

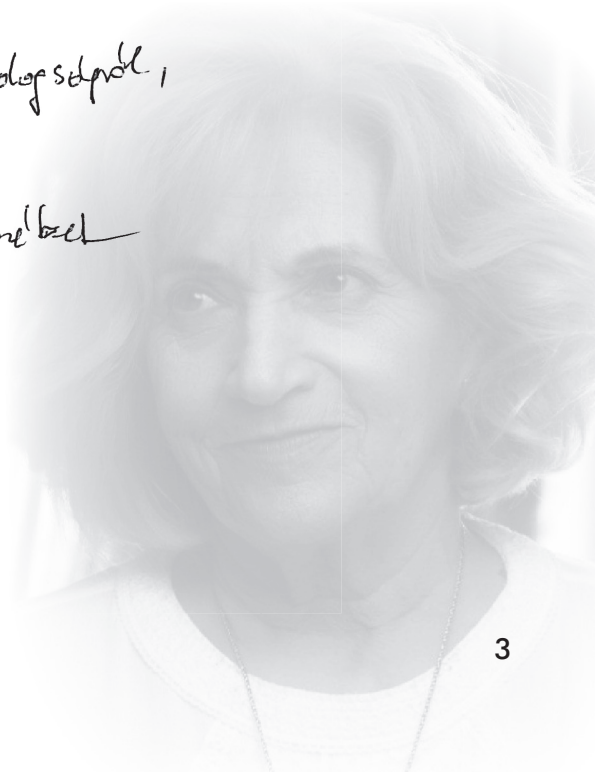
T A R T A L O M

▶	3	TÓTH ERZSÉBET	
		Lesz egy reggel, Mindenki, aki él	versek
▶	6	FALCSIK MARI	
		1123 Buda kisbolygó: „Ahogy én emlékezem”, Zúg az éj, Hajnali ég, Cuki a Böszörményin, Mennyiség – minőség	versek
▶	9	MARKÓ BÉLA	
		Többség, Forradalmi erotika, Részlet egy emlékiratból	versek
▶	12	GARACZI LÁSZLÓ	
		Cioran-dalok (1–4.)	versek
▶	15	KÜRTI LÁSZLÓ	
		izgága kisember, színező, bújócska (Miklya Zsolt 60)	versek
▶	17	NAGY-LACZKÓ BALÁZS	
		Kékszínkör	novella
▶	21	DARVASI LÁSZLÓ	
		Vidám dal a testhez	vers
▶	24	ACZÉL GÉZA	
		(szino)líra, torzósztár: archaizál, archaizmus, archeológus, architektúra, archívum, arcjáték	versek
▶	27	POÓS ZOLTÁN	
		Hány zsák kell a diófa lehullott leveleihez?, A csengő	versek
▶	29	BAGI IVÁN	
		A meggyötört anyag sebezhetősége, A kiszorítás előszele	versek
▶	31	BÁNFAI ZSOLT	
		Egy orosz képeslap hátoldalára, Téli ékszerek, vasalóval, Szilánkok egy Karády-portré alatt	versek
▶	33	FARKAS ARNOLD LEVENTE	
		Anyaként	rövidpróza
▶	35	MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR	
		Halak között	regényrészlet
▶	38	LAJTOS NÓRA	
		kórtermek: a 19-es, a 214-es, a 6-os, a 26-os	versek
▶	40	PAPP ATTILA	
		Öröklét partjai, Hasonlóság, 29378, Örökzöld, Ahogyan a nap, Véget nem érő	versek
▶	42	SIMON RÉKA ZSUZSANNA	
		Gyászruha	versek
▶	44	FEHÉR CSENGE	
		Éhezik a test: Az első ember, Konzervdoboz, Mari felfordult	rövidprózák
▶	46	TOROCZKAY ANDRÁS	
		Közösség, Szendvicssütő	versek

		PAPÍRHAJÓ
▶ 49	JÁSZ ATTILA	
	Őrangyal	vers
▶ 50	KISS LEHEL	
	Az akhtamari hattyúk, Momik mester	mesék
▶ 53	SZEPESI DÓRA	
	A művészet mesebirodalma – A szlovák gyermekkönyv-illusztráció címmel nyílt kiállításról	tanulmány
▶ 55	TIMÁR KRISZTINA	
	Hatalom és felelősség egy magyar népmesékre alapozó fantasyben	kritika
		SZÍNHÁZ
▶ 58	MARUSZKI BALÁZS	
	Vasember fiai	dráma
		MŰHELY
▶ 85	SIKLÓS ZSUZSA	
	Egy tányér nyomában.	
	A békéscsabai Próféta vendéglőtől a kispesti kőedényig	tanulmány
▶ 91	MOHAY ORSOLYA	
	A kispesti gránitgyár háztartási áru	tanulmány
		FIGYELŐ
▶ 96	BEDECS LÁSZLÓ	
	Ennyi volt a forradalom – Markó Béla: Egy mondat a szabadságról	kritika
▶ 100	VASS EDIT	
	Képekben a lényeg – Péntek Orsolya: Hóesés Rómában	kritika
▶ 103	BÜKI PÉTER	
	„...egy természetes, szelíd gyógymód”, a biblioterápia – Bartos Éva (szerk.): A biblioterápia közeli. „A szentendrei modell”	kritika
▶ 106	KOLOZSI ORSOLYA	
	Közel hajolni a honvágyhoz – Tompa Andrea: Haza	kritika
▶ 109	MÓRÉ TÜNDE	
	Szürke eminenciások – Horváth László Imre: A Kicsi embere	kritika

Senk egy seppel
En azt már nem élem meg,
madarak ébretenek, csipipelnek,
jelzik, hogy fontos dolgunk van,
de enélkül nincs fontosabb,
hogy öleljük még egy kicsit nagyon egymást,
jór még egy pucsi, vagy kettő, vagy három,
vagy még több is,
ami aztán nem érhet véget olyan hamar,
valami még következne,
szóval a kőre, a székhez,
esetleg még a gyermek is
elődülne valakivel,
letönt a maci lába,
hívni kell az orvost,
nincs enek tapasztalatain a boldogságról,
talán illyesmi lehetne
Lilla Gombóc

Lesz egy reggel

én azt már nem élem meg,
madarak ébresztenek, harsognak, csiripelnek,
jelzik, hogy fontos dolgunk van,
de annál nincs fontosabb,
hogymég öleljük egy kicsit nagyon egymást,
jár még egy puszi, vagy kettő, vagy három,
vagy még több is,
ami azután nem érhet véget olyan hamar,
valami még következik,
aztán a kávé, a rántotta,
esetleg még a gyerekek is
előállnak valamivel,
letört a maci lába,
hívni kell az orvost,
nincsenek tapasztalataim a boldogságról,
talán ilyesmi lehetne

Mindenki, aki él

„Mindenki, aki él, az életét veszélyezteti”
Zacher Lászlónak

Akkoriban minden utca, minden nyár, minden évszak
minden lélegzetvétellel
az életemet veszélyeztette, hiszen voltak még évszakok.
Röpültem szárnyak nélkül, kesztyű nélkül indultam hógolyózni,
úsztam merészen, pedig le sem ért a lábam, tüdő nélkül is lélegeztem,
elhabszoltam a málnát a medvék elől, féljen tőlük a nyavalya,
szerettem mindenkit, aki azt mondta, hogy szeret, nem volt emberismeretem,
szerettem békát, nyulat, szöcskét, lepkét, szentjánosbogarat,
mindenkit, mindent, ami él.
Személyes barátom volt város és vadon.
Fogalmam sem volt arról, hogy veszélyben vagyok,
hogymeg a gyíkokcskák kígyók is lehetnek, hogymeg a fekete csík a lábamon pióca,
és a véretem szívja.
Azokban a nyarakban más volt a szatyorban, más volt az agyban,
az öröklét fénye vont be bőrömet,
és volt, ami volt, az élet ragyogott, mint az Isten.
Csak a sörért kellett két utcával odébb menni.
Hogymeg ott settenkedtek az árulók körülöttünk?
Hogymeg mindig bírtuk éjszakákon át?

Mániánk volt az éjszakázás?
Ugyan. Egy kérdés volt: hogymegyünk haza?
Hogyan? Ejjélig könnyen, azután meg főleg.
Ebben maradtunk, eszünkbe nem jutott félni.
Pedigmeg a tankok ott vonultak az Egyetem presszó előtt,
a Kossuth Lajos utcában.
Mamár nem vagyok veszélyben,
akimég egykor napimádó voltam, már a naptól is félek.
Tövig eresztém az árnyékolót,
leengedem a redőnyöket, zörög a ventilátor,
éjszakánként hatalmasakat rúgok a levegőbe,
valószínűleg az érgörcseimmel bajlódom.
Eddigmegúsztam, sötétzárkám bársonnyal bélelt.
A poloskák is barátaim már, egy mozdulattal megsemmisítem őket.
Talán már nem is élek.

1123 BUDA KISBOLYGÓ¹

– részletek –

„AHOGY ÉN EMLÉKEZEM”

Most elkel a lakás, és nem lesz több anyagi nyoma:
most minden visszaszáll belém, a sötét gyerekszoba,
ajtó, alatta szűrődő fény, majd csapódó két nagy szárnya,
fényárban dülöngő apánk és anyánk, a szokatlan dráma,
a barátok kezében még ott a kártya, de az a páros sziluett
pörög, ők is csak őket nézik dermedten, és anyánk fölnevet,
de valami eltűzött, sörszagú, idéetlen kacérkodásba meredve,
amiből, ha varázsütésre mozdulva, talán még minden lehetne,
de ahogy rádőlő apánknak annyira hirtelen hévvel fordít hátat:
így fogják végigvívni a forradalomban föladott összes csatákat.

ZÚG AZ ÉJ

Leopoldina nyugtalan:
nem tud aludni, szíve beteg.
Éjente zúgást hall, zenét,
gyönyörű komplett részleteket.

Kürtös fülből, falakból jön,
némaságában zajoz a ház.
Madár alvása, porba toll,
földölt testekből halk sípolás.

Az utca csöndje, vastagon,
még hangosabban, mint hangjai.
Gép zizgése, villanyzöreje.
Fehér hiányzaj vakfoltjai.

Ömlő sergés, egyenletes,
hajnalba nem érő hullámverés.

¹ Ezek a költemények az e cím alatt készülő multimediális verses játék részei.

Dinában emléket fakaszt.
Aludni túl sok. Élni kevés.

HAJNALI ÉG

Éjszaka az Esthajnalcsillag középkék mélység
terében szikrázott, két vízszintes hosszú, vastag,
a fényben tejszínhabbá fodrosult hófehér felhő-
réteg között. A harmadikon betelt vele Pedró
Gréti albérleti cselédablaka. Eszébe jut róla az a
dobozka az Óra-Ékszer kirakatában: plasztikhab
közt ékkő a tinta selymen. És Pedró Gréti szorgos
jó szívébe ritka béke költözött.

A Vénusz majd persze elvonul. A sávok óráig még
megmaradnak: két fehér közt a középkék, mint égi
út. Szinte bánja, hogy már virrad. Hja, de mindjárt
itt Lali, a harmadikon, és kopog a folyosói albérleti
cselédablakon. Aztán föl vidékről a tortával s a két
gyűrűvel megjön szegény Papa. Pattanj, indulj, köss
már lófarkat gyorsan! És felejtse el a Csörsz utcai
ábécé-közértben a nyitóműszakot.

CUKI A BÖSZÖRMÉNYIN

Bartal úr leül az alig-teraszra.
Az egyik külső asztalt választja
– most mindegyik szabad.

Őrjöngő villamos sikít a sínen,
átlót hasítva a néma színen
a lejtőnek szalad.

Ő fölnéz, s körbe a téres keretben.
Visszaáll a csönd. Vadgalamb rebben,
a vasrácsra megül.

Bartal fagyaltot rendel – nem, nem kell hab –,
és egy eszpresszót. Pünkösöd, vasárnap,
s az azt megszálló úr.

Belakhatatlan. A szél még nem ünnep.
S ha lángot látna, átlelkésültet:
csak hiánya az ott.

A mérges feketét egyből kiissza,
majd kanalanként nyeli be azt a
cukros jégadagot.

Ő ugyan soha nem kéri az ostyát,
de azért ezek mindig kihozzák,
s mindig meg is marad.

Kínálja felé az asztal oltára.
Virrasztás nincs, a templomok zárva.
Egy kicsit leharap.

MENNYISÉG – MINŐSÉG

Lotzné Mancika első szava az volt,
neki csak egy dolga maradt: hogy a Tiborja után menjen.

Gondolj bele, mondta, hetven év együtt,
az már nem mennyiségi adat, bármi is történt volt közben.

Aztán még leélt így-úgy, olykor jól is,
két-három özvegyévet, míg végül egy nap utánalendült.

Abban a pár évben az egyik testben,
a másik árnyékként lélek, de így mindig kettesben együtt.

Tibor ott lépdelt Mancikával, ha az
leugrott reggel a tejfiókba, vagy ha az orvosra várt.

Ott volt vele az orvosoknál, és ott,
amikor a Tibor unokahúgára hagyta a lakást.

És ott állt, persze, hogy ott, mikor meghalt:
már alig várta, hogy megint vele egyazon anyag legyen.

És ott volt vele, míg csontjai mellé
ásták a púposra görbült apró testet ott fönn, a hegyen.

És ott, mikor előtte kölcsönadott
a háromgyerekes szomszédasszonyának jó félmilliót.

Mért nem csinálunk papírt, kérdezte az.
Nem kell, legyintett Manci. Tibor sóhajtott végre egy nagyot.

MARKÓ BÉLA ◀

Többség

Túlszárnyalni a túlszárnyalást. Ez volt a cél
sokáig. Központilag, de belülről is talán.
Hiszen nem minden rózsza rózsaszín. Sőt,
a legtöbb rózsza nem rózsaszín, hanem vörös,
esetleg fehér vagy sárga. Nem minden ember
emberséges. Az emberek többsége inkább
embertelen. Ki kellett találni egy nyelvet.
Hogy túltermelhessük a túltermelést. De
különbséget kellett tenni. Egy festményen
a kutya a szájában hozza a fécánt. Ez szép.
Egy természetfilmben a krokodil a szájában
tartja az antilopot. Ez borzasztó. Hazugság
hazugságot követett. Aztán elkezdünk mégis
kimondani az igazat. A fűről lemostuk a zöld
festéket. Agyonlőttük a diktátort. Igen, mi.
Szétfolyt a vére a betonon. Nem lehettünk
emberséges emberek. Igazságot kellett tenni.
Leállítottuk a túllépést. Megálltunk. Majd
újra elindultunk. Beszélni kezdtünk végre.
Túlbeszéltük a túlbeszélést. És közben ismét
nem rózsaszín a rózsza. Ismét festékes a fű.
Megint milyen idő van? A szél már nem fúj,
de kiabál a lomb? Higgyétek el, nem érdemes!
Nem lehet túllihegni a túllihegést. Tudom.
Undorító ez az egész. Ahogy rózsaszínnek
mondják a rózsát. Sokat megértem eddig,
de most még szeretném túlélni a túlélést.

Forradalmi erotika

Részt venni vagy kimaradni egy forradalomból
mindenképpen lelkiismereti kérdés. De nem
feltétlenül úgy, ahogy ezt utólag értelmezik
a krónikások. Kinek-kinek a pillanatnyi
helyzetétől is függ. Én például ott voltam
a tüntetők között a városháza előtti téren,

csak végül mégis hazamentem egy félórával azelőtt, hogy belelőttek a tömegbe. Vagyis részt is vettem, nem is. Elszalasztottam tehát a lehetőséget, hogy életben maradjak. Vagy meghaljak. Ugyanis éltem tovább, de mivel nem lőttek rám, nem nevezhető ez életben maradásnak. Este aztán természetesen visszamentem, és kint voltam másnap reggel is a legelső között, de ha előző napon mindenki hazamegy, akárcsak én, nem lett volna forradalom. Ez ilyen egyszerű. Másrészt viszont haza kellett mennem, mert furdalt a lelkiismeret. Amint azt már többször elmondtam, reggel disznóvágáson voltunk, és miután hazavittük a drága pénzért megszerzett fél disznót, elrohantam tüntetni, és magára hagytam a családot a véres tálakkal. Igaz, ezúttal nem a haza vagy az ország jövőjéről volt szó, hanem a családéről. Ám ki tudná ezeket a lelkiismereti kérdéseket mérlegre tenni, és eldönteni, hogy melyik jövő pontosan mennyit ér? Közben a főtéren már összeszedték a halottakat és sebesülteket, ezt onnan tudtuk, hogy megrettenve, sárosan, ahogy mondani szokás, szinte beestek az ajtón barátaink, egészen fiatal házaspárok, ők ugyanis ott maradtak végig, mellettük csapódtak be a golyók az aszfaltba, az élő húsba és egy hatalmas útjelző táblába. Futás közben a lány, illetve már asszony leesett a földre, csupa vér volt a térde, és tenyérynél foltokban kiszakadt a harisnyája a lábikráján, de feljebb is. Felhúzta lelkendezve a szoknyáját, mutatta, hogy igen, a combja is, egy pillantra rácsodálkoztam, amint védtelenül fehérlett a bőre a szakadásban. Aztán valamennyire megnyugodtak, nekifogtak segíteni a feleségemnek és a gyerekeknek, én pedig rohantam tüntetni, mivel ismét lelkiismeretfurdalásom támadt, a menet már ott volt a negyedünkben, vonultam velük én is. A többi történelem. Egykori barátainkkal ma már ritkán találkozom. Más-más úton indultunk tovább. A múltkor véletlenül összefutottunk Z.-vel egy fogadáson, beszélgettünk a forradalomról, felidéztem N. szakadt harisnyáját. Rám nézett meglepetten: milyen jól emlékszel a feleségem harisnyájára.

Tényleg, gondoltam, vajon mi az igazán fontos egy forradalomban, és honnan tudhattuk volna, mit kell észben tartani, és mire nem kell figyelni, mert előbb-utóbb értelmét fogja veszteni úgyszólván.

Részlet egy emlékiratból

Eddig türelmesek voltunk, és megértettük a nehézségeket, de most már tényleg elégünk volt ebből az egészből, emeltem fel a hangomat, megegyeztünk annak idején, hát nem lehet folyton csak ígéretet mondani. Előbb-utóbb ki fognak menni az utcára, tettem hozzá, egykor érzékeny poéta, most könyörtelen pártelnök, és miközben jól hallhatóan megreccsent alattam a rokokó karosszék, a hajdani tudós professzor arcára kiült valami rémült bizonytalanság, aztán hirtelen elkomorult, és idegesen annyit mondott: Na és? Odaküldünk néhány harckocsit, és egykettőre csend lesz. Majd meglátjuk, feleltem, bár fogalmam sem volt, hogyan fogunk kijönni ebből a patthelyzetből, és az órák óta tartó vita itt meg is szakadt köztem és az államfő között, akivel egyébként már-már baráti viszonyban voltunk tudtommal. Különben is későre járt, mindketten úgy mentünk haza, mintha tényleg azok lennénk, akik éppen vagyunk.

Cioran-dalok

1.

Negyven éve nem
hagyod el a szobát.
Főleg nem nappal.
A nappal megbukott:
a sötétség birodalma.
Dühödt tömeg, csilingelő
villamos. Pokol. Gyehenna.
Este előjönnek odúikból
az alkalmatlanok,
a zseniális vesztesek,
a megoldatlanok:
feldereng az éj.

2.

Hazug propaganda,
jogos paranoia,
sivár gyűlölet.
Beszűkülés, vértolulás.
Nincs több
kérdésem, bíró úr.
Privát delíriumok,
közös furor.
Halálos ellenség,
hű fegyvertárs.
Csíra és tesó.
Álarc és szemellenző.
Cinikus manipulátorok

kreálta zombik,
vak indulatba butult
zseniális idióták.
Lenyűgöző műveltség,
vakfoltok, görcsök,
parodisztikus és
rémítő korlátoltság.
Hülyülése bizonyítékait
úgy mutogatja,
mint utcán a koldus
elvakart sebét.
Nyilvánosság
toborzóiroda.
Tátogó hebefrének
szájából potyognak
a valóság utolsó,
nyálas morzsái.

3.

Többé ne kövesd el.
Emlékezz rá, de
ne gondolkodd róla.
Nem időutazó,
hanem túlélő.
Technikai lavírozás
a lapszusok közt.
Helyrehozhatatlan
és kedvenc.
Újjal tetézed,
ha helyrehozod.
Addig ismételn, míg
fényesre csiszolódik
a használatban.
Érvelési hibák,
tested e hegek
tartják össze.
Nem te követted el
az elsőt, az utolsót
ajándékba kapod.

4.

Kitalál dolgokat,
és nem csinálja meg.
Terveket sző,
és feladja.
Megcsinálja,
de minek.
Kínos ügyek,
macera, és meghal.
Egy kicsit,
és ez jó.
Jó erre gondolni,
jó ez a bátortalan
álmodozás.
Felejts el.
És elfelejti.
Arra se emlékszik,
de mire is, hogy
békésen elfelejtették.

Aludttejcsészé

F: 706

*Zöld színű, egyenlő szárú háromszögben felosztott háromszögekben
KPKK Made in Hungary jelzéssel, magassága 7cm, szélessége 12 cm,
KHGY tulajdona*

KÜRTI LÁSZLÓ ◀

izgága kisember

akadt talán egy-két ember, ki ránézett,
de továbblapozott. jöttek újak, nagy zajjal,
zörögve, majd megálltak, sok háztartási robot.
az élethez vízpart és éjjeli lámpa, jönni-menni,
nézelődni bele a világba.

hallgatáshoz nem árt egy társ is, de jobb
nem rozsdállni, nem túrni senkinek: sósvíz,
bűntudat, lelki hadviselés. fal felé fordulni,
mint aki álmos, s csak bólogatni, ha rád bárki

ujjal mutogat. akadt talán egy-két ember,
ki ránézett, majd továbblapozott. a jó vers
izgága kisember, kóstonlat, bökdös, képen
is vág, ha hülye fejjel osztasz neki lapot.

de honnan tudni, mit törölj vissza időben,
honnan, hogy jobb keveset tenni, ha nem gyöngyöz
a homlokod? jobb lenne nagy tüzek előtt, vizes
tömlővel végérvényesen mindent tönkretenni!

színező

félelemtől nőttek szárnyaik, és hazugság lett az égbolt.
csapdostak esztelen vágyaik, majd ragyogtak akár a félhold.
keringett bennük a gyötrelme, és gyötörték régtől egymást,
kérdézték, hogy: *miért velem?* kegyetlenül halni, példás.

álltatták egymást és szerették, vagy félték? – már nem emlékszem.
készen volt pedig az igazság, de nem volt hihető, mégsem.

bújócska

(Miklya Zsolt 60)

csak pára volt a kép fölött,
csak néhány villanás.
míg csuklómból ki vér szökött,
s hogy túl mély a marás,

ezt látta ő, míg záporok
áztattak évekig.
s a kisfiút, aki konok,
tanítva kérdezi:

„ugye tudod, hogy egy vagyunk?”
– egy szent, így áldozat.
bár másképpen rögs utunk,
de egy a kárhozat.

a földanyát csak bottal én,
te szíjjal bünteted.
fájdalmaktól el az alél,
ki vágyban vétkezett.

apám lehetsz, vagy kisfiam?
– hallgass szavamra most:
felismernek bár annyian,
nekem titokzatos...

és hogyha látsz, mégis eressz,
te vagy nekem, aki
bújócskázik, de ő keres,
a létnek húrjain.

NAGY-LACZKÓ BALÁZS ◀

Kékszínkör

Amikor érettségiztem, a Hajdú Volán Zrt. vadonatúj használt cseh autóbuszokkal frissítette a vasárnap éjszakai és hétfő hajnali járatait szülővárosom, Gyula és leendő tanulmányaim – már, ami a nőkre, ivászatra és egyéb élvezeti cikkekre tartozik – színhe-lye, Debrecen között. Meglehet, a nappali vonalakon is bevezetésre kerültek a *GasPraha* fémjelzéssel ellátott fényes masinák, de ezeket messzire kerültem.

Ha azonban te, akit Sarkadkeresztúron vagy Zsadányon ejtett el az ostoba gólya, ezekre a nappali járatokra szálltál fel útban a kolbászok páros vagy páratlan hazája felé, akkor könnyen meglehet, hogy magad is észrevetted azokat a hosszú, fehér csíkokat a fejed felett, amik végigfutottak részben a csomagtartórekeszek szélein, részben magán a mennyezeten a busz elejétől a végéig. Jól sejthetted, hogy ezek bizony lámpák voltak, és ha az alig három-négy órás út alatt esetleg te is azzal ütötted el az idődet, mint jóma-gam, hogy begépelted a keresőbe, hogy *GasPraha*, csakhamar arra a meglepő felfedezés-re jutottál, hogy a *GasPraha* egy a Monarchiában született családi gázlámpagyár volt, ahogy a mi Ikaruszunk is előbb az égen kezdte pályafutását, mielőtt közönséges földi utakra tévelyedett volna. Előtted se rejtély már a családi szabadalom, mit unikumként őriztek, mint bölcsék kövének titkát az Aranymíves utcai felmenők, és mit hétköznapi argonokra, neonokra és más, nemességükben is nemtelen gázokra cserélt a gaz utókor. A gyár aztán maga mögött hagyva alapítói felesleges hamvait, szépen folytatta műkö-dését mind a náci protektorátusi időkben, mind a KGST és varsói szerződött gyönyö-rűségben. 1968-ra bővült is a kínálat, már nemcsak lámpákat gyűjtött az éjszakában, de közlekedési eszközökkel is segítette a szabadság útjaira vagy éppen a nyomukba tévedő-ket a gyár. Persze erről mi itt, a messzi szomszédságban aligha hallhattunk. Meg aztán minek is. Elég az hozzá, hogy mikor 2004-ben a Gyula és Debrecen vonalon utazol cseh buszodon az éjjel, akkor ezek a feletted futó csíkok még mindig pontosan ugyanazt a lidérci kéken izzó gázt rejtik magukban, miből ez az egész nagy mindenség elindult. Szép, ugye?

Mint imént kezdtem, mindig az éjszakai vagy hajnali járattal utaztam. Nem sok időt fecsérelem életemből a debreceni lányokra: alig fél évet töltöttem a városban, amit ép-pen úgy hívhatunk a kálvinista Rómának, mint amilyen gyakran emlegetjük a katoliku-sok Debrecenjeként a Vatikánt. Fél év kellett ugyanis, ahhoz, hogy ráeszméljek, hogy a szülői szeretet, a tanárok és a felvi.hu nagyon is félrevezetői pásztorai a fiatal életnek – de erről majd máskor.

Egyelőre még a buszon ülök, egy éjszakai vagy hajnali járaton, és vezetem át e törté-net igeidejét a jelenbe.

Sötét van, hát lámpa gyúl. Kék fényének varázsa van. A *GasPraha* Aranymíves utcai régi gyáros családjának Rudolf császár kis embere volt a címerébe zárva. Egyfajta gnóm, az is kék volt – vagy kékké lett a felfedezés utóhatására? Ki tudja azt ma már... az azon-

ban bizonyos, hogy a császár bölcs volt. Sokunkkal szemben hitt a halandóságban, és mint mindenki, ki magára ismert a végeességben, vadul kutatta a végtelenséget, amihez segítségül maga mellé vette Keplert és még másokat is. Nem olvasta a Harry Potttert, a filmet se látta, de az életét – hisz egyszer véget ér! – a bölcssek halhatatlanságot ígérő kövére szánta. Azt mondják, nem járt sikerrel, de ugyan ki tudhatja ezt? Meglehet, most is éppen a Blahán koldul, és kedélyesen mosolyog a tisztán, öltönyösen, diplomákkal és pénzzel (sok-sok pénzzel) saját koporsójukba igyekvőkre. En ezt tenném.

Hogy a gáz titka valóban Rudolf császár valamelyik sötét alkimista műhelyében született, vagy ez csak a jó üzleti érzékkel megáldott gyárosok okos meséje volt, ne tőlem kérdezd. Annyi bizonyos, hogy a kékesen fényes gázlámpák a család megbízásából plakátot tervező Alfons Muchában is a császári fekete mágia szellem, kobold és más efféle rémség dús képeit idézték fel. Mára e szecessziós remekek nyomán a *GasPrah*a logójában csak két kék vízszintes csík fedezhető fel. Szép az egyszerű – az egyszerűeknek.

Utazok a buszon, körülöttem a szokásos embertömeg. Furcsa ez a kék fény, kékre árnyal mindent és mindenkit, kire rávetül. Nekem ezeken a téli éjeken gyakran támad az az érzésem, hogy az ablakon keresztül éppen ugyanúgy ránk ömölhet kintől a sötétség is, mint a fény. Mintha lenne egy másik nap is, nem fényes, hanem mélységes. Fekete. Nem vagyok fizikus, se csillagász, minden további nélkül elhinném, ha azt mondanák, hogy a fekete lyuk is csak egy nap, mint a többi. Itt is ólalkodik egy, télen van igazán közel, alig pár milliárd emberöltő közelségben. Nem nagy távolság az égi jelenségeknek, jól tudom. Mikor lemegy a fényes napunk, felkel a sötétség. Mint amaz a fotonokat, ez ránk borítja apró, mindent ellepő árnyait. Talán akad majd prizma is, mi megmutatja e sötétség árnyalatait, és talán egy napon ez lesz gépeink mozgatórugója – sőt, meglehet, hogy már ma is nem ismert részeink energiaforrása. Ki tudja.

Elmélkedek ezen, mert nem szeretek körülnézni. Zörgés van, rossz utak. Rossz utakról érkező, rossz arcú emberek. Mindegyiknek megvan a maga baja, és ha rájuk nézek, már az enyém is. Nem szeretek a nappali járatokkal utazni, mert a fény rám vetíti ezeket a rossz arcokat. Még az is megeshet, hogy mellém ül valaki, aki nem göndör, szőke, hófehér, még csak nem is lány. Most nem kell ilyenén gondolkodni, mert ezek a kék lámpák valami nagyon érdekeset csinálnak az ember arcával. Először lelopják róla a színeket. Nincs itt cigány, román vagy magyar, de még szép, szőke lányok se – kék mindenki. Nem lenne ez elég, hisz áruló a vonás, de ezek a lámpák bizony mást is tudnak: fényükben mindenkinek fitos vagy krumpliorra nő – ahogy fordul balra-jobbra, úgy változik az orra. Aztán ott vannak a szemek, mind nagy és kerek. Szemöldököt varázsol vagy tüntet el. Ha van, akkor vaskos íves, egybenőtt, légy te férfi vagy nő – és van, hogy éppen úgy kanyarodik a busz, hogy az ablak mellett úgy fest, most senkinek sincs szőr a szeme felett. Édes mindegy, hogy hullám, göndör, szögegyenes – a hajzat fátyol, áttetsző. Nem ismersz fel benne semmit, mit beléd vertek az évek és jó apád a másik fajról.

Öltözet? Ugyan! Ha szövet: fekete. Ha bőr, de mű: fekete. Legyen hát valódi: fekete. Ráncok, vonások, rajta, cipzár, gombok, ujjak – mit számít, úgyse látod, olyan mélyfeketévé varázsolja ez a lámpa az arcokon túli világot, csoda, ha az ülésed megleled. Mindegy, micsoda mell, fenék – azt aztán nézheted!

Nézem a tenyerem, látok egyet oldalt is a másik sorban. Kicsi babakéz, úgy illene, hogy hurkagyurka. Hol a saját szájába fogódzkodik erősen, hol az anyjába. Két szép, csöpp száj mindkettő és két kerek szempár. Körösnagyharsányban szálltak fel – cigányok, magyarok? Nem tudom, hát magamnak se mondhatom meg – de nézem a kicsi kezét és a magamét. Az enyémről tudom, hogy fehér, bár kreol – persze, én ráfogom a

napra, a hosszú nyarakra, kitalált vagy csak képzelt görög felmenőkre, nagyapákra. Most kék, de nem ám valamilyen kék, *csak* kék. Mint itt mindenkié. Feszélyez, hogy nincs.

Nézem a körmet, az anyjáét is: van alatta piszok? Nem nézem a magamét, az alatt mindig van. Sokat kutatom a zsebem, mikor rám tör a félsz, és bátorságot keresek benne. Észre se veszem, és most is ezt teszem, de csak koszra, porra találok – azok meg a körömöm alá.

Azoknak, ott a túloldalon, semmi távolságra fehér a körömük vége – talán most az enyém is az. És tényleg!

Merre tovább? Szagok útján? Észrevetted te, ha látod, kié, a szaga is erősebb? Ránézve is büzlik az ember. Van az a helyzet, amikor minden bőr illatos, ha meztelen. Nem mindegy, miből iszod a kávé, a körítés, a keret, nem megy egyre.

Ebben a kék fényben van valami foszforos. A szaga is. Ahogy az ablakon át betört a sötétség, úgy tör be az orromba ez a kék gáz a fényével együtt.

Nézem a gyereket, lehet, hogy tele a pelenkája, de nem érzem.

Ez a fény elmosza a ráncokat. Biztos most is sok nyugdíjas ül itt. Öregszagúak – de nem érzem.

Keresek tovább, hisz maradt még érzék: hogy becézi anya a gyermekét?

Mint egy ének, úgy hat hangja, de egy szavát se érteni – talán a magamét se érteném, mert ezek a komisz kis lámpák berregnek. Nem idegesítő, annál sokkal lágyabb, még kicsit álmosít is.

Valahol szökik a gáz – vélem, és a héliumra gondolok, mi kisegérré teszi hangra a legbehemótabbat is. Behemót! Nézd, Szilmór – mert az a nevem –, ki kövér és ki nem!

Csalódnod kell, hirtelen jött gondolat: elvesznek az arcélek. Egy kicsit mintha mindenki szép lenne – gondolok nagyot, és lassan ezt az egészet megszokom.

De más nem tesz így, eltelik pár hónap, és ez az utolsó járatom. Február, búcsúbuli. Felpakoltam minden múltam, szennyesem, mit prédául Debrecenben nem hagyhatok. Persze utolsóként, mint mindig, felcaflatok a buszra.

Nem égnek a lámpák, sötét van.

Rám szól a sofőr:

– Ma bizony semerre.

– Hogyhogy? – kérdezem, és szinte idegesít, hogy nincs a hangomban zene.

Azt mondja, hogy szökött a lámpából a gáz, és bár nem mérgező, így, hogy most már az utasok is tudják, a busz nem mehet.

– No, de kitől tudják?

– Tőlem.

Leszálllok és betalál egy vénasszony. Mint ilyen, kéretlen fecseg: bántotta szemét az a furcsa fény, és nem tudta azt se, hogy ki ül és ki mellé.

– Végre rend lesz!

Nézelődök, hallgatózok. Mellettem két alkesz, tanár vagy hivatalnok – kicsit még részeg vagyok, szóval egyre megy – arról diskurál, hogy érezték ők a gáz szagát, és bárki bármit mondjon, az bizony mérgező.

– Tele is lett vele a tüdőm – mondja az egyik, és köp, mintha csak a tüdejéből jönne.

– Büdös volt – pöccinti el cigarettája csonkját a másik, majd hozzáteszi, fintorogva méregetve a mellette elmenőket, hogy még rendesen olvasni se lehetett.

Mellettük, mellettem egy kis család megy el. A kerek szemű gyerek öklével tömi maszatos száját, ahogy az anya válla felett rám mered.

Nézem a kezét, hátha előbukkan valamelyik ujja. Keresem a kis körmét, hogy koszos-e, és közben gyűröm a magamét a zsebemben – de gyorsan tovakelnek.

Fázok, benézek a váró ablakán: látom magam görnyedni az egyik padon az induló járatok táblájával szemben még pár óra múlva is, ahogy szenvedek, és várom azt a csodát, amit reggel hatnak hívnak.

Akkor már pirkad, újak a fények, és kialudhat a lámpa.

Tál, fedővel

F: 608, eredetileg kis gomb fogóval

Zöld színű, egyenlő szárú háromszögben felosztott háromszögekben KPKK jelzéssel, 1920-as évek, magasság 11,5 cm, Ø19 cm, magántulajdon

Vidám dal a testhez

Szeretni kell, azt hiszem.
Szeretni kell, ha jajongva sírdogál, mint ócska bölcső,
ha világgá fut, hogy por se száll utána,
ha London, ha Párizs, ha Amerika.
Ha elfelejt, akár egy feslett délutánt.
Ha tüntet a fájdalommal, mintha más húsa
csak színházi kellék lenne.
Ha kit vérében hagytak veszni, agyó, agyó.
Szeretni kell,
ha nem lehet,
ha minek,
ha kár érte.

Rózsálló sörtékkal díszített kispihék.
Hámlások, kelések és duzzanások,
tályogok közeli és távolabbi hajlatokban.
Egy romlott fog önző izgalma,
gyöngülő, szisszenő, megroskadt izmok,
a vállon gondolt nagyot egy szemölcs, rendben.
Ragyogásba fúló görcsök, rendben.
Terjengő szagok, a véresen napozó széket,
a semmi mindenét izgató kéz kitartott,
nem szűnő reszketése,
szeretni kell.

Szervusz, test, mondd, mennyi a hány, hová, hová.
Mennyi idők is vagyunk így, együtt a vártán?
Szervusz, szervusz, bírod-e bent, azt a titkos,
foghatatlan semmit,
ami a lélek?
Ami kiüt hámodra piros jelzésekkel,
vagyok, vagyok, vagyok,
ja, igen,
és félek.

Alattam templompad nem kopott soha.
De ott voltam mindig, bezárva,
mint szívbe az ima maradéka, ámen.

Voltam, hol nem lehet, nem érdemes, minek.
 Testem katedrális volt, na, ja.
 A nagyvilági őrnél volt a kulcs, nem?
 Most már csak fogy,
 mint újra és újra elfeslő stoppolásban a ráérős hiány,
 magába horpad a hús,
 fogyva nő, szeretni kell így is.

Annyi csalás és árulás,
 annyi hűtlenség és reggeli láz után mégis miért?
 Hogy még mindig hercegi mód törekszik,
 fáj, éhes, inni kér, tetszik magának?
 Tetszeni akar, mint aki enni adhat?
 És a működés mégis: akárha
 szöcske lába törne, bármikor, bárhol,
 bármiért.

Miért e kéklő enciánba oltott folt a bőrön,
 ha nincs oka.

Egy pertlitől támadó páni félelem vár végül,
 egy ostoba kissarok ordít,
 milyen messze vagyok,
 milyen távoli vidék az egy lépték,
 aztán még az se
 a hólepte kórházi ágy lesz otthon.
 Otthonod, test.

Volt nap, hold, víz, erdő, város, felhő.
 Volt másik, volt kevéske pénz, volt sok szó és mondat,
 egy olyan... olyan érzés, mint aki boldogabb is tudna lenni,
 ha hagynák.
 Volt benyomás arról, mi van.
 És mi van?
 Volt idő, tágas, nagy, büszke merénylet, de már
 por száll erre s arra, mit napra nap törölni kell.
 Csak a felület maradt.
 Volt, hogy meghaltam is majdnem.
 Volt minden,
 buborék pattant a víz rezgő felszínén.
 Bál a kirakatban.
 Volt kiárúsítás, szép árverés, és nagy
 csöndek egy forgó piaci nap után.

Miért is bánjam, ha napra nap romlik,
 mint egy hisztériás évszak,
 mi csak csapkodva múlni tud?

Jaj, testem, te buta.
 A lélek nem romlik-e,
 akár a párkány napégett vasán felejtett tej?
 Nem romlik-e a csalásra mindig kész emlékezet,
 a szellem tánca nem lassul-e
 nagy ebédek utáni méla böffenetté?
 Nem lesz-e furulyás finggá az ezüstcipős,
 táncolható lélek?

Úgy döntöttem,
 szeretni fogom,
 még ha a törtkörmű nővér
 a tegnap híg ebédjét mossa róla,
 mint arcának festékét dörzsöli előadás után
 a díva.

Megtagad, elhagy, kiárul, rendben.
 Fájdalmak udvara lesz, rendben.
 Ha annyit sem tud rólam, mint lyukfillér a táncáról,
 mit nagy, hasas bankóknak tartott őszi szivarok füstjében, régen,
 rendben.
 Ha annyit sem engedelmeskedik, mint egy levél,
 holmi ringó, reszkető faágon, hullni készen,
 és szakadva is már
 a nem látható örvényben hogyan pereg,
 nem neked,
 nem neked,
 nem neked.

Rendben.
 Hagyj el, mint ezüstpénzt
 tagadj meg, bicegj, repülj világgá,
 menj.
 Hamuzd az ég lógó hasa alá magad,
 rohadj a szomszéd sírjába át,
 add el mind, szórd el az összest,
 mi én voltam, lenni akartam, vagyok.
 Test,
 voltál enyém,
 leszel másé.
 de tudd ez ócskaságot,
 én szeretni foglak téged.

(szino)líra

torzósztár

archaizál

csöndesen elment kamaszkori barátom a zuhogó esőben tétován letette fekete esernyőjét hátra sem nézett és nem köszönt évtizedek óta készülgettünk sorra vesszük a régi erdősi iskolában miként történt az a sok kis bűnözőn amelyeknek többnyire mi voltunk a kreatív magja és бага bay bárkányi benkei *bodnár* bozsó buús és a többiek beálltak rendre a góbé csapatba a névsort hatvan év után se vétem mivel szépírásom miatt tucatjával írogattam az egészet mert a kopott tanítóknak csak azért írom e brutális jelzöt hogy ilyen volt a korszak mindig lista kellett fekete vagy piros pontra s amikor a rosszabbik változatot valamelyikük odanyomta nekem támadt fel a büntudatom persze ebben az önfeledt ficáncolásban akadt azért némi virtuális haszon reánk jobban figyeltek a gömbölyödő lányok utólag őket is alaposabban sorra kellett volna vennünk melyiküket hogyan szakasztották le a srácok de a nosztalgia mögött mára csak egy hideglelés űr maradt társak nélkül a kihűlt emlékeknek nincs hona ez a végső elidegenedések kora hiába szült a lét számos új csodát az ember úgy érzi bármerre fordul bölcs szava már csak archaizál

archaizmus

mivel a biológia rendkívül makacs törvénykezése szerint magam is rövidesen elmegyek egyre gyakrabban foglalkoztatnak a gyorsan elavult tűnékeny életek a köröttem elkoszolódtott apró sorsok éppen úgy mint a nagyok közhelyesen bólogatva persze a múlás a legnagyobb hatalom és a legeredetibb etikai mérce hiszen e nélkül nyakunkba szakadna ezredévek megannyi örült diktátora s elvadult álmaink hamis szenvedélye melyekre a szenvtelenül zuhogó időben aligha ül ki poézisünkből a hősziánszárnyú béke de a nagy lírai átlók helyett mégis csak maradandóbb a napi szorongás élménye a szeretet feslő szövetségben ki az aki él még és percekre hozzáilleszti fáradt tekintetét valamiféle kölcsönös ragaszkodáshoz amelyek kopott illúziók és elpergő naiv remények mögött lazítanak a halálos magányon sápadt fénysugarat villantva amikor a szellem már rég a vegetáció rabja s egykori értelmes fejét hiába emelné fel a lét báránya egy pillanatra a közelgő végtelenség újszülöttje ő mindegy milyen formában nyeli el a lassan virtuálissá váló temető legfeljebb némi archaizmus mentén üzeni az avult szerkezet átalakul majd aki elmehet

archeológus

minden porcikád korábban kezd romlani mint általában az amúgy is gyorsan pergő emberélet alattomosan az utóbbi hónapokban a többi fogyatékoság mellett a vakság is megkísértett köd szítál mindenütt amerre csak nézek és bár úgy hírlík a gyanús gyógyászat ebből a szituációból valamit fölérzett s kifent bicskával rohanna az ártatlan szemnek az áldozat kirívó gyávasággal fojtogató lelkében már a belső látás szakadozott képei erednek és az önromboló szégyenérzet amint a világ pokoli szenvedését gyarló kis bajaiddal elnyomod így aztán hiába tágitgattad ki egykor egyetemes gondolatok felé tisztesre szabott elméd az közel sem lézeng már filozofikus fokon legfeljebb ha bizonytalan génelméletekbe bezárva és placebo dolgozatok szerint amiket szeretetből eddig sosem tettem bizonyos párhuzamok mentén átkokat kellene szórnom a régen megbékült nagyapára s mint egy bomlott archeológus az idők vak mélységében pánikszerűen tovább kutakodva odáig kell érkezmem hol robbant először ez az életet generáló bomba amely ha primitív hited nincs igencsak eltévedt s épp ideje hogy örökre belepje a kozmikus enyészet

architektúra

eszmélkedésünk a kornak megfelelően szűk határok közé volt bezárva miről persze akkor mit sem sejtettünk és reggelenként zajongva vonultunk a zászlófelvonásra hol egy gyűrt lobogót a szálkás rúdra húzva bős tanítói segédlettel mintha macskát nyúzva óbégattunk begyakorolt harci dalokat egykedvűen üzengetve valaki vezérnek bár utólag valljuk be legtöbbször ingerlő módon pattogott az ének az értelmetlen vonulásnak valami kis élményét is adva mikor bátran rátörtek virtuális hőseink mindenféle örökös labancra szabad hazánkért és noha e lírai felütés címszavunkhoz nyögvenyelőre sikeredett az álmos kisváros unalmas utcáira visszatérve mint alkotóféle gyakran képbe hozom az építészetet egykori életteremnek tárgyi nosztalgiáit kopott stílusait bújva vajon hol kezdődik gyermekkorom színterén az architektúra mit is mutogasson az agg ha vendégeivel arra téved a polgári emelet vagy a buzgó szocreál nyújtanak némi fölös emléket a kíváncsiságnak s hol legyen e listán szomszédunknak tornyos villája vagy a városra újabban zúdult fém beton és üveg modernnek tűnő olcsó bazárja laikusnak jobb itt abbagyni

archívum

lassan már semmi vesztenivalóm nagy bűnöktől mentes vagyok az apróbbakra ráborult a sötét fogyatkoznak a szemtanúk s a kalandokban hűséges társak fáradt szememre egyre sűrűbb köd ereszkedik és még mindig féken tart a kispolgári alázat hogy összerendezzem alacsony életem kompromisszumok nélküli archívumát mi volt benne őszinte hit és mi öncsaló látomás utólag persze már alig felderítve mivel a tartós vágyak mentén ellenőrizhetetlen tények kezdtek dőlni a hiányérzeteket alattomosan mélyítő megannyi nincs-re így egyre kevésbé vagyok magam is hiteles személy s nem érek el odáig hogy megfejthessem miben gyökerezik még mindig e fék rövidre fogva minden aberrált gesztust s fedetlen erotikát nyers ítéleteket harsogva az egymást követő cinikus politikákra holott ezek

mellett a lélekben rég nincsen tovább s mikor a kép már kezd lassan összeállni hisz legalább magáról sejtsen valamit az ember mielőtt megindul porrá válni belém akad a skótok félszázada jegyzett tudománya általában a vén jellem elfordul attól amilyen volt ifjúsága erősítve a végső kételyt hogy a hatványok özönéből egyszer kiláthatunk

arcjáték

volt időszak miközben kiutat kerestem a szavak unalmából hogy kezdtem elhítni magammal az emberi beszéd szinte felesleges ifjan a nagy öregektől ellesett fáradt modoros gesztusokkal sugároztam környékemre életünk végül is egyre megy persze mindehhez kellett az alkat némi vérszegénység és az egyetemi zsibongásban valami megmagyarázhatatlan magány *nagy sárga jaj a villamos hús riadt évet visszahoz* írogattam utólag nézve elég mókásan az őszi nagyerdő riadt képzeteket idéző ravatalán s már régóta én lennék a legmarkánsabb heroikus pesszimista ha nem jött volna minden esztendőben zsibongó tavasz melyben a grimaszos arcjáték ledobva a helytelenkedések összes műfaját követve a zölden nyílt üde lombok alatt mikor az élmények mentén az ifjú torkába az izgatott szó csak visszarévedt és himnikus zónákba sodródva olykor a felfrissült hang feledtette a szomorú egészséget és az ihletnek nevezett fölösleges írás is a kettős sugárzás között megakadt fakult a múlás örök csábítása ám közben be is szorult az ódai akarat és két part között nem mert hajazni tragédiákra hiába ez csábította volna magasabb esztétikára

Kagyló füllel díszített mosogatótál
F: 540

Zöld színű, egyenlőszárú háromszögben felosztott háromszögekben KPKK jelzéssel, valamint ugyanez mázba nyomva, alatta nagybetűvel GRANITWARE, 1920-as évek közepe, 4féle méretben, Ø 30 cm, magántulajdon

Hány zsák kell a diófa lehullott leveleihez?

Vajon hány zsákra van szükség,
ha összeszedjük a diófa leveleit?
Legalább húsz zsákra, akkor is,
ha jól megtömöd azokat. Tényleg, valaki
megszámolta tavaly vagy azelőtt?
Ki tartja ezt számon? Vajon a betonjárda
cementje emlékszik arra, amikor még
nem voltak repedések az úton?

Ennyi év után álmomban is felismerem
a visszatérő álmokat. Megszoktam őket,
fel sem riadok. Mintha pizsamában
állnék, az avartól csúszós kertben,
a kerítés mellett, a tuják zsíros párájában,
és tudnám: ez az álom sem mutat
semmilyen irányba. Csak megtörtént,
mint egy széllelés. Mert nem tartja
számon senki. Ki számolja meg a zsákokat?

A lányom. Azt mondja: apa, most négyet
pakoltál tele. A múlt héten hatot. És hogy
a jövő héten még elviszik, de utána
tavaszig nem járnak a zöldhulladékosok.
Honnan tudod? Tudom.

Minden göröngy lélegzik a kertben.
Láthatod te is, ahogy emelgetik
a vizes faleveleket. Legalább itt,
a kertünkben dokumentáljunk mindent.
Ez legyen a mi dolgunk. Tartsuk számon
a lehullott fenyődobozokat, és azt is, ha
magukkal rántják a száraz gallyakat.

A csengő

Évek óta rosszul aludt. Napközben pedig szédelgett, elesett, amikor biciklire szállt. Aztán valaki a konyhájában állva megkérdezte, hogy honnan jön a zúgás. Föl-le jártak a lakásban, majd rájöttek.

A csengő az. Napközben nem hallotta, mert elnyomta a kert zsongása. Éjjel – amikor a szomszédok kutyái verték fel a csendet – az ablakon túl a kert bokrait nézte, és a bokrok visszanéztek rá. Közben kínoztá, gyötörte a csengő.

Évek teltek el, míg leszerelték. Vajon hány éjjel bámult ki a függöny résein túl a virágoskertre, aminek a mérete semmit nem változott, miközben minden csak ment össze. Még a kerítés deszkáin áthatoló álmok is.

Úgy bámulok ki a kertemre, ahogy ő a saját földjére. Mintha ugyanazokat a bokrokat látnánk. Kettőnk között nincs más, csak a távoli kutyaugatás.

BAGI IVÁN ◀

A meggyötört anyag sebezhetősége

Pontosan megneveztem nekik leggyakoribb előfordulási helyeimet, hogy bármikor vadászni tudjanak rám.

Minden vérből, vízből és porból áll, ezek időnként megáradnak, felduzzadnak, megsűrűsödnek, és veszélyessé válnak egy pillanat alatt. Azt hinné az ember, nem teljesen így van, mert általában nem érzi vesztét.

Mindenhol csak ezeket láttam, hogy a felszín alatt a szervek a pusztulás felé lüktetnek. A vér kicsorog, a szem rángatózik, a szőrtüszők begyulladnak. Előbb-utóbb így kell lennie.

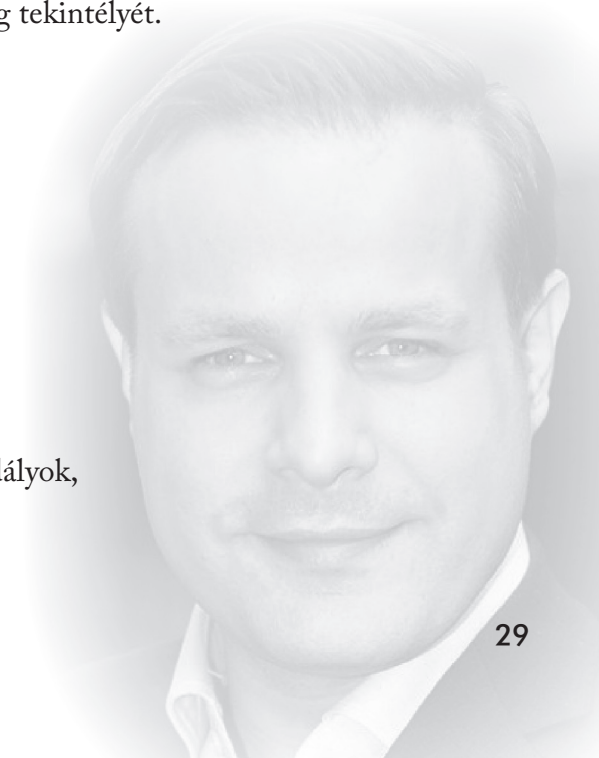
A vér, a por és a víz legyőzi az éltető levegőt, mint muslicahadak a kültelki kocsmák ingatag tekintélyét.

A dolgok elzsírosodnak, kivéreztet az idő, mely ugyanabba az irányba halad, mint a világvége elementáris áradásai.

Sokáig ösztönösen úgy éreztem, hogy jó néhány dolog elválaszt a haláltól.

Ez volt az első súlyos tévedésem, amitől kénytelen voltam megszabadulni.

Nem a haláltól választanak el különböző akadályok, hanem az élettől.

Aki mást gondol, téved.
Aki ezt gondolja: az is.

Kezdetben por és vér vala,
aztán zsír és víz következett,
és tüzek lángoltak fel mindenütt,
és pokoli forróság emésztette fel a földet.

A lelkek maradtak életben, egyedül.

A kiszorítás előszele

Már megérkezett a tél lehelete.
A sűrű köd erőszakos füstszaga
tompulttá tesz,
mint -10 fok az elbóbiskoló hajléktalanokat.
Legfontosabb részeimet legyőzi a csönd.

Tudom, milyen,
mikor a szimbólumok találkoznak
a rideg valósággal.

Ez a fagy megvesztegethetetlen.

Honnan kúszik sejtjeimbe a tél?
Mélyen, egészségtelenül.
Bénultságom mindenhol megkötött.

Emlékszem egy öreg csövesre,
télen láttam, ezer éve a Délinél,
régén idegenlégiós volt,
magas nyugdíját mind a lányának adta.

„Ez egy életforma,
ha ezt nem érted,
semmit sem értesz” – mondta.

Most már értem,
Ki hogy hal el,
Csak ennyin múlik.
Az ember fagyáspontján.

Egyformák vagyunk,
Átmenet előből a holtba.

BÁNFAI ZSOLT ◀

Egy orosz képeslap hátoldalára

Az emlékezés elárvult szárnymintái.
Törött üveg mögött régi kép a kredencen.
A hátsó udvarban a beteg Sztravinszkij komponál –
talán ezerkilencszáztíz írnak, mert a kertben
jeges gyümölcsnektárt ropogat kedvenc állata,
a tűzmadár. Csak tél lehet, ha Polonszkij farkasok
hátán lovagolva járja az erdei ösvényeket.
Fagyos az üvegpalota. Az égig érő fenyők tűlevelei
közeli átjátszóállomások antennái. Úgy hallik,
nap mint nap hatyúk tavát és balettet sugároznak –
a kertben radioaktív felhőből lezuhant madarak.
Szomorú a vasútállomás. Fehér rigók füttye
helyett ólomléptű szerelvény sikoltása tépi fel a tájat.
Valaki elvégezhetné végre a műtétet. A fagyott
sebből messze ömlik a felkavart csend. Se tű,
se cérna vagy elektróda. Nincs, aki összevarrja –
vagy legalább a vihar néma szemébe
visszahegesztené a madarakat.

Téli ékszerek, vasalóval

meleg pára lebbenti ózüst hajad
ablakunk elé húzod a sűrűsödő éjszakát –
látod ugye odakinn a havas kertben amint csillárokat
kapcsolgat a fagy és fehér szőnyegen lépdél az erdő –
Isten talán most kéri meg a fák kezét –
mondtad és csak vasaltál tovább –
figyeltem minden íves mozdulatod
apró gyerekként úgy lógtam rajtad
mint csipeszek között a száradni akasztott ruha
megfontoltan mégis kecses törődéssel simítottad el
életünk összes gyűrődését
biztos kézzel vezetted a vasalót
ahogy kürtő tereli kémény felé a füstöt
én közben elmélyült kíváncsisággal tanulmányoztam

hogyan törik a kályhából kiroppanó fényt
a homlokodról legördülő
izzadságcseppek
nyakadon a láncra szelődő
anyaékszerek

Szilánkok egy Karády-portré alatt

Falamon óriásposzterről nézem,
hogyan hamvad el a cigarettavég.
Mosolyod átszúr, falhoz szegez –
a szív megáll és a szobában
halvány ópiumkeringő motoszkál.
A sodrásban valamit visz a víz –
csókod perzsel – öl és ölel,
de a csalódás így is elmaradhatatlan.
Pusztító tavasz ringat,
mondhatnám: csak halálosan szép –
törékeny porcelánövek néznek ilyen árván
a lövés előtti dermesztő nyugalomban.

Fagyos mezőkön járok és a hangod elkísér.
Mintha valahol Oroszországban élnék
egy külvárosi őrszobában –
csak egy tál lencsét kérek, és imádkozom
mint a hazajáró lélek,
hogymegjelenjen a betlehemi királyok.
Mert a kísértés mindig alkalmat szül –
és mi belepusztulunk a vágyba.
Ne kérdezd, ki voltam, csak olvasd el
a tábori levelezőlapot,
hogymilyenek az igazán boldog idők –
emlékezz meg rólam, ha lesz végre erőd,
és fújd ki a füstöt messze, mélyről nézz –
egészen fel a szemembe.

FARKAS ARNOLD LEVENTE ◀

Anyaként

*Mert valahová utazni kell nem tudom hová
Ahol minderre úgyse lesz többé alkalom.
Karinthy*

Pócsmegyer, tizenkilenc szeptember nyolc, vasárnap.
Tegyük fel, hogy létezik kereszténység. Olvassak neked Jézusról, kérdeztem Gellértől, de ő hallani se akart Jézusról. Olvassak neked gyerekekről, kérdeztem újra, de Gellért nem volt kíváncsi a gyerekekre. Olvassak neked egy sárkányról, gondoltam, a gyerekek szeretni szokták a sárkányokról szóló történeteket, de Gellért őrizni akarta a csendet maga körül. Jézus Betlehemben született. Anyja szűz, apja örökkévaló. Nincsenek testvérei. Gyermek volt még Jézus, amikor a sárkány megszerette.

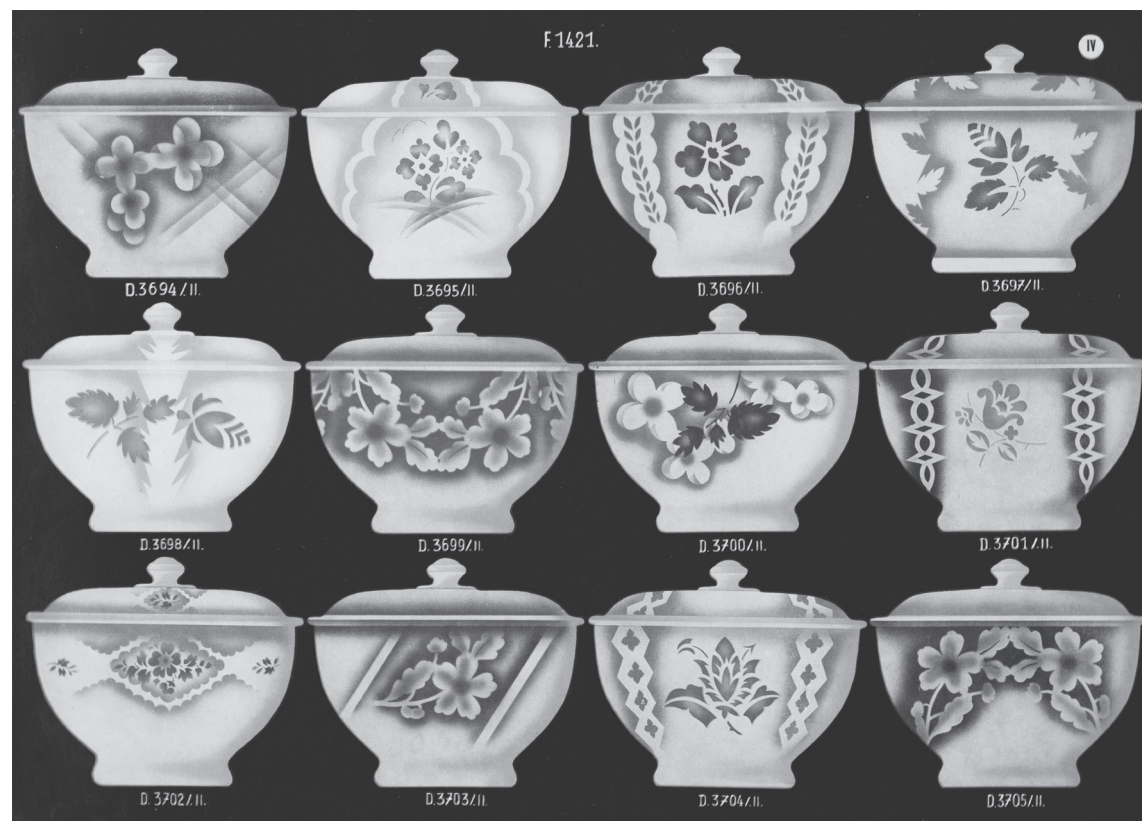
Pócsmegyer, tizenkilenc szeptember hat, péntek.
Jézus Betlehemben született. Az anyja szűz volt, az apja örökkévaló. Nem voltak testvérei. A Jézust alakító színész egy amerikai városban született. Az orvos, aki a világra segítette, magyar származású. János az ő neve. Egy másik változat szerint Jónás. A film, amit eredeti helyszíneken forgattak, nem készült el. A gyermek, aki a film szerint Betlehemben születik, nem nevezhető színésznek. Jézus a vérrel verejtékezés kertjében arra kéri a rendezőt, hogy helyette a kaszkadőrt feszítsék keresztre.

Szigetmonostor, tizenkilenc szeptember négy, szerda.
Gyermek volt még Izráel, amikor megszerettem, Egyiptomból hívtam az én fiamat. A kínaiak áldozatot mutattak be a selyemhernyó szellemének. Egészen mást jelentene ez a szó, ha úgy választanám el, hogy szellem-ének. Kötelékekkel vonzottam őket, a szeretet puha kötelékeivel. Olyan voltam hozzá, mint aki arcához emeli a csecsemőt, lehajoltam hozzá, enni adtam neki.
Az istent az Atyával szokták azonosítani, ebben a szövegben azonban sokkal inkább Anyaként jelenik meg. Arcához emeli a csecsemőt. Légy aláztos.

Pócsmegyer, tizenkilenc szeptember három, kedd.
Téglák közé szorítom a hét napjait, a hét napjainak a nevét. Ha nyolc napból állna a hét, megváltoztatná a nevét.
Hétvégén nálunk járt Panna. Azt mondja, előbb mindig elolvassa egy regény első bekezdését, ha az első bekezdés jó, végigolvassa a regényt. Holnapután indulsz Jeruzsálembe.

Elalvás előtt a gondolatra gondolok, a gondolat nevére a papíron.
Ezekből a téglákból építtek tornyot egy Bábel nevű településen.
Egyszer láttam egy festményt, Balbec volt a címe. Ez a Balbec nem azonos azzal a másikkal, mert az egyik festve van.

Pócsmegyer, tizenkilenc szeptember hét, szombat.
Karinthy Gábor Karinthy Frigyes és Judik Etel gyermeke. Ezerkilencszáztizennégy december tizenhetedikén született. Ezerkilencszázhetvennégy november tizenharmadikán halt meg. A két mondat között eltelt hatvan év.
Egyik versében fájdalomhercegnek nevezi magát, másik versének dedikációja Devecseri Gábort szólítja meg, harmadik verse pedig a magambahalni különös szóösszetételre végződik. Toronyban lakott, mint Hölderlin, aki a valóság helyett a valóságot választotta. Egy idő után megszűnt az idő ellen lázongani. Akkor kezdődött.

Fedeles tál mintavariációi a Gránit gyár angol nyelvű katalógusában, 1948–1950

Halak között

(Regényrészlet)

– Megismersz? Péter vagyok. Nem a halász – lép hozzám a sötétben egy alacsony férfi. – Pedig én éppen halakon gondolkodom – nevetem el magam, majd rákérdezek: – Mit keresel éjjel itt a folyamparton? – Annyi a munkám otthon, hogy ilyenkor akad időm egy félórás sétára. Nem tudom, miért indultam ma a part felé, általában Pócsmegyer utcáin sétálok, esetleg a töltésen. És mit lehet gondolkodni a halakon? – Megigazítom a nyakkendőm, úgy felelek: – Hogy egész életemen át kísérnek. Már kisgyerekkoromban akváriumot kértem karácsonyra a szüleimtől. Guppikat és szifókat tartottam benne. Később jöttem rá, hogy hasonlítanak hozzánk, emberekhez, akik válasszat keresünk életünk fordulóján. Nemigen tudhatták a halak, hogy egy székeljudvarhelyi tömbház második emeleti lakásában, a gyerekszobában, az emeletes ágy melletti akváriumban úsznak. Valahogy így vagyunk mi ezzel, emberek, amikor körbenézünk a világban. Csak akkor érezzük kicsinységünket, törékenységünket, amikor megmozdulnak a természet erői. Ez a halak esetében kisebbik öcsém volt, aki egy alkalommal, távollétemben lábat mosott az akváriumomban, hogy az aljzati homok és kavics a hegyi patakokra emlékeztessen. Drága emlékezés volt. A szappantól (a Ceaușescu-korszakban nem tudtuk, mi a tusfürdő) a teljes halállomány kipisztult... Kezdődött minden előről: indultam az akvarisztika boltba halat venni. – A jövevény felnevet, aztán csend lesz. Mellém telepedik. Gondolkodunk.

Eszembe jut, hogy az akvarisztika mellett horgásztunk is mi, a három fivér. Balin-dot, paducot, sebes márnát fogtunk tavasszal és ősszel a Küküllőben. Serdülő korunkban Kászoni Zoltán legendás erdélyi halszakember *Akvarisztika és sporthorgászat* című könyve volt a bibliánk. Abból tanultuk meg többek között az első horgászkötetéseket. Sőt, idézni is tudtunk belőle. „A horgászat fejleszti a látást, hallást, a megfigyelő- és cselekvőkészséget. Gyors elhatározást kíván, különösen a kapás bekövetkezésének pillanatában, ugyanakkor természetesen komoly szaktudást és gyakorlatot. Hosszú az út addig, amíg a horgász felelni tud arra a kérdésre, hogy hol, mikor, milyen felszereléssel lehet zsákmányul ejteni a sebes pisztrángot, a harcsát vagy a süllőt. Egy XVII. századbeli vers töredéke a következőképpen hangzik: *Dolgozva pihenek, közben gondolkodom, s kifogván a halat, ismerni tanulom.*”

Nyáron többnyire a román–magyar határnál, fugyivásárhelyi nagyszüleinknél töltöttük a vakációt. Két nagybátyánk is volt, akik szenvedélyes horgászokként elvittek bennünket a Körösre fejest fogni. Volt, hogy halászáttá fajult a dolog. Ilyenkor a rokonság apraja-nagyja kivonult vesszőből fonott kosarakkal a Tasádra, a falu határában folyó kis patakra *padmajozni*. Ennek a módszernek az volt a lényege, hogy amíg a nők

a parton pulóvert kötöttek, keresztretjvényt fejtettek, vagy csak simán a hétköznapi apró eseményeiről beszélgettek, a férfiak a part alatti üregekből (a helyi nyelvjárás szerint padmajokból) a vízfelszín alatt tartott kosárba kergették a halat. Volt olyan alkalom, amikor háromszáznál is több fejest, csikot, paducot számolt össze a társaság nagyszülei udvarán. Aztán következett a közös halpucolás és a sütés.

A legyezőhorgászat megismerése új fejezetet nyitott az életünkben. Öcsémekkel rájöttünk, hogy a legnagyobb kihívást számunkra székelyföldi őshonos halunk, a sebes pisztráng jelenti. Mindketten szenvedélyesen kezdték kötni a műlegeket. Nekem nem volt türelmem hozzá, ezért állandóan ők ajándékozták a csalit. Kimentünk a Küküllő zeteváraljai szakaszára, és ott igyekeztünk minél pontosabb dobásokkal kapásra bírni ezt az igen szép halat. Néha sikerült, néha nem. A legkisebbnek is nagyon örültünk. Minden alkalommal visszaengedtük, mert piros pettyeivel túl szépnek láttuk ahhoz, hogy egy serpenyőben végezze.

Középső öcsém a Magyar Horgász szaklap írójaként témakereső horgászutakra járt. Gyakran elkísértem. Csukákat fogtunk romániai, majd írországi tavakban. Utóbbi helyeken, Dublintól nem messze, egy tórendszerre leendő feleségem is elkísért. Volt is gond vele, mivel akkori egyetemista lányként egyedül volt a férfiak között, ugyanis velünk együtt éppen egy karcagi tűzoltókból álló lelkes horgászcsoporthoz tartózkodott az ír vendéglátónknál. Egyik este felelőtlenül nem kapcsoltuk le az éjjeli lámpát, így, amikor a csukázásról hazaérkező autójuk begördült az ablak alá, rajtakaptak minket. Több órányi harsány nevetés következett, egymást próbálták túllicitálni a megjegyzéseikkel, miközben mi – természetesen, ha későn is, de már eloltott lámpával – szégyelltünk kimenni hozzájuk a szobánkból. Nem restellték a kulcslyukon át bekiabálni horgászhasonlatokat: – Fárastottad-fárastottad? Jól bekapta a wobblert? – Mikor az éjszaka közepén kimerészkedtem a közös vécére, már csak a legidősebb volt ébren közöttük. Halkan megjegyezte: – Karcagon minden közös.

Talán életem legtöbb csukáját fogtam az ír tavakon. Ahogy vízbe került a horog, krokodilokként haraptak rá a csónak közvetlen közelében. Nem győztem kivenni őket. Ennél csak a harcsavadászatok voltak izgalmasabbak a Duna-Delta Csernovka-ágában és az itáliai Pó folyón. Hallani, ahogy a sötétben felrobban wobblere helyén a víz. Érezni alkaromon a nagy erőt, amely a folyam alá törekszik. Először látni meg a fejlámpa fényében a hatalmas halfejet. A vizek medvéjével való találkozás a legnagyobb kalandnak bizonyult számomra.

Érdekes módon az akvarisztika újra és újra visszatér az életembe. „Az akvárium szórakoztat, oktat és nevel, betölti üres perceinket. Felébreszti a fiatalok érdeklődését a természet iránt, fejleszti a tapasztalatgyűjtő- és megfigyelőképességet. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy a fiatalok – de az idősebbek is – szívesen foglalkoznak akvarizálással, sőt még a halakat nem kedvelők szeme is észreveszi az akváriumot, hiszen ez otthonunk egyik díszé.”

Kászoni Zoltán megállapításán túlmenően az akvárium számomra nem csupán szórakozás, hanem maga a család. Onnan tudom, hogy szünetel vagy véget ért magányos vándorlásom, hogy veszek egy üvegmedencét, berendezem homokkal, különféle vízinövényekkel, és megérkeznek bele az első trópusi halak. A növényt és állatot együtt mutató szobai szelence számomra a nyugodt, biztos házaselet szimbóluma, amely elhagy, ha hányódni kezdek újra az utakon. Vajon a mostani végleges? Ki tudja? Egy biztos: a szigeti íróasztalomon élő guppik, neonhalak, királylazacok és dalmata mollyk mellett

udvaromon a kerti tóban úszó kínai aranyhalak várják a mindennapi etetést. Soha életemben nem vettem így még körül halakkal magam. Talán ezért nem találkozom velük a folyamban? Unalommal és melabúvá vált emiatt az életem.

– Hülyén nézel ki itt éjjel fehér ingben, nyakkendőben. Még mindig a halakon gondolkodsz? – riaszt fel a mellettem ülő Péter az éjszakai parton. Mutatóujját felemelve folytatja: – Van egy ötletem. A pócsmegyeri Malomban lakom, amelyben egy alapítványt is működtetek. Idén karácsonyra árva gyerekek írtak nekem az ország több részéből, hogy milyen ajándéknak örülnének. Egyetlenegy kért közülük horgászbót az anyagtól... Adnál egyet a tieidből orsóval és teljes felszereléssel, hogy feleségemmel elküldjük neki? Tizenöt éves fiú, és a debreceni árvaházban él... – Ennek hallatán meghatottság és izgatottság lesz úrrá rajtam. Sietve állok talpra. – Megismerhetném személyesen? Magammal vihetném a halakhoz? – Választ nem várva rázok kezét Péterrel. Hazasietek, hogy még hajnal előtt összeszereljem a bótot.

Fűszertartó család

F:638/a, b, c, d

Zöld színű, egyenlőszárú háromszögben felosztott háromszögekben KPKK Made in Hungary jelzéssel, 1920-as évek vége

Sablon mintával, aranycsíkkal, magassága: 19; 22; 9,5; 15,5 cm, szélessége: 10; 6,5; 5; 15,5 cm, magántulajdon

kórtermek

a 19-es

novemberi esős reggelen a gátszakadás vagy császármetszés mentén kínzó fájdalom feszül az ablaküvegre gyereksírások hangjait kottázza le a kórterem kövezete édes anyatej cseppen a csöppnyi szájak szélére amint a mellbimbó néha kicsusszan az ajkak közül ringató nappalok és éjjelek karjain – néha csak nézik egymást az anyák hárman egy szobában figyelik a másik hogyan csinálja hogy pelenkáz a köldökcsomokra vigyázva csecsemőnyi a csend terebélyes a boldogság égig érő fája Isten bepólyált képmásai lehelnek életet egy hétfői nap melankóliájába

a 214-es

amikor az infúzió sem elég a falat kaparó fájdalom csillapítására akkor törik el minden ami addig egyben volt bokák térdek combnyakok a hatágyas kórterembe betolnak egy hetediket éjjeli kettőkor műtöttet úgy hozattak neki orvosi fémeket csavarokat tűződrótot és lemezt össze kell rakni minden darabot a csípőlapátból csontot kell lefaragni s azt a bokába beültetni az eljárást spongiosa plastica néhányszor eldúdolni majd minden bőrreteget összefércelni az utolsó még ép lépésre emlékezni és Isten lábnyomában egyszer végleg hazamenni

a 6-os

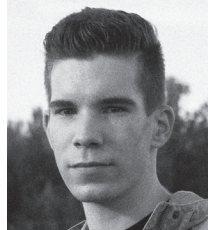
az izoláló hatosban gombkilincsnnyire a szabadság vakablakon át figyelő élő térkamerák pásztázzák a kísérteties lényeket az egyik beteg nyakán átvérzik a gézpólya a másik azt képzei magáról hogy terhes meztelenre vetkőzik úgy lejt hastáncot duzzadó mellét fogja beszél hozzá majd énekel neki s egy vérszagú éjjelen a lepedőjét sírva dörzsöli azt hiszi elvetélt a harmadik

kikötözve kulcsos bilinccsel könyörög hogy vakarják meg az orrát kitepte a szedáló infúziót és ez lett a veszte míg a negyedikre rányitják hajnalban a vécéajtót hogy ne olvasson s írjon titokban elkobozzák tollát ceruzáját ő a falból kikapart szöggel ujjbegyéből fakaszt vércseppeket azzal ír búcsúlevelet egy pogácsás papírtányérra – csak ők tudják hogy Isten hajszála hullik a vállukra

a 26-os

a jobb petefészekben szétdurrant a sárgatest a vérrel telt hasi űrből nyolc decinyit csapoltak le hajnalig folyt bele a vas míg várta a transzfúziót mellette méhkaparással műtött feküdt nem néztek egymásra se a gyengeség tompa moráját elnyomta egy chopin-etűd melyet a harmadik beteg csöndesen magának füttyölt méhen kívül rekedt magzata mint vérző venyige vár a tumorgyanús úgy hiszi letaposott fű a halál – Isten bő, irgalmas ingujjában egyszer mindenki hazatalál

Öröklét partjai

Ha veled vagyok, Mama, ritmusmérő jegyzi, hogyan játszik tűzijátékot szívem. Egyforma léptekkel közeledünk egymáshoz, mégis egy másik partra érkezünk. Hánykolódik a víz, a hullámokról beszélsz, hogy sötét hajfonatuk hol kibomlik, hol összeér. Milyen rég hordod előkészített szobádba öröklétnyi emléked. Így fogyaszt az idő, szép kortyokban, észrevétlen.

Hasonlóság

Sokkal inkább az özönvízhez, mint a szárazsághoz. Nem a puszták, hanem a nádasok. Patakpart helyett mélyben ülő kövek. Ha rád nézek, ezt látom, Mama. Leomló gátak. Mégis visszamész kimerülten, fáradhatatlan karcsapásokkal, sodrással szembe, hogy újraalkosd saját magad.

29378

Mikor itt járok, éberebb leszel, kihozod nekem a nappaliból a villanyégőt, csoszogsz a sötétben, betűket kotorsz, hogy beszélhess, sötét, feneketlen kút az éjjel. Belelátsz. Hogyan viselkedik a szív nem egészen 29400 nappal a hátad mögött? Mitől másabb, váratlanabb a reggel? Hogyan gyülemlik az idő, lesz-e egyensúlya? Majd itt az utolsó, titkos éjjel, addig őrizd magad békében, kérlek.

Örököld

Közelebb állok a lombhullatókhoz. Nagyjából ugyanezek a folyamatok alkotnak: kirügyezés, virágzás, lehullás. Gereblyével tornyozzuk föl az avart. A Nap szárogatja a kert déli végén, az udvar dimbes-dombos részén ácsorogsz, mintha várnál valamit, Mama, egy lassú és minél hosszabb búcsút, hogy elmondhasd: egyszer az örököldök is elveszítik színüket.

Ahogy a nap

Mint a borostyán az ablakod előtt, Mama, engem is úgy takar valami megnevezhetetlen. A túlsó kertben ekével mennek végig a földön, fölszántják, hátha vetés után jobb termést ad, akár a jövő, mondom magamban. Hajlataid derengő árnyékában moccan a fiatalok, és ott van veled, mint egy második test. Ez itt a tél, de olyan nyár van, hogy fáj rád nézni, álmosan világítasz, ahogy a Nap homálylik. Ahányszor eljövök, szemed meleg fénye alá hajtom arcomat.

Véget nem érő

Csak a halál van, az ő rendeletei, vágyai.
Nincsen másunk, nincsen másunk idelent.
Csak a halál van előttünk, utánunk, közte a szívbe gyűjtött szavak, fölöttünk lombozat.
Csak a halál van, kicsit élvezhetjük portékáit, de nehezen mutatja magát e kaparós sorsjegy.
Csak a halál van, belőle születünk, hozzá, ha máshoz igen is, hűtlenek sohasem lehetünk.
Csak a halál van, javaslatokat, tanácsot nem tesz, békét nem köt, fejet nem hajt előttünk.

► SIMON RÉKA ZSUZSANNA

Gyászruha

Mások ünnepét

Magadba loptad a felhők útját. Virágzik benned a nap, kiszabadul a fénye a kabátgombodon. Elmerülsz a begyűjtött mondatokban.

Üveggömb

Pikkelyes üveggömb a nap. Sűrű ködben útvesztő a február. Összerakott testben elfogy a lélek. Madarak zuhannak az ég ablakába.

Gyász

Eret vág a hold. Elvérzik az éjszaka. Szívburkot repeszt az április. Nem enged a parttalan vakság. Perzsel a bőr a gyászruha alatt.

Közénk

Nemléted hamuja alatt fuldoklom. Átcsúsztal a világtalanba. Lehorgonyoztal a napon túl. Közénk állt egy leszakadt húsvéthétfő.

Kétszer

Hazaérek. Hetente kétszer. Kinyílt virágok várnak, hűvös reggelek és a kezed helye az ajtókilincsen.

Valaki

Valaki megállt a házak felett. Gyolcsot terít az álmainkra, és befogja az éjjeli fényeket. Az ágak alatt fellazulnak a szavak. Szálkává zsugorodik bennük a holnap.

A napraforgók lázadása

A papírnýárban ázik a napraforgók mozdulatlansága. Körberajzolja őket az idő. Háttal a napnak magukban görgetik a mindennapi sötétséget.

Július

Vattacukor a július. Beleragad a csend, mint mély árokba a pirkadat. Elérhetetlen a közel. Szétmállik benne a táj otthonossága.

A magányod

Szaggyatott lépteidben vonaglik a szelídség. Árnyékot vet a magányod. Megnyesett film-szalag a tegnapi álom. Kelyhet szakít a szomjúság.

Ősz

Barnul az ősz a mozdulatban. Derekamon feltámadt ölelésnyomok. Villanó fényben elcsúszik a határ. Térdig ér a sár a bordák között.

Fekete

Megvetett ágy a hold. Elfekszem benne. Magamba zárom az éjszakát. Gyűrött selyemkendő az ég, felszakítják a csillagok. A tenyerembe karcolom a ki nem mondhatót.

► FEHÉR CSENGE

Éhezik a test

Az első ember

Gyümölcskeblű leány, tejbőrű leány, atyád hív. Atyád hív, és azt akarja, öntözd meg a földet, hadd sarjadjanak ki rajta zsenge húsú gyermekeid. Gyümölcskeblű leány, tejbőrű leány, atyád hív. Atyád hív, és azt akarja, gyermekeid neveld fel, gyermekeid sarjazz fel, hadd legyen belőlük vasgyökerű őserdő, károgó lombú őserdő. Hadd legyen húsukból az első ember háza, hadd ringassanak ölükben férgek, hadd teremtsék meg lombjukba szőve az első világmélyi éjszakát. Gyümölcskeblű leány, tejbőrű leány, atyád hív.

Hiába hív, nem mehetek, gyermekeimet ki védi majd, gyermekeimet ki óvja majd, milyen magból kell megszületniük? Gyökerük ki nem fejlődik, lombkoronájuk szét nem bomlik az égen, bőrük nem szikkad kéreggő. Atyjuk nélkül satnyák lesznek, senkinek sem válnak hasznára, bosszút forralnak születésükért, és titokban tüskéket növesztenek. Vérem megkeseredik, könnyem megecetesedik a gondolatukra. Az első ember fázik majd, az első ember a napon ég majd nélkülük, engem úz majd, engem csúfol szavával, és gyötrelmek nevez. Tejbőröm megsavanyodik, gyümölcskeblem megereszkedik a szavára. Pókszemű öregasszony leszek, fojtogató karú öregasszony leszek, az árnyékban ólálkodom majd, és rátelepszem az első ember keblére.

Konzervdoboz

Rejtőzöm a városszéli, galagonya sűrűjében, szemem szikra, testem súly. Éhes vagyok, csontot eszek, karmolnak a hideg szelek, bogyót eszek, mar a sava, beledöglök a tavaszra. Arcom puffadt, fürtöm csorog, beállnak a kéklő fagyok, keblemből két nagy hegy lett, nem néznek már embernek. Tükröt fogtam, ronda voltam, elmentem a henteshez, kellett a pénz, ronda voltam, telitömte zsebemet, jól megnézett, ronda voltam, élezte a késeket, lábam a hentesé, mellem a hentesé, fülem a hentesé lett, orrom a hentesé, fogam a hentesé, szemem a hentesé lett.

Házban laktam, bőrben laktam, most meg konzervdobozban, éhes voltam, férget fogtam a csaltosban. Húsom rothad, farom szeles, hajam elszáll, agyam leves, hamvas fürtödet levágom, fölhabszó fürtöd levágom, csontjaidból édes enyv, csorog a nyál, mint a genny, hajadból meg párnabél, éhség szúr át, égi fény, húsodat meg elteszem, féltékenyen őrizem, remegő bőrdőből remegő szőnyeg, kiterítem, majd heverni jó lesz. Ujjaidat elragom, kövér leszek a nyáron.

Mari felfordult

Mari felfordult, Marit nem szerettük, a földben mozgolódnak már a férgek, phű, te gyerek, köpöd ki azt a csigát! Mari fekszik, fehérben a fehérén, a szeme kő, a keze kéz, ha megdobnak kővel, dobj vissza, Mari fehér. Haja zúgása, teste repedtsége, bőre tátongása, körme alatt a kosz. Hogy is kell egy testet csomagolni. Mari vézna, a vállamra tapadt hínár, hova folysz, Mari, csak arrébb viszlek, segíts már, te gyerek. Mari zsák. Mit bámulsz, a pap sokezer, a sír sokezer, a hit sokezer, majd kitanulsz.

Mari ostobácska volt, hülye halálában is, hova vered a fejed, drága, nézed a virágokat, életedben is csak legeltél, hát hol az az ásó, gyerek? Vinném a vízhez, Mari úszni tanul, keverném szemétbe, hadd guberáljon. Fölakasztom dísznek az első felhőre, szép karácsonyunk lesz, ne bőgj, gyerek, én is tudok olyan savanyú levest csinálni, hogy majd kiköpöd. Ugyan, ugyan, mi volt Mari? Egy feneketlen lyuk volt.

Kilóg a fej a zsákból, a szem lecsúszik, a száj lecsúszik, nem jó ez így sehogy, Mari idomul, Mari változik, bogár a földben, hal a vízben, szemét a szemét közt, Mari a minden. Állj meg, gyerek, húzzuk le a zsákot, szedj bele gombát, amíg árok, nem lehet eltemetni, nem lehet eltemetni. A földben mozgolódnak már a férgek, felzabálnak, Mari, átalakulsz, Mari, féreg leszel, Mari, öntemető temetés van, ámen.

Közösség

Egy konyhaablak előtt álló ezüsthárs ágrendszerébe fészkelő szajkópár fontoskodó tevés-vevése, izgága építkezése, miközben egy idős apáca, aki egy nála még idősebb tolószékes nő mellett guggol perceként át, simogatja a kezét, mond neki valamit, a másik mintha elfogadná, bólogat. És a Búsuló Juhász Étteremmel szemben, a bokrok tövében egy házaspár pléden fekszik, itt a tavasz!, élvezik a napsütést, és nem messze tőlük egy kutya másodjára szagolja a cseresznyefák, aranyesők virágzását, miközben egy fiatal, harminc körüli férfi a kínai vegyesbolt előtt zokog, egy kukára dőlve sír. A könny átlátszó, enyhén lúgos kémhatású folyadék, íze erősen sós. A megfelelő látás biztosításához 1-2 mikroliter/perc sebességgel termelődik, egy nap 1-3 milliliternyi. Az alap-könnny összetétele nagyjából állandó: legnagyobb része víz, az oldott sók és ionok közül a legfontosabbak a három százalékban jelen lévő nátrium és klorid, illetve a nagyobb koncentrációjú kálium, mangán, és a hidrokarbonát ion. A vérplazma fehérjéi közül is találni jó néhányat a könnyben, ilyen az albumin vagy az immunglobulinok, melyek a kórokozók elleni védelemben vesznek részt, de az antibakteriális hatású lizozimot is meg kell említenünk közülük. Ildi szappant főz és süteményt, mindkettőt tepsiben, miközben negyven évet öregszem, beveszem a szédülés elleni gyógyszerem.

Szendvicssütő

A gyerekkornak sok vége volt, vége lesz. vége van. Nem is vége van egy gyerekkornak, hanem határai, mint egy országnak. Folyton táguló határai. De a lakói nem gyerekek, hanem olyanok, akik vissza akarnak jutni valahogy oda. A gyerekkor egy mindig üres ország. Ahogy évről évre nő, mint egy beázás az óvoda falán. Vagy, mint bármi más, észrevétlenül. Anyajegy. Rák. Például a szendvicssütő is az egyik vége a gyerekkornak. Amikor magam csináltam szendvicseket délután. Mama már nem élt. Anya az iskolában, apa dolgozott. Elég nagy vagyok egy szendvicssütő kezeléséhez ekkorra már. Egyik, ha nem a legjobb barátom (ezek a kategóriák régebben is fontosak voltak, talán a gyerekkor mégis inkább egy heg) apja árulta. Eljött hozzánk, ő meg a fia. Nem szendvicssütő-árus volt a foglalkozása, és az árukészlet is szegényes volt. De a kilencvenes években nem volt ritka, mondjuk, az olyan videotéka, ahol tíz-húsz kazetta volt csak a polcokon. Vagy játékbolt két-három babával. Apa ismerte ezeket a helyeket, mindig támogatta a vállalkozásokat, mert felénk minden vállalkozás akkoriban inkább kétségbeesett próbálkozás volt. Két szendvicssütő közül választhattunk. Az egyik drágább volt, többet tudott, vagy jobban nézett ki. Mikor eldől, hogy azt vesszük meg (nem tudom, talán nem is volt igazán szükségünk rá), az alkalmi szendvicssütő-árus fia azt mondta: jó döntés, a másik parasztnak való. Vajon a másikat is választhattuk volna, és ő ugyanilyen lelkesen dicsér? Szerettem a szendvicssütőt, minden kicsit finomabb volt tőle. Néha pár évre elfelejtettem ezt, milyen jólesett újra felfedezni. Ahogy a sajt megolvad, a szalámi szaftja, ahogy szétfolyik a megpirult kenyér belsejében. Jó meleg csapja meg az arcom. Akkor még tejet is ittam. Szerettem nekikészülni. Evés közben bámulni a *Dumbót*. Egyik délután hangyákat sütöttem meg a szendvicssütőben. Félig már megettem a kenyeret, mikor a fekete pöttyökre figyelmes lettem. Észrevettem őket. A kenyérbe pörkölődtek.

A számban, a nyelőcsövemben, a gyomromban voltak.

„András, András

a kis töke hangyás” – mondogatta mindig Kovács papám.

A hangyaút vesztükre a szendvicssütőn keresztül vezetett a spájzban, én pedig siettem, nem gyújtottam villanyt. Nem tudom, hogy folytatták útjukat, gyászoltak-e, vagy ilyesmi. Feltűnt-e egyáltalán annak a pár tucat egyednek a megégése. Ahogy azt sem tudom, élt-e még akkor Kovács papám, vagy csak haldoklott.

A hangyák már biztosan mind meghaltak. Próbáltam elképzelni, milyen igazán kicsinek lenni, milyen lehet valaki tévedéseként végezni a Földön.

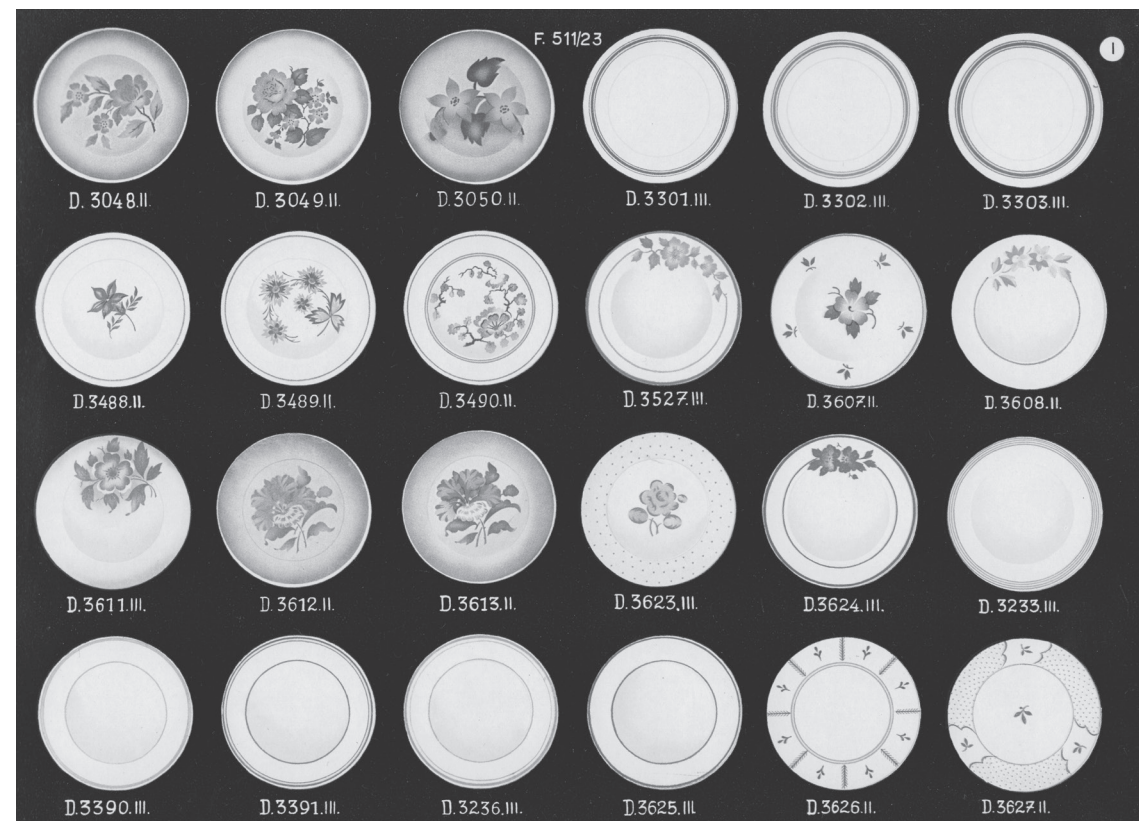
Évekig nem sütöttem semmit vele. Tizenhárom vagy -négy költözésen keresztül kísért.

Tavaly, talán lomtalanításkor, kidobtam.

A gyerekkornak sok vége volt,

vége lesz.

vége van.

Gazdag kínálat tányérokból – mintavariációk a Gránit gyár angol nyelvű katalógusában, 1948–1950

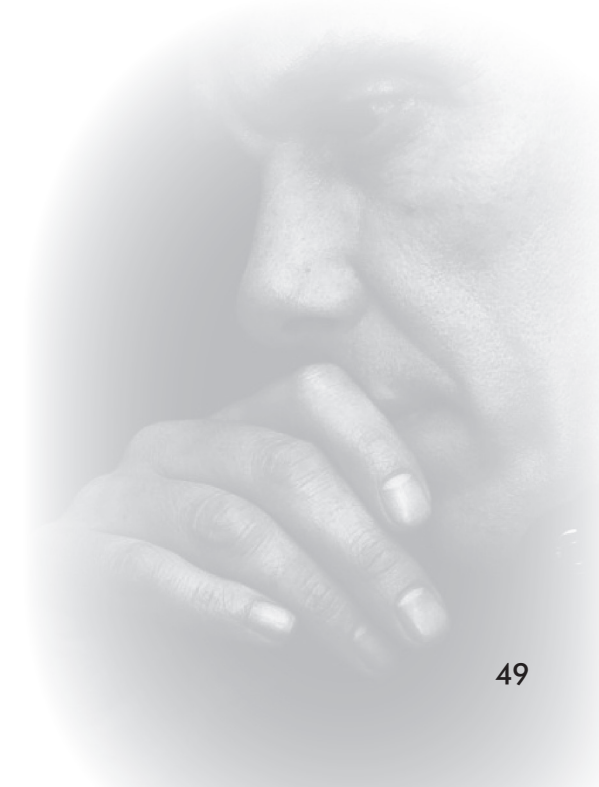
Őrangyal

Dorkának

A kutyánk egy őrangyal, talán
a többi angyal küldte hozzánk,
hogy vigyázzon ránk,
néha még a szárnyai is látszanak,

Árnyéknak hívják, Árnyi a beceneve,
de legjobban arra hallgat,
hogy Szárnyi, akkor szinte
csak úgy repül oda hozzánk, ha hívjuk,

és tudom, néha tényleg csak azért
csinál rosszaságokat, ás a kertben,
vagy éppen letapossa a virágokat,
hogy ne jöjjünk rá, ő tényleg az.

► KISS LEHEL

Az akhtamari hattyúk

Támár hercegkisasszony ott állt a sziget szirtfokán, lengedező hajjal. Két kezével fáklyát tartott a magasba, úgy kémlelte a Ván-tó hullámain. „Jön! Jön!” – dobbant meg szíve minden egyes csobbanáskor. A sűrűsödő feketeség az első éjszakájára emlékeztette. Haj, azóta hány pillanatnyi éjszaka telt el itt, és hány örökkévalóságnak tűnő nappal! Jaj, azóta mennyi könnye pergett a sziklákra, és hány nevetését szikrázta vissza a csillagos égbolt! Ott állt a szirten, és rá-rápillantott a fáklyalángra. Egyik lábáról a másikra állt, toporgott, arccal a szélnek. Aznap volt még ennyire hideg, amikor odaroskadt az apja lábához:

– Atyám! Atyám, édesatyám! Adj engemet feleségül a szegény örmény szép fiához!
 – Inkább megkötözlek! Mindentől elzárlak, mintsem od’adjalak egy szegény fiának!
 – dühöngött az apa, és idehurcolta Támárt, a Ván-tó pusztá szigetére.

A Hold borongós tekintettel nézett a lányra, mintha sajnálkozott volna. Mintha haragudott volna. De Támárt ez nem érdekelte: csak várt, fáklyáját a magasba emelve. Így állt egy idő óta minden napszállta után, míg szerelme zihálva, vizesen ki nem vetődött a szigetre. Ugyanis esténként, amint megjelent a remegő fénypont a távolban, a fiú belevetette magát a tóba, odaúszott Támárhoz, és nála maradt a hajnali derengésig.

Néhanap az apja is meglátogatta Támárt. Fényes ladikon érkezett, és borongós tekintettel nézett a lányára, mintha haragudott volna. Mintha sajnálkozott volna. Haragra is gerjedt mindannyiszor, amikor újra és újra ezt kellett hallania:

– Atyám! Atyám, édesatyám! Adj engemet feleségül a szegény örmény szép fiához!
 Támár hercegkisasszony ott állt a szirtfokon csapkodó hajjal. Két kezével fáklyát tartott a magasba, úgy kémlelte a Ván-tó hullámain. Körös-körül morajlott a sötét, a hullámok élesen csattantak a sziklákhoz. Fázott és reszketett, csak a szíve táját árasztotta el a titokzatos, jól ismert melegség: „Jön! Jön!”

Abban a pillanatban valaki egy erőteljes csapással kiverte kezéből a fáklyát! A láng kört írt a levegőben, aztán bezuhant a hullámok közé. Jaj, de hogy sistergett!

– Inkább megkötözlek! Inkább elpusztítlak, mintsem od’adjalak egy szegény fiának!
 A Hold behunyta a szemét, nem bírta nézni a dulakodást.
 Fájt a hideg, a feketeség, a félelem.

A fiú nem tudta, merre ússzon, egyre fáradtabban és kétségbeesettebben csapkodta a vizet. Egy idő után úgy érezte, mintha szurokban evickélne. Hiába kiáltozott, elnyelte hangját a vihar moraja. Pedig már közel volt a szigethez, nagyon közel...

A lány csak a végső kiáltást hallotta meg: „Áh! Támár!” Ekkor kitepte magát apja karjából, és szerelme után ugrott a háborgó feketeségbe.

Másnap reggel könnyű szellő simogatta a Ván-tó tükrét. Csend volt és meleg, a távoli, fehér Hold üres tekintettel nézett le a tóra. És mit látott? Két fehér hattyút, amint egymásba font nyakkal, némán, lassan úszik a sziget körül.

Ott úsznak most is – éjjel és nappal, télen és nyáron, viharban és csendességben. A szigetet, amelyen ma aprócska kőtemplom áll, úgy nevezik: Akhtamar.

Momik mester

A Vajoc Dzor patakcsobogással, madárcsicsergéssel teli szurdokában vörösek a sziklák. Kéken terül rájuk az égbolt, a Nap pedig arany sugarakkal simítja. Olyan ez a szurdok, mintha Isten műhelye volna, amelyben gondos kezekkel keverte ki az örmény zászló színeit. A vidék télen is gyönyörű, amikor ritkább a madáréneke, és csendesebb a patakcsobogás – mint a teremtés hetedik napján.

Ebben a szurdokban munkálkodott hajdanán Isten inasa, akit Örményországszerte úgy ismertek, Momik mester. Ami Momik mester kezébe került, az szinte megelevenedett: ha kacsárt faragott, a kereszt szárai kirügyeztek, öröklét-kerekei megindultak. Ha szent könyvekbe festett, a lapokon tapsoltak az angyalszárnyak, új és új gyümölcsöt ontottak a gránátalmafa. Ha kezdett énekelni, odafordult az ég, a Nap, a vöröslő sziklaszirtek. Ilyen volt ez a Momik mester, nem csoda hát, hogy éjjel-nappal utána epekedett Orbelján herceg világszép leánya.

Sok más tekintélyes kiválósággal együtt a jámbor Momiknak is úgy tetszett, hogy a hercegnő szépsége mellett elhalványodik a Vajoc Dzor minden gyönyörűsége és titokzatossága. Egy óvatlan, röpke pillanatban meg is beszélte a herceglánnyal, hogy egymáséi lesznek, és csak a halál választja el őket egymástól.

Amikor ezt Orbelján herceg megtudta, magához hívatta Momikot:

– Mondd csak, fiam, mit akarsz te az én világszép leányomtól?

– Tőle semmit, nagyságos herceg – válaszolta Isten inasa –, hanem őt magát! Engedelmeddel.

– Ezt a bátorságot! Ezt a merészséget! – toporzékolt Orbelján, majd lassan lecsendesedett: – Igaz, hogy közönséges, ám kiváló ember vagy. Hozzád is adom én a leányomat, ha megmutatod, igazán méltó vagy a kezére. Mától három esztendőre olyan kőtemplomot akarok látni a Vajoc Dzor szurdokában, hogy a világ csodájára járjon! Ha azt megtervezed, segítség nélkül felépítéd, és berendezed, de egyszál egyedül, leányom a tiéd lesz, mától három esztendőre.

Momik mester fütyörészve hajolt a pergamentekercsek fölé, majd énekelve látott neki az építésnek. Odafordult az ég is, a Nap, a vöröslő sziklaszirtek. Visszhangzott a szurdok a kopogástól, mert Isten inasa követ faragott, állványt ácsolt, és napról-napra nőttek, nőttek a falak. Télen, amikor ritkább a madárszó, és csendesebb a patakcsobogás, Momik mester egy fal tövébe húzódott a metsző szél, a hófúvás elől, úgy faragta az oltárköveket és rügyeket bontó kacsárjait. Ember még nem látott olyan gyors és jókedvű munkást, mint Momik volt.

Le sem telt a három esztendő, Momik mester üzent a hercegnek, hogy kezdhet készülni a menyegzőre. Orbelján leányával, nagy kísérettel érkezett a szurdokba, és a szava is elállott mindattól, ami eléje tárult. A vörös sziklák közé olyan templom épült csakugyan, hogy a világ azóta is oda jár gyönyörűt látni. Hosszú sorokban zarándokol-

nak oda az emberek, és óvatosan kapaszkodnak fel a bejáratú ajtó magas, keskenyfokú lépcsőjén.

Momik a kupolán dolgozott éppen, az utolsó, faragott követ tette a helyére. Arca ragyogott, mint valami angyalé, a hercegkisasszony pedig tapsolt örömeiben. Kéken terült rájuk az égbolt, a Nap pedig arany sugarakkal simogatta őket. Orbélján herceg csak egy ujjal intett a magasba, s mire a hercegkisasszony sikolthatott volna, valaki a létra legtejjéről a mélybe taszította Momikot.

A Noravank-kolostor udvarán, Isten inasának sírja fölött ma is az a kő áll, amit utoljára fogott a kezében.

Vizeskorsók

F: 553/1,5 L, fűjt pipacs mintás és dekorral

Zöld színű, egyenlőszárú háromszögben felosztott háromszögben KPKK jelzéssel, 1930-as évek, magassága 17–23,5 cm, magántulajdon

SZEPESI DÓRA ◀

A művészet mesebirodalma

A szlovák gyermekkönyv-illusztráció címmel nyílt kiállítás a budapesti Szlovák Intézet és a pozsonyi Városi Galéria közös tárlataként Budapesten, a Szlovák Intézetben (1088 Budapest, Rákóczi út 15.).

Elgondolkodtató, miért annyira nagy élmény ez a kiállítás, hogy többször is visszamegyek. Megleptek ezek a felnőttek számára is megragadó, nagyon színvonalas – tempera, ceruza, akvarell – munkák, és úgy fogalmaztam meg magamnak, talán, mert az alkotók a művészet tiszta forrásából táplálkoznak. Szlovák gyermekkönyv-illusztráció élményemhez tartozik egy előzmény: három éve felfigyeltem két nálunk is kapható mesekönyvre, az egyik Alexandra Salmelától a *Zsiráf mama és más agyament felnőttek* címmel Polgár Anikó fordításában jelent meg, a történetekhez Martina Matlovičová készített illusztrációkat. A másik Monika Kompaníková *Mélytengeri mesék* című kötete volt (fordítója Pénzes Tímea), amelyben Veronika Klímová illusztrációi és a mesébe szőtt ismeretterjesztés líraian kedves élményt nyújt. 2017-ben, a TOP 50 gyermekkönyv díjátadóján meg is említette a zsűri, hogy a szlovákok aratnak a különleges gyermekkönyveikkel. Azóta most került újra látókörömbbe szlovák gyermekkönyv, vagyis azok illusztrációi. Hadd tegyem hozzá, a könyveket is nagyon szívesen látnám az itthoni könyvesboltokban!

Ivan Jančár, a kiállítás kurátora, megnyitója elején felvázolta a szlovák gyermekkönyv-illusztráció sajátos helyzetét. Kitért arra, hogy az 1960-as években számos mellőzött képzőművész dolgozott gyermekkönyvkiadóknak. Ezen a területen ugyanis nem kellett megfelelniük a szocialista realizmus alapelveinek, a világirodalom klasszikus művei és a mesék kiadásánál tág teret hagytak az antik világhoz vagy a reneszánszhoz kötődő gazdag kiállítású alkotásoknak. Számos képzőművész valósíthatta meg ilyen módon elképzeléseit, néhányan a teljes alkotói korszakukban, igen magas színvonalon. Ezen az alapon folytatódhatott a gyermekkönyv-illusztrációk egyik, világviszonylatban is legnagyobb seregszemléje, az Illusztrációk Pozsonyi Biennáléja elnevezésű kiállítás-sorozat, amelyen mindig sikerrel szerepeltek a hazaiak. A hetvenes-nyolcvanas években némelyik művész – befutottak és fiatalok egyaránt – ötvennél is több könyvet illusztrált, a kiadók, főként a Mladé letá (Ifjú nyarak) támogatásával.

Természetesen a művészképzés magas színvonalát is meg kell említeni: a Pozsonyi Képzőművészeti Főiskolán a könyvgrafika és az illusztráció szakon rendkívüli alkotói légkör uralkodott, köszönhetően a tanároknak, mint például Vincent Hložník, Albín Brunovský vagy Dušan Kállay. Albín Brunovský tanszékén több generációt nevelt fel. Műveiben az irodalmi mű szellemiségéhez kapcsolódva hol absztrakt, hol realista, hol szürrealista elemeket alkalmaz. A tárlaton tőle a *Pávakirály* című könyvhöz készült akvarellekből tekinthetünk meg néhányat – és a kiállítás plakátjára is ezek közül került egy különleges kép.

Itt-ott érezni a szimbolizmus és a szecesszió hatását. A képzelőerőre alapozó vonulatot fejlesztette tovább a szlovák illusztrátorok mai középnemzedékéhez tartozó Dušan Kállay; tőle az *Alice Csodaországban* című műhöz készült munkáiból láthatunk ízelítőt, ezért az alkotásáért 1981-ben megkapta a Hans Christian Andersen-díjat. Feleségével, Kamila Štanclovával közösen illusztrálta a *Mennyei discsőség* című mesét, ebből szintén látható néhány kép. Miroslav Cipár rajzai, amelyek a *Nagy utazási láz* című történethez készültek, Reich Károly stílusára emlékeztetnek. Figyelemre méltók Lubomír Uchnár gouache, akril művei, ő *Gulliver utazásait* álmolta papírra. A keleti mesékhez készült illusztrációk, akár egy keleti szőnyeg, színesek és „sűrűszövésűek”, mint például a tárlaton bemutatott Marián Minarovič *Az ezüst tübetejká*-hoz, továbbá David Ursiny *Az ezeregyéjszaka meséi*-hez készült munkái.

Feltűnik, hogy a szlovák művészek illusztrációi legtöbbször figuratívak, a cselekményt dinamikusán ragadják meg. Szinte teljesen hiányoznak az absztrakt alkotások, ám gyakori bennük a humor – a kurátor megfogalmazásával élve –, a túlzás motívuma, magának az illusztrálásnak a szó szerinti öröme, ahogy ezt például Peter Klúčiknak a *Harisnyás Pippi* című könyvhöz készített rajzain látjuk. A tehetséges, új illusztrátorok munkái közül megemlíthetjük Zuzanu Bočková-Brunckovának a *Túlágoson sok angyal* című könyvhöz készült hatásos, kissé misztikus illusztrációit; Katarína Macurová a *Theo, a bolha* című kötethez, Daniela Olejníková az *Orvosság a kis farkasnak* című mesekönyvhöz készített illusztrációt, L'uboslav Pal'o pedig az örökzöld macska-egér konfliktust rajzolta meg, a *Nem elkapni!* címet viselő könyvbe.

Fűszertartók

F: 546

Zöld színű, egyenlő szárú háromszögben felosztott háromszögekben KPKK jelzéssel, 1920-as évek közepe, vége, magántulajdon

TIMÁR KRISZTINA ◀

Hatalom és felelősség egy magyar népmesékre alapozó fantasyben

Rusvai Mónika fantasyje olyan világgal szembeesíti az olvasót, amelyben az emberi világ elszakad az istenekétől, a hős megváltás helyett romlást hozhat a világra, a misztériumjátékok pedig időnként rosszul végződnek. Jóval erősebb hangsúlyt kap a hatalommal járó felelősség, mint maga a hatalom, a kimondott szavak hatása könnyen kicsúszhat a kimondójuk irányítása alól, következményeik kiszámíthatatlannak. Mint az életben.

Ahhoz, hogy a regényvilág működhessen, nagyon alaposan ki kellett dolgozni a hátteret. Nemcsak a szokásokat, a mítoszokat, vagy éppen a sajátos állatvilágot; annál mélyebbre kellett menni. Rusvai Mónika nem tekintette evidensnek (és a mienkhez teljesen hasonlónak) az emberek gondolkodásának alapjait, hanem azokat is külön megalkotta. Ezekből az alapokból következik aztán mindaz, amit a szereplők mondanak (köszönnek, áldanak, káromkodnak) és cselekszenek (például babonából kígyómintát meszelnek a kerítésre). Vagyis amiből a kultúrájuk felépül.

Ennek a gondolkodásmódnak jó néhány eleme a magyar népmesékből és hiedelemvilágból való. Részemről különösen annak örültem, hogy az egyik főszereplő megkapta a garabonciás figurájának néhány vonását; de a névadást is (Alkony, Éjfél, Hajnal) szívesen üdvözöltem. Még jobban örültem volna, ha többet láthatok belőlük. Engem kicsit zavart, hogy a legtöbb szereplő keltás-szlávós nevet kapott. Igaz, van ok az utóbbiak jelenlétére is. A regényvilágban ugyanis az előkelőknek két nevük van, egy hétköznapi és egy szent (csillagnyelvi), a kettőt pedig el kell különíteni valahogy. Mindezeket a kulturális jellegzetességeket természetesen nem zúdítják egyben az olvasó fejére.

Mivel az a szereplő, akinek a nézőpontjából látjuk az eseményeket, beleszületett ebbe a világba, magától értetődő természetességgel használja minden beszédfordulatát, és ismeri fel jellegzetességeit (pl. azt, hogy aki palaszürke ruhában van, az gyászol, vagy, hogy

Gabo, Budapest, 2019

mire valók az Őrség katonái). Az olvasó így eleinte magára van hagyva – mintha egy sose hallott nyelvjárást próbálna megérteni, amely csak nagy vonalakban hasonlít a sajátjára –, de aztán hamar kiismeri magát a jelentések között. A cselekmény pedig közben – hol lassabban, hol gyorsabban, mindenképp folyamatosan – halad előre. A szereplők utaznak, a rejtélyekre fény derül, a furcsaságok szépen a helyükre illeszkednek. Túlágosan szépen is. De tudomásul vettem, hogy a műfaji követelmények nem teszik lehetővé, hogy a kezdeti anomáliák végig érvényben maradjanak.

A nézőpontszereplő (Erthol, a lovászfű) tulajdonképpen mellékszereplő a történetben. Mint klasszikus átlagember-figura, szándékán kívül keveredik az egész közösség sorsát irányító folyamatokba. Ő csak a nevelőapján akar segíteni, és visszaszerezni az örökségét. Aztán egyszer csak olyan felelősség zúdul a nyakába, amely messze túlmegegy egy átlagemberén.

Nem a politikán van a hangsúly. Udvari intrikák és hatalmi machinációk nincsenek. Az ellenség nem emberi, a fenyegetés pedig állandó és mindenütt jelenlévő. Szó szerint igaz, hogy ha felemel az ember egy követ, gyilkos erőket szabadíthat el. Nem lehet róla kényelmesen megfeledkezni, hogy inkább a szomszédot utálhassa és üthesse fejbe az ember. Utálható és fejbe üthető szomszéd jószerevével nincs is, más államokról például egyáltalán nem esik szó. Valószínűleg ebből következik, hogy szokatlan módon ebben a regényben nincs olyan, hogy hatalomvágy. A hatalommal járó feladatok annyira veszélyesek és hálátlanok, hogy az a boldog, aki kibújhat alóluk, és egyáltalán nem biztos, hogy köztisztseletnek fog örüdni, aki vállalja a felelősséget.

Jó érzés számomra, hogy van fantasy, amelyik erre a jelenségre is felhívja a figyelmet. Viszonylag ritkán találkozom vele irodalmi alkotásokban, pedig nagyon is létezik. Számomra pontosan ezért különösen rokonszenves és emberi a sánta herceg alakja. Testi hibája eleve eltávolítja a hősi eszményképtől, és állandóan emlékezteti arra, hogy a földi világból való. Meg se próbál kapcsolatot létesíteni a túlvilággal. Gyógyító és családapa, aki mélyen rangon alul nősült, és ez ellen a világon senkinek nincs kifogása. Uralkodáshoz pedig semmi kedve.

Érdemes odafigyelni a kimondott szó szerepére a regényben. Ha valamiért, akkor ezért komoly felelősséggel tartoznak a szereplők. Először is fontos szerepe van a történetben a színjátszásnak. Állandóan fel-felbukkan egy vándorszínész-csapat, akik felidéznek a világ mítoszait, egyúttal azonban át is alakítják őket, azaz úgy mesélnek, ahogy nem szokás. Kevésbé szalonképes mítoszvariációkat használnak, amelyekkel felhívják a nézőik figyelmét arra, hogy nemcsak a vezetőnek, hanem a közösségnek is van felelőssége, még ha ez nem is mentség az elhibázott döntésekre. Másodszor még fontosabb a szerepük az áldásoknak és az átkoknak, különösen főrangúak esetében, különösen akkor, ha a közösség érdekében próbálják használni őket. Amikor valaki kapcsolatba akar lépni a túlvilággal, akkor egyáltalán nem biztos, hogy választ is kap – létezik ugyan istenvilág, de nehéz, ha nem lehetetlen kapcsolatot teremteni vele, és még csak az sem egyértelmű, hogy ez kinek a hibája –, ellenben nagyon könnyen lehet, hogy a jó szándék súlyos átkot eredményez. Az ember szavainak hatása kicsúszhat az irányítása alól, és adott esetben saját magát találhatja el, vagy éppen azt, akit a legjobban szeret. Ugyanakkor az is szerepet kap a regényben, hogy a nyelv nem állandó, kőbe véssett rendszer, hanem igencsak képlékeny holmi, állandó kölcsönhatásban a használói gondolkodásával. Ahogyan a kimondott szó hathat a nyelv használójára, úgy a hatás meg is fordítható.

Az átkok szerepe és a szavak jelentésének megváltoztatása annyira érdekes eleme a regénynek, hogy én még keveseltem is. Jó néven vettem volna, ha Rusvai Mónika még

többet foglalkozik vele, és még jobban kibontja. Más szempontból viszont semmi kifogásom nincs az ellen, ahogyan a nyelvet használja: hogy nagyon figyel a nyelvi megformáltságra. Itt nincs se stílushiba, se öncélú díszítés, se túlírás.

Azoknak az olvasóknak ajánlom a *Tündöklőt*, akik jó néven veszik, ha egy fantasy nem arra használja a tapasztalati világ elemeinek megváltoztatását, hogy elrugaszkodjon tőle, és egy másik világba menekítse az olvasóit, hanem éppen ellenkezőleg, arra, hogy a mi világunk problémáit tükrözze. Jelen van benne a kaland, a fordulat, a feszültség, de elgondolkodtatja az olvasót azon is, hogy vajon csakugyan azzal a végkifejlettel járnának-e legjobban a szereplők, amelyekre a legjobban vágynak.

Tortalap, ovális levestál, szószos tál, kistányér

F: 535, 672, 542, 512, máz alatti levonókép dekor

Zöld színű, egyenlő szárú háromszögben felosztott háromszögekben KPKK Made in Hungary jelzéssel 1940-es évek, Ø29,5 cm; 17,2×27cm, 2,5 L, 9,7×18,5cm, Ø15cm, magántulajdon

► MARUSZKI BALÁZS

Vasember fiai

SZEREPLŐK

SÜTŐ (52) – fogadós, sírköves
GRUBER (35) – rendőrszázados
CSORNAI (49) – polgármester
TIVADAR (50) – iskolaigazgató
POLYÁKNÉ (70)
SÜTŐ BÁCSI (72)
ATUS (16)
FRED PEDRUZZI (46) – detroiti kamionszofőr
POLYÁK (44)
DR. ZÁNKAINÉ RÓZSA (35)

A színpad leírása

A színpad hármas beosztású. A rendezői jobb oldalon látjuk a „Polyák házat”. Ez egy vasalkatrészekkel, szerszámokkal zsúfolt, kis, varázslatos birodalom – valahol egy műhely és egy családi ház között. Élet és – hiábavaló – munka folyik itt egész nap. A készülő ágyrugómasina hangsúlyosan tölti be a teret. Idősebb Polyák Istváné volt, aki egy évvel ezelőtt halt meg. De szelleme és a gép úgy lengi át a teret, akár csak a kormányzó szobra a Don Giovanniban. Súlyosan és fenyegetően.

A rendezői bal oldalon a Sütő fogadót látjuk. Pult, székek, tévé – egy átlagos ’90-es évekbeli vidéki enteriőr... lenne... de furcsa hangulatot kölcsönöz neki a néhány sírkő a sarokban. A fogadó ugyanis egyben a falu temetkezési vállalkozása is, amit a kocsmágyér forgalma lehetővé is tesz. Ami a két pólus között van, az a tulajdonképpeni világ. Minden, ami nem a Polyák ház és a Sütő fogadó. Vagyis Mosonszörnye, ez az osztrák határhoz közeli falucska.

I. FELVONÁS

1. jelenet

FOGADÓ, NAPPAL

Zajlik a munka. A fogadó közepén egy jókora szobortalapzat. Egy katonai csizma mered ki belőle csonkként. Az Ismeretlen Szovjet Katona többi részét már sikerült leflectelni. Két férfi vésőkkel, kalapáccsal próbálja

megszabadítani a talapzatot a csonktól. Erőlködnek, libegnek.

Az egyik SÜTŐ (52), a fogadós. A kocsmát vezető, de sírköves is. A helyi vállalkozó. Langleléta, nem igazán éles eszű ember.

A másik, GRUBER SZÁZADOS (35), a helyi rendőr. Hirtelenszöke, izmos férfi.

CSORNAI (49), a polgármester, a pultnál állva figyel az erőlködést, szurkol. Köpcös, jó svádájú figura. Agilis, túlmozgásos, vezetőtípus.

TIVADAR (50), az iskolaigazgató, születési anyakönyvi kivonatokat és halotti bizonyítványokat böngészget. Arcának valaha volt értelmét kikezdte az alkohol és a kistérségi szervilitás. Lázadóbb fiatalságáról már csak lófarokba font őszülő haja tanúskodik.

POLYÁKNÉ (70) vékony, madárcsontú, törékeny asszony. Éppen takarít. Fekete ruhában, még nem télt le a gyászév. Férje, Polyák tavaly halt meg. Tekintetében beletörődés tükröződik. Akit alig látunk, illetve elsöre talán nem is vesszünk észre: SÜTŐ BÁCSI (72). Naphosszat a sarokban ül, figyel, hogyan viszi fia az örökségét, a sírközüzetet. Hamarosan neki is jut egy sírkő. Orrából műanyag cső vezet ki, amely egy oxigénpalackkal köti össze. Ebből szedi a levegőt. Súlyos tüdőtágulása van, a legapróbb mozdulat is azonnal kifulladásztja. Ha megszólal, akkor is csak tömönatokban tudja kifejezni magát, alig hallhatóan. Már a beszédhez is alig maradt levegője. Spórol.

Gruber és Sütő utolsó erejükkel kapaszkodnak a csizmába, amely végül megadja magát. Sütő hátratántorodik, kezében a csizmával.

SÜTŐ (elégedetten) Azt a szívós ruszkit!

CSORNAI (vigyorogva) De csak megsza- badultunk tőle.

TIVADAR (talál valamit, felkiált) Jósikő Áron!

CSORNAI Aztán hol volt ez a Jósikő ’56-ban?

TIVADAR Pesten.

CSORNAI Nnnna! Corvin köz? Kossuth tér?

TIVADAR Csepel. Kajakozott. OB bronzérmes.

CSORNAI (csalódottan) Egy kajakos, az nem hős. Egy kajakos csak kajakos. Olyan kell, akit ártatlanul kivégeztek.

TIVADAR (tovább matat a papírok között) Akad egy. Tompó Pál.

(Sütő és Csornai ismét csalódott arcot vágnak.)

SÜTŐ A Pali. A Palival azzal én még együtt fociztam. A szakközép utánbelé-

pett a karhatalomba. A Köztársaság téren lógatták fel, tényleg.

CSORNAI (dühösen) Ártatlanul, Tivadarom? Mond valamit, hogy rendszer-változás? (belerúg az Ismeretlen Szovjet Katona földön fekvő csizmás lábába) Ennyi erővel kár volt ezt leflexelni. (Tivadarhoz lép) Forradalom-szabadságharc?

TIVADAR (zavartan a szemüvegét törölgeti) Jellasics puskalövés nélkül foglalta el a falut. Hadinaplójában a messzeföldről híres sorjai tollpárnát dicséri, amelyen végre kialudta a pákozdi vesszőfutást.

CSORNAI És a kurucok?

TIVADAR Azok kétszáz kilométerre. Keletre.

CSORNAI Valami helyi törökverő végvári?

TIVADAR Sosem volt itt vár.

CSORNAI (fenyegetően) Iskolaigazgató úr, akarsz innen nyugdíjba menni?

TIVADAR Még annál tovább is, Pistám!

CSORNAI Akkor erőltess meg magad! Keríts egy hőst erre a kurva talapzatra!

TIVADAR (panaszosan) Békés népek ezek! Nincs bennük a rebellió. Ez a felsőhansági klíma. Nyugtatja az ideget.

CSORNAI És Sopron?! Az nem a Felsőhanság? Csak fél óra gyalog. A „hűség városa”. Azok persze szembeszálltak a Trianonnal.

SÜTŐ Azok sem hősök, hanem balfaszok.

CSORNAI (ingerülten) Parancsolsz, Kálmánom?

SÜTŐ Ha nem szálltak volna szembe, akkor most Pandorfbán vásárolnának.

CSORNAI Most is ott vásárolnak.

SÜTŐ Magyar fizetésből. Azért az nem osztrák. Az csak magyar. Negyede se.

CSORNAI (elege lesz a süketelésből, a pult-hoz lép, kihúzza magát, éppen úgy, mint egy polgármester) Két hét múlva háromszáz éves a falu. Mit avatunk a főtéren? (az üres talapzatra mutat) Majd ezt bámulja a világ?

GRUBER A világ? A néhány török kamionos, aki eltéveszti a körforgalmat Kóp-házán.

CSORNAI *(sóhaj)* Megint a kistérségi nyavalygás! De én polgármester vagyok. Az első szabad. És ezt a falut a térképre fogom rakni!

(Egy hatalmas, vészjósló fémes csattanás a Polyák műhely felől. Csornai ideges lesz. Minden szem Polyák néniére szegeződik, aki zavartan a vödörbe dobja a rongyot, és Sütőhöz lép.)

POLYÁKNÉ Végeztem, Kálmán.

SÜTŐ *(a pult alól előhúzza az ételhordót, Polyák néniének adja)* A levesre vigyázzon, Polyákné! Nehogy kilögyböljön. Még elázna a lekváros rolád.

POLYÁKNÉ Vigyázok.

CSORNAI *(gúnyosan)* Jóévtágyat a kedves fiának, Polyákné!

(Polyákné pillanatra megfordul, értetlenül néz, biccent. Aztán kicsoszog. Ismét egy fémes csattanás. Egy üveg majdnem leesik a polcról. Sütő elmormol egy káromkodást. Csornai Gruberhez lép.)

CSORNAI Nem kéne már itt valamitintézkedni?

GRUBER Utánaérdeklődöm a Rózsikánál.

CSORNAI *(szigorúan)* Doktor Zánkainénál.

(Gruber biccent, kimegy.)

2. jelenet

POLYÁK HÁZ, NAPPAL

Két alak hegeszt, arcuk eltakarva. Most még nem látjuk őket, de az egyik, POLYÁK (44) inas, szálkás, cserzett arcú ember. Arca általában merev, de szemei szenvedélyesek. Csak ezek a szenvedélyek mindig düh formájában törnek maguknak rést. A másik, a „bálás tanítvány”, CSORNAI fia, ATUS (16), nyurga kamaszfiú. Lelkesen hallgatja mestere szavait.

POLYÁK Ne úgy tartsd! Keményen!

(Atus engedelmes tanítványként hagyja, hogy Polyák kivége a kezéből a hegesztőpisztolyt. Polyákné lép be, meghozta az ebédet. Engedelmesen leteszi az egyik vasra.)

POLYÁKNÉ Tálalhatok, fiam?

POLYÁK *(barátságtalanul)* Nem látja, dolgozunk?! Előbb a munka, utána az étel. *(Atusnak)* Ahogy apám mondta. Nem valami nőcske ez, hogy egy semmi kis szikrára tüzelni kezdjen. Ez acél. Kemény. De te elbánsz vele!

ATUS Nagy lángon, két percig, ezerötszáz fokon!

POLYÁK *(bólint)* Na, lássuk.

(Szinte szuggerálja Atust, aki lelkesen folytatja a hegesztést. Polyákné kioldalog. Befejezték a hegesztést, mindketten leveszik az álarcot.)

POLYÁK Na, most nézzük!

(Atus felemeli a hatalmas huzalvágó élt, majd hatalmas robajjal lecsap. A fémhuzal a földre hullik. Polyák büszkén nézi, Atus lelkes.)

POLYÁK Na, ugye. Működik a szeletelő. ATUS *(izgatottan)* Kipróbáljuk a kunkorítót is?

POLYÁK Ahhoz aggregátor kellene.

ATUS Elhozhatnánk a gyárból. Fél óra alatt megjárnánk.

POLYÁK Késő van. Majd holnap délelőtt.

ATUS *(csalódottan)* Délelőtt különórám van.

POLYÁK Milyen külön?

ATUS Angol külön.

POLYÁK *(undorral kanalizálni kezdi a levest)* Aztán mit kezdesz azzal a különangollal?

ATUS Apám akarja. „Új világ jön. Angol nélkül nem viszed semmire.”

POLYÁK Az apád talán ezzel az angollal le tudna gyártani napi 5516 ágyrugót?

ATUS *(gúnyosan nevet)* Dehogyan tudna, Polyák bácsi!

POLYÁK Mert az apám igen. 5516-ot. Pedig azt se tudta, mi az az angol. '63-

ban. Július 3-án. Egy napig számolta az egész műszak. Még az ipari miniszter is lejött Pestről. Azt mondta, ez technológiailag lehetetlen.

(Polyák büszke, meghatott. Polyákné jelenik meg, arca sápadt.)

POLYÁKNÉ Jöttek, fiam. A Zánkainé és a Gruber.

(Atus ijedten elbújik a gép mögé.)

POLYÁK Akkor miért nem engedi be őket?

(Polyákné mögött megjelenik a közjegyző, Dr. Zánkainé Rózsa (35). Szemrevaló asszony, kosztümben, mappával, aki az isten háta mögött is ad magára. Mögötte Gruber.)

DR. ZÁNKAINÉ Végzést hoztam, Polyák úr.

POLYÁK Aztán mit követtem el?

DR. ZÁNKAINÉ Tudja azt maga. Elhordta a fél gyárat.

POLYÁK És a másik felét is el fogom.

DR. ZÁNKAINÉ De hát ez lopás, ember! Ez magántulajdon!

POLYÁK Nem lopás. Csak megőrzés.

DR. ZÁNKAINÉ Kinek?

POLYÁK A dolgozó népnek.

DR. ZÁNKAINÉ Hol lát itt dolgozó népet?

POLYÁK Majd lesznek megint, ha visszajönnek a szovjetek.

GRUBER *(elneveti magát)* Azt várhatod. Most vonultak ki.

POLYÁK *(harciasan)* Visszajönnek azok. Rájönnek, hogy tévedtek. Hogy a nyomukban megint megjelennek a fasiszták.

DR. ZÁNKAINÉ Milyen fasiszták, te jóisten.

POLYÁK Azok, ott, Pesten. Meg itt. Tele van velük az ország. Csak eddig meghúzták magukat, mint a patkányok. Mindent elvesznek, amit mi felépítettünk.

DR. ZÁNKAINÉ *(előszedi a mappából az iratokat, és Polyák felé nyújtja)* Írja alá szépen. Másodfokú, jogerős.

POLYÁK *(kikapja a kezéből a papírt)* Lásuk, milyen erős. *(széttépi a végzést, felnevet)*

GRUBER Na, ebből elég!

(Gruber fegyelmezően elindul Polyák felé, aki felkap egy kalapácsot. Gruber rémülten hátraugrik.)

POLYÁK Megmutassam, mi az erős? *(a kalapáccsal szertartásosan megkocogtatja az acélvágó pengét)* Hallják? Bessemer acél. 1,73 karbonszázalékos. Csilingel, mint a templomharang. Még a szén szítalását is hallani benne. *(megemeli a hatalmas pengét)* Na, ez erős. Negyven éve öntötték, és nem fog rajta a rozsdá. Ezen nem fog az idő, még az sem, ami most van. Na, csak próbálja ki!

(Zánkainé a gép felé lép, ám ekkor Polyák egy hatalmas csattanással elszel egy huzalt.)

POLYÁK Úgy szeli ez a huzalt, mint magácska a konyhában a szafaládét. *(felnevet)* Az meg odazuhan. Az a bütyök meg görbit rajta ötöt, és zsupsz, már kész is. Napi ezer ágyrugó.

(Polyák egy nagyméretű rugót vesz elő, és diadalmasan Zánkainé kezébe adja. Az elismerően forgatja.)

POLYÁK Ezeken még egy elefánt is elaludhatna. '49-ben állították üzembe a gépet. Senki más nem dolgozott rajta, csak az apám. Negyvenegy évig. Az egész szocialista rendszer apám rugóin feküdt. Kubától Prágáig. Ő meg nyáron elsápadt. Aznap jelentették be a fasiszták, hogy bezárják a gyárat. A művezető küldte volna üzemorvoshoz. „Csak a nők járnak orvoshoz”, mondta. Éppen a műszak végén állt meg a ketyegője. *(oda-*

mutat a gép lapos részén levő foltra) Látják ezt? *(egy ütött-kopott kulacsot vesz elő a polcról, majd ráteszi a foltra)* Negyvenegy év alatt hányszor koppant ez oda. Aztán csak kikezdte ez a rendszerizé.

(Polyák meghúzza a kulacsot. Zánkainé megrendülten hallgatja. Gruber Zánkainéra néz. Mi legyen? Zánkainé gondolkodik, megenyhül.)

DR. ZÁNKAINÉ *(sóbajt)* Engem széttép a polgármester úr.

(Zánkainé valamit körmöl, majd kimennek. Atus előbújik, büszkén néz Polyákra. Polyák pedig nagyon is élvezi a fiú elismerő tekintetét.)

POLYÁK Na, kölyök. Most eredj haza. Aztán holnap beüzemeljük a masinát.

(Atus férfiasan, büszkén kezét fog Polyákkal, majd kimegy. Polyák visszalép az asztalhoz, és élvezettel megeszi a piskótaroládót.)

3. jelenet

FOGADÓ, NAPPAL

Ugyanazok és Dr. Zánkainé. Csornai ideges.

CSORNAI Ez közhivatal, Zánkainé, nem jótékonyági egylet.

DR. ZÁNKAINÉ Csak egy hónap halasztás. Addig talán észhez tér.

CSORNAI Vagy elhordja az utolsó vaszszoget is.

SÜTŐ Kinek kell már az a sok kacat?

CSORNAI Nem ez a lényeg. A magántulajdon, az magántulajdon. Ideje megjegyeznetek.

(Atus besétál a kocsimba. Büntudatosan az apja elé lép.)

CSORNAI Hol voltál?

ATUS Angolon.

CSORNAI Legalább jól hazudnál. Telefonált a tanár, hogy nem tud jönni. Le-robbant a távolsági busz.

(Lekever Atusnak egy hatalmas pofont. Atus megtántorodik.)

CSORNAI Nála voltál.

ATUS *(most már dacosan)* És ha nála voltam? *(Még egy pofon.)*

CSORNAI Takarodj haza. Majd otthon megbeszéljük.

(Atus kikullog. Tivadar zavartan pislog. Dr. Zánkainé megütközve néz. Csornai fészkelődik.)

CSORNAI Nem azért fizetem a különórát, hogy munkanélküli legyen. Mint a Polyák.

GRUBER *(Zánkainénak címezve)* Az egy utolsó tolvaj.

CSORNAI Hát nem? Azt hitte, a gyárból megy majd nyugdíjba. Hát nem ment, se ő, se az apja.

(Tivadar zavartan tisztogatja a szemüvegét. Ez az utalás Polyák apjára kicsit blaszfémikus volt. Csornai ezt észreveszi.)

CSORNAI Ezzel én csak azt mondom, hogy ez a világ, ami jön, nem a trógereknek kedvez. Tanulni kell. Bárcsak nekem lett volna lehetőségem. Most még dühös rám a kölyök, de ha hazatér nyugatról, és átveszi a stafétabotot, ez a pofon sem fog már annyira fájni.

(Csornai befejezi a kortesbeszédet, Sütő szerényen felröhög.)

Ekkor kinyílik az ajtó, és belép FRED PEDRUZZI (46). Annyi idős lehet, mint Csornai és Sütő, de sokkal fiatalabbnak tűnik náluk. Jól karbantartott, energikus, temperamentumos harmincasnak. Barna velűrbőr kabát, kalap. Mint Krokodil Dundee. A nyolcvanas évek divatja. Vállán lazán egy utazótáska. Kezében valami furcsa szerkezet.

Mindenki őt figyeli. Dr. Zánkainé is, aki ösztönösen megigazítja a szoknyáját. Pedruzzi biztató mosollyal a pulthoz lép.)

PEDRUZZI Welcome to Mosonsorja!

(Sütő a pultnál bambán néz.)

PEDRUZZI Who speaks English? So? Nobody?

CSORNAI Biztos inni akar.

SÜTŐ De mit?

CSORNAI Mit tudom én! Adj neki valami elegánsat.

(Sütő leemeli a konyakosüveget, tölt, a poharat az idegen elé tolja. Pedruzzi csodálkozik, de emeli a poharat Zánkainé felé.)

PEDRUZZI Seggedre!

(Döbbsenten nézik. Dr. Zánkainé zavartan felnevet.)

PEDRUZZI *(Csornainak)* Seggedre!

(Csornai arca felderül. Ja!)

CSORNAI A tiedre is!

(Pedruzzi felhajtja az italt, fizet, és kimegy. Csend ül a teremre. Mintha földönkívüli látogatta volna meg a falut.)

CSORNAI Úgy nézett ki, mint Bobby a Dallasból.

SÜTŐ Mit keresne itt egy amerikai?

GRUBER Eltévedt Kópházán.

4. jelenet

A KÉT HÁZ KÖZÖTTI TÉR, ESTE

Pedruzzi a furcsa szerkezettel a kezében köröz, mintha valamit keresne.

Csornai és Sütő érdeklődve nézi.

SÜTŐ Egész délután ezt csinálja.

CSORNAI Mit ezt? Parcelláz?

SÜTŐ Miért parcellázna?

CSORNAI Lehet, hogy Vigyázó- leszár-mazott.

SÜTŐ Kicsoda?

CSORNAI Ilyen grófok. A háború előtt övék volt itt minden. Aztán ez most jött visszaszerezni.

SÜTŐ Nem úgy néz ki, mint egy arisztokrata.

CSORNAI Láttál te már előben arisztokratát? Akkor meg? Ezek már nem palástban járnak. Ezek már olyanok, mint mi.

(Sütő megvonja a vállát. Az idegen tényleg nem úgy néz ki, mint egy gróf. Inkább egy átlagamerikai. Polyák érkezik, tolja a biciklijét, rajta az aggregátor. Pedruzzira néz, majd megvetően Csornaiékra.)

POLYÁK Fémet keres.

CSORNAI Micsodát?

POLYÁK Az egy detektor. Ezt még egy gyerek is látja.

CSORNAI (élesen) Nincs is gyereked.

(Polyák nem válaszol, megy tovább.)

CSORNAI *(utána)* Aztán miért keresi itt a fémet, Vasember?

POLYÁK Miért nem tőle kérdezed?

CSORNAI Azért, mert nem magyar. Azért. Jenki.

POLYÁK *(undorodva)* Jenki. Ezt vártatok, nem? Egy jenkit. Akkor most ki nyalhatjátok a seggét.

CSORNAI Lejárt a lemez! Ideje fordítani!

POLYÁK Köpönyeget? Azt te szoktál.

CSORNAI Te meg csak viszed a gyárat.

POLYÁK És ha igen, akkor mi van? Inkább én, mint a magadfajták.

CSORNAI Kell is nekem az a szaros gyár.

SÜTŐ Hagyjad. Ez bolond.

(Polyák betolja a kerékpárt a házba. Pedruzzi egy pillanatra abbahagyja a munkát,

mosolyogva rájuk néz. Megtörli a homlokát. Fémkulacsot vesz elő, iszik. Csornai és Sütő tanácstalanul összenéznek.)

SÜTŐ Fémet keres. Mi ez, cigány?
CSORNAI Szólok Atusnak.

5. jelenet

FOGADÓ, NAPPAL

A kocsmában Atus, Csornai, Sütő, Tivadar és Pedruzzzi. Pedruzzzi ünnepélyesen és barátságosan mosolyog a társaságra.

PEDRUZZI Hello everybody! Fred Pedruzzzi greets Mosonsorja. I'm so happy to be here, in Sorja! I come from Detroit, I'm a truck driver. Anyway, I'm looking for my father. He was a bomber pilot in the Second World War. He served in a fighter unit, in the Fifteenth Air Force. Did you hear about it? My dad received several honors, like „Air Force Recognition Ribbon”. Right? His plane crashed somewhere here in 1944. I want to find him.

(Fred Atusra néz, aki eddig bambán hallgatta a szöveget, most zavarba jön.)

CSORNAI Akkor most mi van?
ATUS Valami izét keres. Az apját.
SÜTŐ Ennyi?
ATUS Nagyjából.

(Csornai ismét pofon veri Atust.)

CSORNAI *(dühösen)* Különangol, mi?! Szedd össze magad, mert a fal adja a másikat!

(Pedruzzzi Atust fürkészi, mint aki már nem biztos benne, hogy megértette. Pedruzzzi most már a kezével is mutogat.)

PEDRUZZI His plane crashed here in forty-four, right?

ATUS A repülőgép negyvennégyben itt izé.
(Fred egy csomó katonai térképet húz elő a táskájából. Az egyiket elkezd szétteríteni.)

PEDRUZZI I got these air military maps from the Fifteenth Air Force Archives. Here is the flight route with the coordinates. Bari, Triest, Zagreb... Sorja.
ATUS A gép repült, mindenfelé.

(Pedruzzzi mutogatni kezd a térképen.)

PEDRUZZI It crashed exactly here. They were eight. One of them was my dad. Fred Pedruzzzi. Hero of USA!
ATUS Aztán itt lezuhant. Nyolcan. Az apja is. Fred Pedruzzzi. USA Hőse.

(A „hős” szóra Csornai szeme felcsillan. Pedruzzzi egy megsárgult fényképet vesz elő, és Csornainak adja. Majd megint a táskájába nyúl, és katonai kitüntetéseket húz elő, az asztalra teríti.)

PEDRUZZI I'm just a simple driver at FEDEX. But my dad is a hero. I can hardly remember him. I was two years old when he joined the Air Force. But now I want to find his ashes. Or at least a personal memory.
ATUS Azt mondja, ő csak egy egyszerű sofőr. De az apja egy hős. Kétéves volt, amikor az izé. De most szeretné megtalálni. Ilyen emlékeket.
CSORNAI *(elgondolkodva)* Hős? Így mondta, hős?

(Ekkor Polyák néni lép be, a pulthoz csoszog, ahol Sütő várja az előkészített ételhordóval.)

POLYÁKNÉ Megvagyok a mosdóval. *(belenéz a fémálkába)* És a sütemény?
SÜTŐ Azt megette a kedves vendég.

(Polyák néni most veszi észre az asztalnál ülő amerikaiit, aki biztatóan mosolyog rá. Hossza-

san figyel az idegent. Csornai jovialis mosollyal odalép hozzá.)

CSORNAI Polyák néni! Ez az úr nagyon messziről jött.
POLYÁKNÉ Pestről?
CSORNAI Annál sokkal messzebből. Hátha maga tudna segíteni.

(Csornai Pedruzzzi fényképét Polyák néninek adja.)

CSORNAI Na most, ez itt, a képen egy pilóta. Ez az úr meg őt keresi. Az apját. Itt zuhant le a repülője a faluban, negyvennégyben. Emlékszik erre?
POLYÁKNÉ Régen volt. Ki emlékszik már ilyenekre.
CSORNAI Pedig Polyák néni már aszszony lehetett.
POLYÁKNÉ Szörnyű idők voltak. Erre emlékszem. Boldogok lehetünk, hogy túléltük.

(Polyák néni menne az ételhordóval. Csornai viszont előtte áll, várna tőle valami választ. Ekkor Sütő lép Csornaihoz.)

SÜTŐ A múltkor, amikor a Somfaiék parcelláját csináltam, láttam valami farkesztet, ott a gázos részen. A régi síroknál.
CSORNAI És?
SÜTŐ Hát csak éppen nem magyarul volt oda felírva. Még csodálkoztam is.
CSORNAI És ezt csak most mondod? *(elmosolyodik, Pedruzzsihoz lép)* Mondd meg neki, Atus, hogy megyünk a temetőbe.

(Csornai bizalmaskodva átkarolja Pedruzzzit. Az amerikaiinak jólesik a vendégszeretet, élvezi a helyzetet.)

6. jelenet

A KÉT HÁZ KÖZÖTTI TÉR

Tivadar, Csornai, Pedruzzzi és Atus egy fake-reszt előtt állnak, próbálják a neveket kibetűzni.

ATUS Tom... Peter... Ed... Michael... Thomas...
CSORNAI ...itt semmilyen Fred Pedruzzzi sincsen.

(Csornai feláll. Pedruzzzi azonban továbbra is a sírt figyeli. Pedruzzzi most egy megsárgult levelet húz elő, az írást Atusnak és Csornainak adja.)

ATUS Az apja levele. Benne vannak a nevek. A bajtársak neve. *(olvasva)* Ed... Michael... Peter... Thomas...
CSORNAI Hát ezek pedig azok.

(Pedruzzzi hol a levelet, hol a sírfeliratot nézi.)

ATUS Az apjái még sincs a síron.
CSORNAI Hát akkor, lehet, hogy nem halt meg. De ha meg nem halt meg, akkor mi lett vele?

(Atus Pedruzzzira néz.)

ATUS Szerintem erre kíváncsi ő is.

(Pedruzzzi hálásan és lelkesen megveregeti Atus vállát, amiért ennyit segít neki.)

7. jelenet

POLYÁK HÁZ, NAPPAL

Polyák a rugógyártó masina előtt. Magányosan ül, az aggregátort butykolli, szórakozottan, néha az ajtóra pillant. Polyákné ér haza az ételhordóval. Polyák csalódott arcot vág. Atust várja. Polyákné teríteni kezd, szórakozott mozdulatokkal. Polyák az asztalhoz ül, figyeli, ahogy az anyja kicsavarja az ételhordót.

POLYÁK Hát a sütemény?
POLYÁKNÉ Megette az amerikai.
POLYÁK *(undorral)* Idejön és eleszi.

(Polyákné szórakozottan kimeri az ételt, majd a tányért Polyák elé tolja.)

POLYÁK Aztán én mivel egyek? Az új-jaimmal?

(Polyákné feleszmél, villát hoz, a tányér mellé rakja.)

POLYÁK *(zsörtölődve)* A vadast villával?
Mi ütött magába? Rádadásul meg se melegíti, langyos az egész.

(Polyákné mintha valami kábulatból eszmélne, úgy néz a fiúra.)

POLYÁKNÉ Ide fog jönni.

POLYÁK Kicsoda?

POLYÁKNÉ Az amerikai.

POLYÁK Minek jönne ide?

(Kopogás. Mindketten a hang irányába néznek. Már meg is érkezett? Nem, csak Atus az, késett. Polyák ridegen végigméri.)

POLYÁK Három óra elmúlt.

ATUS Tolmácsolnom kellett.

(Polyák nem válaszol, kanalizni kezd.)

POLYÁK *(teli szájjal)* Ma már nincs kun-korítás.

(Atus csalódott arcot vág.)

ATUS Polyák bácsi azt ígérte...

POLYÁK Azt ígértem! És te meg azt hiszed, beesel, és már kun-korítunk is? És az alázat?

ATUS Milyen alázat, Polyák bácsi?

POLYÁK Az acélrugó iránti alázat. Tudod, mit tett volna az apám, ha én egy órát kések a műszakról? *(A gép felé te-*

kint.) Úgy vágott volna ki, mint macskát szarni.

(Atus leforrázottan áll, sírással küszködik.)

POLYÁK Az ágyrugógyártás, az nem játék, fiam!

ATUS Bocsánat, Polyák bácsi.

(Polyák megenyhülten végigméri a kétségbeesett Atust.)

POLYÁK Holnap gyere vissza. Majd meglátjuk.

(Atus megkönnyebbülten vigyorog. Kiszalad. Polyák eszik.)

8. jelenet

FOGADÓ, NAPPAL

Tivadar az asztalnál ül, kezében elsárgult leveleket tart. Sütő, Pedruzzzi, Csornai és Atus figyelik.

TIVADAR *(büszkén)* Az apám dolgai között találtam. Egy népiskolai tanító naplója. *(olvasva)* „1944. december 15. Este hatalmas robbanás hallatszott. Azt mesélik, egy amerikai bombázó zuhant le.”

CSORNAI Te egy isten vagy, Tivadarom!

TIVADAR *(szemérmesen elpirul, felhajt egy felest)* „Hét pilóta azonnal meghalt, a nyolcadik ejtőernyővel ereszkedett a fák közé.”

CSORNAI Hoppá!

(Pedruzzzi türelmetlenül nézi a jelenetet, nem ért semmit.)

TIVADAR „Ezerkilenszáznegyvennégy december huszonkettő. A pilóta ma kimerészkedett az utcára. Félelemnek nyoma sincs rajta. Mosolyog mindenki-re, cukorkát osztogat a hajadonoknak, a pajtában szájharmonikázik.”

CSORNAI *(vigyorog Pedruzzzira)* Szájharmonika, he?! Nem semmi lehetett az öreged.

(Pedruzzzi nem érti, de mosolyog.)

CSORNAI Az alma nem esik messze a fától, he?

TIVADAR „Ennek oka, hogy a nyilasok állítólag már visszavonultak, az oroszok meg még nem érkeztek meg. Nincs ura a falunak, a pilóta egyre merészebb.”

CSORNAI Van még valami feljegyzés?

TIVADAR „1944. december 25. Visszajöttek a nyilasok. Két óráig vallatták Polyák Istvánt, a pilótát keresték.”

CSORNAI *(borzongva)* Miről beszél az öreglány? Hogy lehet az ilyeneket elfelejteni?

SÜTŐ De hogy jön ide a Polyák?

CSORNAI Hát csak úgy, hogy gondolom, ő rejtegette az amerikaiat.

SÜTŐ A komcsi Polyák? Egy jenkit?

TIVADAR *(folytatja az olvasást)* „1945. január 6., vízkereszt. Az oroszok visszafoglalták a falut.” Ennyi.

(Tivadar párás szemmel leteszi a leveleket az asztalra.)

CSORNAI *(izgatottan)* És aztán? Aztán mi lett?

TIVADAR Több levél nincs. Elvitték Szibériába.

SÜTŐ Az amerikaiat?

TIVADAR Az apámat. Három év málenkij robot.

(Pedruzzzi, aki idáig semmit nem értett a jelenetből, türelmetlenül Atushoz lép. Atus zavarban. Ezt hogy fordítsa most? Közben Csornai járkal, gondolkodik.)

CSORNAI Várjál, várjál... Pilóta. Nyilasok... oroszok... amerikaiak. Apám! Ezzel a sztorival tényleg térképre kerülhetünk. Nincs szabadságharcosunk. Nincs

törökverőnk. De van egy jenkibujtatgatónk. Ez már szinte olyan, mint a Wallenberg.

SÜTŐ Kár, hogy 56 után pufajkás volt.

CSORNAI Kit érdekel, mit hordott. A lényeg, hogy megmentett egy amerikaiat.

TIVADAR De azok, kérlek, a ruszikkal voltak.

CSORNAI Ne akadékoskodj már annyit, igazgató úr! Együtt voltak, aztán már nem voltak együtt! Volt azóta itt egy hidegháború is. A ruszki, az csak ruszki, de az amerikai! Az azért nagyon más.

(Atus Pedruzzzi mellett áll.)

ATUS Az amerikai azt kérdezi, hogy akkor meg mi lett az apjával?

CSORNAI Az is meglesz, mondd meg neki. Meglesz az apuka.

(Csornai Sütőnek int, aki egy üveg pálinkát húz elő, poharakat, lelkesen tölt, majd leülteti Pedruzzzit az asztalhoz, végig vigyorog.)

CSORNAI De előbb inni kell.

(Csornai Pedruzzzi kezébe adja a poharat, majd koccintásra készül.)

CSORNAI Az amerikai–magyar barátságra.

9. jelenet

FOGADÓ, NAPPAL, KORAESTE

Nem sokkal később ugyanott. Már kapatosabb a társaság. Sütő ezúttal nem fogadós, hanem sírköves minőségében van jelen. Pedruzzzit méregeti, mértéket vesz róla. Pedruzzzi a talapzaton áll.

SÜTŐ Szép szál anyabaszó ember.

CSORNAI Kálmán!

SÜTŐ Úgysem érti. Masszív testalkat. Inkább húsos, mint inas. Az ilyen textúra zabálja a gránitot.

(Pedruzzzi is becsípett, nem érti, de azért élvezi a helyzetet.)

CSORNAI Nem baj. A történelemmel nem spórolunk.

SÜTŐ És a kompozíció?

CSORNAI Várjunk csak... *(körbejárja Pedruzzzit, méregeti)* Áll a pilóta, sérülten. Az égre szegezi tekintetét. Mintha imádkozna.

(Pedruzzzihoz lép, az állánál fogva igazgatja a fejét.)

CSORNAI A Polyák meg itt, hátulról. Óvóan.

Hátulról átkarolja Pedruzzzit, és maga felé húzza. Pedruzzzi önkéntelenül elneveti magát, ahogy eldől. Atus feszeng, kínosnak érzi apja időtlenkedését.

TIVADAR Gyönyörű. A mosonsorjai piéta.

CSORNAI Apropó. Szoborszentelés.

Meghívjuk a győri püspököt is! *(elengedi Pedruzzzit)*

SÜTŐ A méretarányok? Egy az egyben?

CSORNAI Az túl kicsi. Legalább háromméteres legyen. A talapzaton meg legyen valami szép idézet.

TIVADAR „A harcot, amelyet őseink vívtak, békévé oldja az emlékezés”.

CSORNAI *(elismerően)* Jóóóó! Egy költő veszett el benned, Tivadarom.

(Tivadar szerényen, kábultan vigyorog.)

SÜTŐ Kéne rá szimbolika is. Síró angyal, hasadó szív. Ilyesmi.

CSORNAI Az túl gyászos. Egy szárny. Vagy amerikai lobogó! Sok csillaggal. *(egyre lelkesebben)* Micsoda esemény lesz, az isten bassza meg. Eljön az amerikai katonai attasé. Még talán az Antall József is.

TIVADAR *(stréberül)* A műsorról gondoskodom.

(De elmarad a várva várt dicséret. Polyák lép be, ingerültnek tűnik.)

CSORNAI Nocsak. A Vasember. Mi járatban?

POLYÁK Mit műveltetek az anyámmal? Amióta ez itt megjött, teljesen holdkóros lett.

CSORNAI Előjöttek a régi emlékek.

POLYÁK Milyen emlékekről beszélsz?

CSORNAI Szépekről. Dicsőségesekről.

(Pedruzzzi figyel a különös vendéget. Ez nem olyan, mint a többiek. Ez cseppet sem barátságos. Mitől ilyen ideges?)

CSORNAI Itt, kérlek, hősi emlékmű ké-szül. Az apád lesz rajta, meg ennek az apja.

(Polyák meghökken. Nem erre a válaszra számított.)

POLYÁK Mit csinált az apám?

CSORNAI Megmentette az ő apjának az életét. Na, ne légy már mindig ilyen feszült.

(Polyák valóban feszültnek és értetlennek tűnik. Csornai Polyákot méregeti.)

CSORNAI *(Sütőnek)* Szerinted?

SÜTŐ Hasonlít. *(odalép hozzá a mérőszalaggal, rátekeri a mellére)*

POLYÁK Mit csinálsz?

(Sütő méregetni kezdi, de Polyáknál betelik a pohár.)

POLYÁK Komédia!

(Letépi magáról a szalagot és kirobog. Pedruzzzi Atushoz fordul.)

CSORNAI Mit mond?

ATUS Azt kérdezte, ki ez a dühös ember?

CSORNAI Hát mondd meg neki, hogy a Polyákék fia.

ATUS Megmondtam. Azt mondja, meg akarja látogatni őket.

(Csornai vigyorog, átkarolja Pedruzzzit, a pulthoz vezeti.)

CSORNAI Este a Polyáknál? Csak a saját felelősségére! Inkább igyunk még egyet!

ATUS Azt mondja, végre tudni akarja, mi lett az apjával.

(Csornai széles mozdulattal kocsikulcsot húz ki a zsebéből, odanyújtja Tivadarnak.)

CSORNAI Az lesz, hogy az iskolaigazgató úr reggel felgurul a Ladámmal a soproni levéltárba, és utána néz ennek az egésznek! Tudni fog itt mindenki mindent!

(Tivadar elrakja a kulcsot. Pedruzzzi megnyugszik. Végére is, jól érzi magát. Csornai Sütőnek int, aki újabb üveget nyit fel. De Pedruzzzi int, ez most az ő köre! A pult mögé lép. Sütő nem érti, mit akar, de átengedi neki a helyet. Pedruzzzi az üvegeket vizsgálja.)

PEDRUZZZI Some orange juice? Hundred percent squized?

ATUS Narancslé kell neki.

CSORNAI Na, ne szórakozzon már. Az buziknak való.

SÜTŐ Jaffaszörp, az van.

(Sütő a pult alá nyúl, Pedruzzzi kezébe nyom egy ragacos marmonkannát. Pedruzzzi hálásan bólint, majd lekap egy vodkásüveget is.)

CSORNAI Na, azééért!

DR. ZÁNKAINÉ *(belép egy mappával)* A kérelem, Polgármester úr, a műemlékvédelem felé! Alá kéne írni!

CSORNAI Majd holnap, Rózsika! Ma ünnep van. Üljön már le, lazítson.

(Dr. Zánkainé engedelmesen leül. Pedruzzzi rákacsint, majd a két vizespoharat használva

koktéلكeverőt rögtönöz. Egy kisebb magánszámot ad elő. Táncol, rázza a keverőt.)

PEDRUZZZI

Baby yeah come on shake
oh it's in the bag
the hippy hippy shake
the hippy hippy shake
the hippy hippy shake!

(A társaságot lenyűgözi a produkció. Pedruzzzi Dr. Zánkainéhez lép, mutatja, próbálja meg ő is.)

PEDRUZZZI C'mon!

DR. ZÁNKAINÉ Én ehhez, azt hiszem, ügyetlen vagyok.

CSORNAI Rázza meg, Rózsika! Ne hozzon ránk szegyet!

(Dr. Zánkai engedelmeskedik. Nem olyan ügyes, mint Pedruzzzi, de nem ejti el. Általános a siker. Taps. Pedruzzzi kiönti az italt a poharakba. Az elsőt dr. Zánkainénak nyújtja.)

PEDRUZZZI *(flörtölve)* Sex on the beach?!

(Dr. Zánkainé elvörösödik. Csornai emeli a poharát.)

CSORNAI A szexre!

(Pedruzzzi Atusnak is tölt, aki elbűvölve nézi a színes italt. Csornai elhúzza a poharat.)

CSORNAI Teszed le. Még nem vagy tizenennyolc.

PEDRUZZZI *(Atusnak biztatva)* C'mon!

ATUS Azt mondja, az én koromban már úgy itta, mint más a vizet.

CSORNAI Tényleg ezt mondta?

ATUS Szó szerint.

CSORNAI *(megenyhülve)* Na, jó. Ma kivételes nap van. De csak egyet!

(Koccintanak és isznak. Atus az italtól csuklani kezd. Pedruzzzi nevet, hátbaveregeti.)

SÜTŐ Túl sok volt a szex, kölyök?

(A hangulat egyre jobb. Pedruzzi mozgása már bizonytalan, a zsebéből egy szájharmóniát húz elő.)

PEDRUZZI (Dr. Zánkainé felé lép) The ballade of Busty Bertha!

(Pedruzzi játszani kezd. Vidám, harsány countryszámot. Dr. Zánkainé is oldódik, tapsolva heberészik. A többiek hangosan dobognak hozzá a lábukkal.)

10. jelenet

POLYÁK HÁZ, ESTE

Polyák dühösen járkál, nem tud aludni a zenétől. Polyákné a nyitott ablakon keresztül hallgatja a zenét. Polyák egy idő után odalép, becsapja orra előtt az ablakot.

POLYÁK Miért nem beszélt soha erről a pilótáról?

POLYÁKNÉ Apád se beszélt. Meg aztán a kommunizmusban az ilyenekkel félünk volna dicsekedni.

POLYÁK (ingerülten) Az én apám biztos nem félt. És nem is dicsekedett.

POLYÁKNÉ (megfordul, a fiára néz) Jó ember volt. Nagyon jó ember.

POLYÁK Persze, hogy az volt. Minek ezt mondogatni?

(Polyákné megérinti a fia vállát. Zavartság. Nem szokták ők meg ezt az intimitást, és ezt a furcsa, vidám zenét. A zene abbamarad, csend lesz. Polyák mintha kihasználná a csendet, kimenekül a pillanatból. Feláll.)

POLYÁK Végre abbahagyták. Későre jár, ideje aludni.

(Polyák mintha valami tábornokparancsnok mondja ezt. Határozottan, ellentmondást nem tűrően. Ő ki is megy. Polyákné is alud-

ni tér. A szekrényhez lép. Kinyitja. Ócska, poros dobozok között kezd kutatni. Hirtelen kopognak az ajtón. Megriad, feláll, becsukja a szekrényajtót, az ajtóhoz lép. Habozik, majd kinyitja. Atus és Pedruzzi állnak ott, Atus támogatja a már bizonytalan járású amerikaiit.)

POLYÁKNÉ Miért hoztad ide, fiú?

ATUS Nem én hoztam, ő akart jönni.

POLYÁKNÉ És mit akar az amerikai?

ATUS Azt mondja, örökké hálás lesz, amit az apjáért tettek.

(Pedruzzi Polyáknéhoz lép, érzelmesen átkarolja, felemeli a törekeny nőt, mint egy tollpihét. Úgy viselkedik, mint egy nagy, érzelmes kamasz. Polyákné ledermedve hagyja, hogy a becsípött amerikai forgassa. Pedruzzi érzelmes csókot nyom a homlokára. Polyák ront be.)

POLYÁK Mi ez itt?!

(Pedruzzi elengedi az asszonyt, és barátságosan Polyákra mosolyog. Polyák kérdően Atushoz lép, aki zavart, érzi, hogy mindez nem tetszik „mesterének”).

ATUS Én mondtam neki, hogy a Polyák bácsi már ilyenkor aludni szokott.

POLYÁK Hé fiú, te ittál?! Bűdös a szád.

ATUS Csak két pohárral.

POLYÁK Ez nem kocsma! Itt rendes emberek élnek.

(Pedruzzi Polyákhoz lép, mosolyogva a kezét nyújtja. Polyák azonban elüti a férfi kezét.)

POLYÁK Takarodj!

(Pedruzzi leforrázottan, megütközve áll.)

ATUS Ő csak a Polyák nénit akarta megkérdezni. Mit tud az apjáról?

(Polyák néni bizonytalanul áll.)

POLYÁK Hagyja békén az anyámat! Mondd meg neki, hogy tűnjön el!

(Subogás hallatszik és fémes hang. Pedruzzi rápillant a plafonra.)

ATUS Azt nézi, mi az.

POLYÁK Mi lenne? Nem látott még ventilátort?

PEDRUZZI (egy széket tol alá, felkapaszkodik, nézi a ventilátort) No. This is a Liberator's propeller.

ATUS Azt mondja, hogy ez egy propeller.

(Pedruzzi a zsebébe nyúl, dollárt vesz ki belőle.)

ATUS Azt hiszem, megvenné.

POLYÁK Nem kell a pénze. Engem nem fog lefizetni! Kifelé!

PEDRUZZI The military remains are the property of the United States!

ATUS Azt mondja, ez az USA-é.

POLYÁK Ez nem USA. Ebben a házban az én törvényeimet kell betartani.

(Pedruzzi farkasszemet néz Polyákkal, mosolyog.)

PEDRUZZI Hungarian Cowboy.

ATUS Azt mondja, hogy látszik, hogy a Polyák bácsi igen kemény és makacs ember.

(Polyák pillanatra zavarba jön, mert nem tudja eldönteni, ez most dicséret vagy újabb támadás.)

POLYÁK Ezt éppen jól mondja.

PEDRUZZI Have you ever killed a bear? But I did not run.

ATUS Ő meg nem futott el a medve elől sem.

POLYÁK Most pedig el fog!

(Polyák Pedruzzi felé közelít, mint aki verekedni készül. Polyákné sápadtan nézi. A

részig Pedruzzi sem hagyja magát. Kisebb küzdelem, két szenvedélyes ember küzdelme. Polyákné hirtelen közéjük ugrik.)

POLYÁKNÉ Hagyd abba, fiam, a jóisten áldjon meg!

(Polyák leforrázva elengedi Pedruzzeit. Sötét.)

11. jelenet

FOGADÓ, NAPPAL

Reggel, másnapos hangulat. Pedruzzi és Csornai egy asztalra borulva alszik. Sütő bácsi a szokásos helyén gubbasztva, némán figyeli őket. Sütő a tegnapi buli maradványait pakolja el. Ekkor hatalmas, egybefüggő berregés a műhely felől. A poharak az asztalon és mindenhol rázkódni kezdenek. Egy üveg lezuhan. Sütő dühösen ragadja meg a seprűt.

SÜTŐ Na, most már ebből elég!

(Pedruzzi és Csornai felriadnak, egymásra néznek. Csornai kábán elmosolyodik, a műhely felé mutat, majd a halántékára a mutatóujjával. Pedruzzi mosolyog.)

PEDRUZZI Yeahh! Crazy man! (másnaposan felnevet)

12. jelenet

POLYÁK HÁZ, NAPPAL

Hangos robajjal dolgozik a kunkorítógép. Polyák örömmel, szenvedélyesen dugja be a fémhuzalt, amelyet a gép görbít. Atus másnaposan figyeli. Az első rugó hamarosan kipottyan. Polyák leállítja a gépet, büszkén mutatja Atusnak.

POLYÁK Figyelted? Csak jó szögben kell odatartani, a többi a masina intézi. Na, gyerünk!

(Polyák elindítja a gépet. Atus kezébe veszi az egyik huzalt, ügyetlenül tartja.)

POLYÁK (ingerülten kiabálva) Ne úgy, sréhen kunkoríts!

(Megfogja Atus kezét, irányítja. De Atus elrontja, becsípi az ujját. Fájdalmasan sziszeg. Polyák leállítja a gépet.)

POLYÁK Mi van veled, kölyök?!

ATUS Szédülök, Polyák bácsi.

POLYÁK Másnapos a fiatalúr. Aki éjjel legény, legyen nappal is.

ATUS Az vagyok.

POLYÁK Ha az vagy, csináld rendesen!

(Atus kötelességszerűen újrapróbálkozik, de elrontja megint.)

POLYÁK Mit művelsz, a kurva életbe!

(Atus riadtan néz Polyákra. Polyák lenyugszik, zavartan néz Atusra, aki kioldalog.)

13. jelenet

KÉTHÁZ KÖZÖTTI TÉR

Atus a főtéren kóvályog. Észreveszi Pedruzzi, aki már rendbe szedte magát, és most a detektorral dolgozik. Atusra vigyorog. Felé nyújtja a detektort.

PEDRUZZI Let's go!

(Atus mosolyog. Végre ő is kipróbálhatja. Igyekszik mindent úgy csinálni, ahogy az amerikai. Feszülten húzogatja a detektort, és meg is lesz az eredménye. A szerkezet csipogni kezd. Pedruzzi lehajol, és szakavatott mozdulatokkal kaparja a földet. Atus izgatottan hajol oda. De csak egy rozsdás penge az. Atus csalódott arcot vág. Pedruzzi legyint, lapos fémflaskát húz elő, meghúzza, majd Atusnak kínálja. Atus is meghúzza, és megint csuklik. Pedruzzi a fiúra mosolyog, hátba veregeti.

Atus férfiasan küszködik a csuklással. Pedruzzi a zsebébe nyúl, egy gyűrött baseballsapkát húz ki, rajta díszes logó. Egy igazi amerikai csapaté! Pedruzzi Atus fejére nyomja. Atus büszkén vigyorog, kihúzza magát. Most egy kicsit ő is amerikai! Úgy ülnek ott, mint apa és fia.

Pillanatra Csornai lép ki a házból, meglátja őket. Megáll, csendben figyeli a jelenetet, majd visszamegy a fogadóba.)

14. jelenet

FOGADÓ, NAPPAL

Üres a fogadó, Sütő hátul rekeszeket pakol, de ezt csak a zörgésekből halljuk. Sütő bácsi a szoba sarkában, a szokott helyén. Csornai az öregre néz, töpreng. Féltekenynek tűnik. Tivadar lép be, hóna alatt dosszié. Zavartnak tűnik. Csornai izgatottan feláll.

CSORNAI Már vissza is érkeztél, igazgató úr?

TIVADAR Hát igen, Palikám.

CSORNAI És? Összeszedtél valamit?

TIVADAR Na, igen.

CSORNAI Add csak ide, mit szorongatod.

(Csornai türelmetlenül kikapja Tivadar kezéből a dossziét, kiszedi belőle az iratokat, olvasni kezdi őket. Elsápad.)

CSORNAI Feljelentés?

TIVADAR (Sütő bácsira néz, majd bizalmasan Csornaihoz hajol, halkan) A Sütő bácsi írta. A Polyák apja ellen. Ellenséges katona rejtegetéséért.

(Csornai megvetően végigméri Sütő bácsit.)

CSORNAI És ez?

TIVADAR Az is feljelentés.

(Csornai meglátja az aláírást. Dühösen megragadja Tivadar gallérját.)

CSORNAI Ezt most akkor így? Mint az új polgármestert? Az apámmal? Így akarsz kompromittálni?

TIVADAR Hiszen te küldtél, Palikám!

CSORNAI (lenyugszik, de még nem ereszti Tivadart) Ne haragudj. Nehéz ezt így.

(Végre elereszti Tivadart, elveszi tőle a többi iratot, nézegetni kezdi őket.)

CSORNAI Nocsak, ezt meg a te apád írta!

TIVADAR (elsápad) De ezt nem a rejtegetés miatt... idétlen egy história!

CSORNAI (elolvassa a levelet, elsápad) Tivadarom, akarsz te innen nyugdíjba menni?

TIVADAR Még tovább is, Palikám!

CSORNAI Akkor most az van, hogy szépen elfelejtjük ezeket.

(Pedruzzi ebben a pillanatban lép be a detektorral. Csornai összerezzen, ösztönösen a zsebébe gyűri az anyagokat. Arcára furcsa, időtlen vigyor merevedik. Sötét.)

II. FELVONÁS

1. jelenet

MAJDNEM KÉTHÉT MÚLVA

POLYÁK HÁZ, ESTE

Koraeste, alkony. Polyák az alkatrészt leemele, és elkezd összerakni. Hirtelen kimegy a lámpafény. Polyák elmormol egy káromkodást, feláll, a polcon turkál, végre talál egy ócska petróleumlámpát, meggyújtja. A félhomályban botorkál az udvar felé. Az ajtóban ott áll az anyja.

POLYÁKNÉ Kikapcsolták az áramot.

POLYÁK Olyan nincs, hogy csak úgy.

POLYÁKNÉ Legalább háromhavát be kellett volna fizetni.

POLYÁK És miért nem fizetett?

POLYÁKNÉ Elfogyott a nyugdíjam.

POLYÁK És csak most mondja? Hogy huzalozzak így?

POLYÁKNÉ Talán ha mégis beszélnél a polgármesterrel arról a munkáról.

POLYÁK Nem látja, most is dolgozom! Egyébként is, mondtam már, nem alázokodok én meg a Csornai előtt.

(Polyák tehetetlen dühe egyre gerjed, jobb híján az anyján tölti ki.)

POLYÁK Most meg mit bámul! Egy mihasznát, mi? Aki a lábát lógatja egész nap! Bezzeg az apám, mi, szobor lesz belőle!

(Polyákné riadtan öltözködni kezd. Kopogás. Polyák lenyugszik. Atus lép be.)

POLYÁK (komoran) Ma nem dolgozunk. Nincs áram.

(Ahogy Atus közelebb ér, Polyák meglátja a véraláfutást az arcán.)

POLYÁK Mi van a képeddel?

ATUS A fater. Hármast kaptam. Napok óta tiszta ideg. Magát is verte az apja?

POLYÁK Naná. A fiúgyerek, mint a forró acél: ütni kell, hogy formálódjon.

ATUS Hát engem nem fog senki ütni. Inkább elmegyek.

POLYÁK Hova is mennél?

ATUS Bárhova. Most már nyitva a határ. Beállok én is soförnek a Fedexbe. Körbeautózzom Amerikát.

POLYÁK Az amerikai beszélte tele a fedetet.

ATUS (önérzetesen) Nem beszélte tele. Felnőtt vagyok. Tizenennyolc.

POLYÁK Felnőtt. Aztán mégis úgy járkálsz a nyomában, mint egy újszülött borjú. (féltekenyen) A múltkor láttalak, zsemlyés fasírtot ettetek.

ATUS (felnevet) Az hamburger. Amerikai húspogácsa, jól átsütve.

POLYÁK (gúnyosan felnevet) Mondom én, hogy olyan, mint a fasírt, te kölyök.

ATUS (gúnyosan) Olyan, persze. Az amerikai is „olyan”, mint mi. Van füle, szája, lába. Olyan. Aztán meg más.

POLYÁK Miben más?

ATUS (elvigyorodik) Megkúrta a Zánkainét.

POLYÁK (megütközve néz Atusra) Miket beszélsz?

ATUS A Sütő meséli. De aztán lehet, hogy csak akarta. Vagy a Zánkainé akarta.

POLYÁK (idegesen felpattan) Meg vagy te kergülve! Ez az amerikai mindenkinek elveszi az esztét!

ATUS (megszéppenten) Bocsánat, Polyák bácsi.

(Polyák a fiúhoz lép, megsimogatja a fejét.)

2. jelenet

FOGADÓ, ESTE

A fogadóban ünnepélyes a hangulat. A pult előtt a talapzat, rajta egy emberi alak, lepedővel letakarva. A pult mögött, mintha tribün lenne, Csornai áll. Jobb oldalán dr. Zánkainé és Pedruzzzi. A jobbon Polyákné. A pulton egy mikrofon. Zánkainé sértett pillantásokat vet Pedruzzzira. Aki azonban erről nem vesz tudomást. Gondterheltnak tűnik.

A „közönség”, vagyis a feszengő Sütő, az utálkozó Atus, a lelkes Gruber és a félholt Sütő bácsi az asztaloknál.

CSORNAI (a mikrofonba) „Harcot, melyet őseink vívtak, békévé oldja az emlékezés. Rendezni végre közös dolgainkat, ez a mi munkánk, nem is kevés.”

(Csornai kezet nyújt Pedruzzzinak, aki ezúttal kevésbé tűnik lelkesnek a korábbiaknál, de elfogadja a kéznyújtást. A kézrázást elszórt taps kíséri. Csornai ingerülten leint.)

CSORNAI Jó, jó, ezt most hagyjuk. Ugorjunk. (hivatalosra vált) És most megkérem közjegyzőnket, doktor Zánkainé Rózsát.

(Zánkainé kísértél a pult mögül, Pedruzzzira néz, majd egy dühös mozdulattal lerántja a lepedőt. Alatta a szobor, még nincs kész. Ügyetlen, dilettáns munka.)

CSORNAI (elégedetlenül) Ez olyan volt, mintha a szárazruhát szedné le, Zánkainé.

(Sütő kezében a véső, türelmetlennel tűnik.)

SÜTŐ Folytathatom, Palikám? Nem fog elkészülni holnapra.

CSORNAI Ugorjunk! Mi jön most, Tivadarom?

TIVADAR (a jegyzeteit böngészi) A Tavaszi szél vizet áraszt.

CSORNAI És hol vannak az alsósok?

TIVADAR Védőoltáson. A KÖJÁL ragaszkodik hozzá.

CSORNAI Basszátok meg, már csak egy napunk van. Élő adás lesz!

(Csornai rendezi magát, újra hivatalos pózt vesz fel, és Pedruzzzi felé fordul.)

CSORNAI Most pedig átadom a szót a leszármazottaknak.

(Csend. Mindenki Pedruzzzira néz. Ő maga elé veszi a mikrofont.)

PEDRUZZZI What happened to my dad?

ATUS Azt kérdezi, mi történt az apjával.

CSORNAI A köszöntőszöveget mondja!

ATUS Azt mondja, csak vesztegeti az idejét. Még mindig nem tudott meg az apjáról semmit.

CSORNAI Hős volt, az nem elég? (körbe mutat) Nézze meg, mit csinálunk mi itt.

ATUS Őt nem a felhajtás érdekli, hanem az apja.

CSORNAI (sóhaj) Megint kezdi... Polyák néni!

(Csornai Polyák néni elé tolja a mikrofont. Polyákné zavartan fészkelődik.)

CSORNAI Amit már elmesélt itt nekünk.

POLYÁKNÉ (engedelmesen bólint) Negyvenöt januárjában, amikor végleg bejöttek az oroszok, a pilóta elindult nyugatra. Gyalog ment. Tüdőgyulladás volt, magas láza. Győzködtük, maradjon, amíg felgyógyul. De makacs ember volt. El akarta érni az övéit.

(Polyákné tekintete találkozik Pedruzzziével.)

CSORNAI (szomorúan) Hát ennyi a történet. Tél volt, farkasordító hideg. Útközben legyűrte a tüdőgyulladás.

(Pedruzzzi ezúttal nem válaszol. De Atus el-lenségesnek tűnik.)

ATUS Azt mondja, akkor kaptak volna gyászjelentést. Hivatalosat.

CSORNAI Itt sem mindenki kapott, akit a ruszók elvittek. Igaz, Tivadarom?

TIVADAR Egy árva levelet se, Szibériából.

ATUS Azt mondja, lehet, hogy itt nem, de Amerika gondoskodik a hősi halottairól! (beleéli magát) Azt mondja, gyermekorában neki az apja csak egy üres márványkő volt a katonai temetőben. Évekig várta, hogy hazatérjen. Ha nem tért haza, ő jött el az apjához. Neki nem kell még egy márványkő. Neki az apja kell!

(Zavart csend. Atus vádlón néz Csornaira. Pedruzzzi fogja a detektorát, és kimegy.)

CSORNAI (a többieknek) Miatta csináljuk ezt az egész felhajtást. Ő meg itt elégedetlenkedik. Azért ez furcsa, nem gondolatok?

(Helyeslő hümmögések.)

CSORNAI Akkor mára be is fejeztük!

(A társaság széledni kezd. Már csak Polyák néni maradt, az ajtó felé csoszog az ételhor-dóval.)

CSORNAI Polyák néni!

(Polyákné megáll, megfordul, Csornaira néz. A Polgármester a zsebébe nyúl, egy borítékot húz elő, Polyák nénihez nyújtja.)

CSORNAI Lenne itt valami magának.

(Polyákné csodálkozva néz.)

CSORNAI Egy kis különsegély. (joviális arcot vág, átadja a borítékot) Tudom, hogy a gyár bezárása óta milyen nehezen élnek meg.

POLYÁKNÉ (hálásan) Köszönöm, polgármester úr.

CSORNAI Ne nekem köszönje. Ez a legkevesebb, amit a falu nevében megtehetünk önökért. Egy ilyen példamutató ember özvegyéért, mint Polyák bácsi volt.

POLYÁKNÉ (a borítékot nézi, kivesszi a pénzt, számolja) Mit kell ezért csinálnom?

(Csornai, mintha nem értené a kérdést, üveges tekintettel elmosolyodik.)

CSORNAI Mit kéne? Amit eddig. Semmit. Bármilyen történet, megtörtént. Azon mi már nem tudunk segíteni, ugye. Ez mindig egy összetartó falu volt. Jóban is, rosszban is.

(Polyák néni bólint, kimegy.)

3. jelenet

POLYÁK MŰHELY, NAPPAL

Félhomály. Polyák tehetetlenül járkál a műhelyben, dolgozni ilyen fényviszonyok között nem tud. Elhúzza a padlón a szőnyeget.

Az alatt egy kis fedő rejlik. Polyák felemeli, majd óvatosan kiszedi a propellert. Leporolja, nézi.

POLYÁKNÉ Nem kell szégyellned, fiam.

(Polyák összerendez, hátranéz. Ott áll az anyja, őt nézi.)

POLYÁK Micsodát?

POLYÁKNÉ Nem tűnt el az a repülő. Itt van a faluban.

POLYÁK Hol? Miről beszél már megint?

POLYÁKNÉ Sütőék kertjében a tyúkol. Csornaiéknál a szecskavágó. Tompáéknál a nyúlketrec. Nálunk meg a propeller. A szárny, a törzs, még a bombák is. Mind itt vannak, benne a faluban. Az egész repülő.

POLYÁK *(dühösen)* Most meg azt állítja, hogy az apám tolvaj?

POLYÁKNÉ Nem volt az. Senki sem volt az. Szegény volt itt mindenki. Vit-tük, ami mozdítható. Hiszen azoknak már nem kellett. Azok halottak voltak. Az életnek meg mennie kell tovább.

(Csend.)

POLYÁKNÉ Bele kéne egyezni.

POLYÁK Mibe?

POLYÁKNÉ Hát a propellerbe. Odaadni azt az amerikaiak. Vigye isten áldásával, csak menjen már.

(Polyák döbbenten néz az anyjára.)

4. jelenet

KÉT HÁZ KÖZÖTTI TÉR

Pedruzzzi dacosan tolja maga előtt a detektort. Atus mögötte. Ekkor a detektor egyre sűrűbben és hangosabban csipogni kezd. Pedruzzzi izgatottan dobja el a szerkezetet, lehajol, ásójával ásni kezd. A zajra Csornai szalad ki a házból.

CSORNAI Mi az, mi történt?

ATUS Talált valamit!

(Pedruzzzi kikapar valamit a földből. Valami fémdarabot. Atusnak mutatja.)

ATUS Dögcédula. Az apja neve van rajta. CSORNAI Nagyszerű. Akkor most már örül, nem?

(Pedruzzzi feláll és folytatja az ásást. Csornai egyre idegesebb lesz.)

CSORNAI Elég már! Ezt így nem lehet!

ATUS Mit nem lehet?

CSORNAI Hát csak úgy kutakodni! Meg szaglászni. Ez már nem az a rendszer! Most már itt is demokrácia van.

(Atus egyre lázadóbbnak tűnik. Most már nem fordít, hanem a saját szavait mondja. Közben Gruber és Zánkainé jelennek meg a fogadó felől, hogy figyeljék az eseményeket, vagy közbelépjenek.)

ATUS Azt mondja, ez a terület mindenkié!

DR. ZÁNKAINÉ A Főtér a falué. A falu meg Polgármester úré.

ATUS Azt mondja, nem tilthatják meg neki, hogy a végére járjon az apja ügyének.

CSORNAI Ha azt mondja, téved. Itt én hozom a szabályokat.

ATUS Milyen szabályt?

DR. ZÁNKAINÉ Közterületit. Engedély régészeti tevékenységre. Ezerkilencszáznolcvanöt, három per nyolcas paragrafus.

ATUS Azt mondja, leszarja a szabályaitokat.

CSORNAI Atus!

ATUS Ő az apját keresi, ti meg bohócot csináltok belőle. Idióták!

(Csornai tehetetlen dühében újabb pofont ken le Atusnak. Atus elrohan. Pedruzzzi dühösen Csornai felé közelít.)

CSORNAI Csak lassan a testtel!

(Gruber fenyegetően Pedruzzzi felé lép. Pedruzzzi legyint, megragadja az ásóját, folytatja az ásást.)

CSORNAI Nem érted? No! Finish! Caput!

(De Pedruzzzi ügyet sem vet rá.)

CSORNAI Na, jó, ebből most már elég! Százados úr, intézkedjen.

(Int Grubernek, aki Pedruzzsihoz lép, és megfogja az ásót.)

GRUBER *(hivatalosan)* Akkor mi ezt a szerkentyűvel együtt lefoglaljuk.

(Pedruzzzi azonban nem hagyja magát, ellöki a rendőrt. Gruber dühös, bilincset vesz elő.)

CSORNAI Hagyjad, Sanyi. Majd lenyugszik!

(Gruber leereszti a bilincset. Pedruzzzi dühösen összepakolja a felszereléseket.)

5. jelenet

FOGADÓ, ESTE

A hangulat még feszültebb. Pedruzzzi az asztalnál ül a csomagjával, iszik. Nem örömből, inkább unalomból vagy frusztráltságból. Magányosnak tűnik.

SÜTŐ Mi ütött ebbe?

CSORNAI Mit tudom én. Talán a honvágy.

SÜTŐ Ugyan már. Kemény népek ezek.

Hogy jutottak máskülönben fel a Holdra? CSORNAI Úgy, hogy van egy csomó pénzük, úgy.

(Csornai úgy jár-ke, mint egy ketrecbe zárt oroszlán. Mintha valakit várna. Gruber lép be, Csornai megáll, rámered. Gruber tanács-talanul megvonja a vállát.)

GRUBER A buszmegállóban nem láttam. Talán felszedte egy autós.

SÜTŐ *(Csornait nyugtatja)* Meglesz az, ne aggódj. Rossz pénz, az nem vész el.

(Csornai kirobbanva odalép, és közről Sütő arcába kiabál.)

CSORNAI Miről beszélés? Mi a búbanat retkes faszáról beszélés?

SÜTŐ Hát csak van az a mondas! Hogy minden előkerül. Az Atus is.

TIVADAR *(békítőleg)* A kamaszok már csak ilyenek. Ha menni akartunk, velünk sem lehetett bírni, hát nem? A hormonok, Palikám. A hormonok. Aztán meg szépen le fognak nyugodni.

SÜTŐ Elő fog kerülni az Atus, nyugodj meg, Palikám.

(Csornai kicsit tényleg lenyugszik. Italt tölt magának, iszik.)

CSORNAI Megcsaptam néhányszor. De hát csak jót akarok neki. Hogy ember legyen belőle. Hát nem?

(Sápadtan néz körbe. Gruber szervilisen bólogat, Tivadar lesüti a szemét.)

Ekkor az ajtó nyílik. Polyák jelenik meg, a propellert rángatja be az ajtón. Inas karjaival könnyedén emeli fel a jókora fémdarabot, és viszi a terem közepére. A kocsában megáll az élet, mindenki elcsendesül, a Vasemberre és a propellerre néz. Pedruzzzi felélénkülve feláll, a propellerhez lép, figyeli.)

CSORNAI Nocsak, a Vasember. Ajándékot hozott.

(Polyák leteszi a propellert a terem közepére.)

POLYÁK Nem a tied. Neki adom.
Mondjátok meg neki, hogy az övé, ha békén hagy minket.

CSORNAI Mondd meg te.

POLYÁK Hogy mondjam, nem tudok én angolul. Az Atus?

CSORNAI Nincs Atus. Megszökött.
(*Pedruzzzi felé bökö*) Valaki telebeszélte a fejét mindenfélével.

POLYÁK Az apa dolga, hogy vigyázzon a fiára.

(*Csornainak ez a mondat a húzába vág.*)

CSORNAI És a te apád, az hogy vigyázott rád? Tolvaj lett belőled.

POLYÁK Te meg szépen feljelentettél.
Spicli vagy, mint az apád.

(*Csornai és Polyák párbeszéde egyre kezd durvulni, a korábbi nyájaskodó ironizálást egyre ösztönösebb gesztusok, indulatos mozdulatok váltják.*)

CSORNAI Mit csinált az apám, Vasember?

POLYÁK Feljelentette az apámat. Anyám elmesélte.

CSORNAI Aha. És arról nem mesélt anyád, hogy az amerikai apjával mi lett?

POLYÁK Az ő apját is a te apád jelentette fel.

CSORNAI És a te apád, az mit csinált az ő apjával?

(*Csornai zavarba jön. Mint aki többet árult el, mint amit akart.*)

POLYÁK Honnan tudjam? Nem is éltem.

POLYÁK (*dühösen megragadja Csornai gallérját*) Nekem mondd, ha akarsz valamit.

CSORNAI Neked mondom.

(*Feszült csend. Mindenki Csornaira mered. Ekkor dudálást és kiabálást hallani. Csornai az órájára néz.*)

CSORNAI Itt vannak a tévések!

(*Polyák elengedi Csornait, felnyalábolja a propellert, és dühösen kivonszolja a kocsmból. Pedruzzzi, aki eddig csak nézett, feláll, és utánaszalad.*)

6. jelenet

KÉTHÁZ MÖGÖTTI TÉR, ESTE

Polyák komoran, szilaj léptekkel vonszolja hazafelé a propellert. Futást hall maga mögött, megfordul. Pedruzzzi az. Őt lépésre megáll Polyáktól, őszinte kíváncsisággal a szemébe néz.

POLYÁK Mit akarsz tőlem?

(*Pedruzzzi nem tágit. Polyákot nézi.*)

POLYÁK Hagyjál békén. Ne loholj a nyomomban, hallod.

(*Pedruzzzi azonban nem válaszol. Ez feldühíti Polyákot, lehajol, és egy kisebb követ vesz fel a földről.*)

POLYÁK Takarodj vissza!

(*Pedruzzzi makacsul áll. Polyák indulatosan felé dobna a követ, hogy elkergesse a férfit. De aztán megenyhül, leereszti a kezét, megfordul, és folytatja útját.*)

7. jelenet

FOGADÓ, ESTE

A fogadóban már egy kisebb stáb rendezkedik. A SZERKESZTŐ (34) kordzakós, energikus fiatalember a dobozokat cipelő technikusoknak instruál. Sütő, Csornai, dr. Zánkainé és Tivadar némán figyeli őket. A Szerkesztő körbenéz a társaságon. Aztán Zánkainéhoz lép, kezét nyújt.

SZERKESZTŐ Polgármester asszony!

(*Zánkainé zavarban, Csornai önérzetesen előrenyomakodik.*)

CSORNAI Én vagyok!

(*A Szerkesztő kezét nyújt.*)

SZERKESZTŐ Bagota, főszerkesztő-helyettes. Magyar Televízió, belpolitikai osztály.

CSORNAI Csornai Pál, polgármester, Mosonsorja.

DR. ZÁNKAINÉ Doktor Zánkainé, közjegyző.

SZERKESZTŐ És hol az amerikai? Kezdenénk a konzervanyaggal.

CSORNAI (*zavartan*) Kiszaladt. Tivadarom!

(*Tivadar szolgálatkészben ki. Az egyik technikus létrával kicsavarja a mennyezeti lámpát, és egy másikat próbálgat helyette.*)

SZERKESZTŐ (*a technikusnak*) Hat-százhuszas kell, derítővel.

(*A technikus bólint, másikat próbál. A fény egyenesen a társaságot éri, Csornai hunyorog.*)

CSORNAI Az ünnepség a Főtéren lesz, délelőtt.

SZERKESZTŐ Igen, de utána rohanunk Mosonmagyaróvárra, egy újratemetésre. Ezért a riportokat még ma este megcsináljuk. (*türelmetlenül az órájára néz*) Csak már kezdeni kellene.

(*Ebben a pillanatban kivágódik az ajtó. Pedruzzzi jelenik meg részegen. Mögötte Tivadar. Pedruzzzi végigméri a társaságot.*)

PEDRUZZI Bastards!

(*A Szerkesztő elképedve áll.*)

CSORNAI Ő lenne az. Az amerikai.
SZERKESZTŐ Látom.

CSORNAI Lámpalázás. Mondtam neki, igyon valamit.

SZERKESZTŐ Sikerült. (*tanácstalanul*) Most mit csináljunk? Ez így nehéz lesz.

(*Pedruzzzi imbolyogva a Szerkesztőhöz lép, kihúzza a zsebéből a dögcédulát, a Szerkesztő arcába tolja.*)

PEDRUZZI It is my father's. My dad is here! They are fucking bastards!

SZERKESZTŐ Ez valami dögcédula. Az apjád.

PEDRUZZI Fuck you! What did you do with my dad?

SZERKESZTŐ Dühösnek tűnik.

CSORNAI Meg van kicsit zavarodva. Felkavarják az emlékek. Nem csodálom, ennyi idő után.

(*A Szerkesztő a dögcédulát nézegetni, Csornai pánikban. Ekkor nyílik az ajtó, és Gruber vezet be a viharvert Atust.*)

GRUBER A soproni kollégák szóltak. A határon kapták el a fiatalurat.

(*Csornai vele szembe, fenyegetően. Atus dacosan a földnek szegezi a tekintetét. Csornai odalép hozzá, Atus megriad, de Csornai váratlanul megfogja a fia nyakát, és teátrálisan magához húzza.*)

CSORNAI Te hülye... te... te! Az apád meg meghal az ijedtségtől! Soha ne csinálj ilyet.

(*Csornai megcsókolja a fiát.*)

CSORNAI Egy kis családi fennakadás.

(*A Szerkesztő lemondóan sóhajt.*)

SZERKESZTŐ Na, jó. Reggel megcsináljuk a riportokat. Megnézhetnénk a szobákat?

SÜTŐ (*odalép hozzájuk*) Jöjjenek utánam!

(A stáb kimegy Sütő után. Csornai megkönynyebbül, elereszti Atust. Tivadar, Zánkainé és Gruber kérdően nézik.)

8. jelenet

POLYÁK HÁZ, ESTE

Nem sokkal később. Polyák néni az elfüggönyözött ablakból sápadtan figyel, ahogy Pedruzzzi a ház körül téblábol az utcán. Polyák lép be.

POLYÁKNÉ Mikor lesz vége ennek a cirkusznak?

POLYÁK Mit foglalkozik maga mindig ezzel?

(Polyák néni lesüti a szemét.)

POLYÁK Mit csinált az apám a pilótával?

POLYÁKNÉ Ki mondta?

POLYÁK A Csornai.

POLYÁKNÉ Mit mondott?

POLYÁK Hogy maga tudja.

POLYÁKNÉ Mit kéne tudnom? Hazudozik a Csornai.

(Polyákné elindul a szobába, de Polyák elé áll.)

POLYÁK Hazudozik. Maga meg csak hallgat.

(Polyák az anyját fürkészi.)

POLYÁK Miért nem néz a szemembe?

POLYÁKNÉ Odanézek.

POLYÁK Nem oda néz. A szemembe nézzen!

(Polyákné ekkor megadóan a fia szemébe néz. Aztán hirtelen megelégteli a terrort, beszalad a szobájába.)

POLYÁK Most meg hova megy? És a vacsora? Azzal mi lesz?

(De Polyákné már nem hallja, becsapja az ajtót.)

9. jelenet

FOGADÓ, ESTE

Vihar előtti csend. Polyák, Tivadar, Sütő, Zánkainé és Gruber. Válságtanácskozás.

SÜTŐ Ennek így kurvára nem lesz jó vége, Palikám.

CSORNAI Ne károgj már, az isten baszsa meg. Csak a holnapi ünnepségen legyünk túl valahogy.

GRUBER Most mi lesz ezzel az amerikaival? Nagyobb felfordulást csinál, mint a ruszlik.

TIVADAR Azért ez így túlzás.

DR. ZÁNKAINÉ (Csornaihoz) Az biztos, hogy az elfogyasztott alkoholmennyiséget tekintve nem marad el tőlük.

CSORNAI Ha még csak az lenne. (Tivadarhoz lép) Meséld csak el azt a szomorú történetet, Tivadarom.

TIVADAR A nagynénémről?

CSORNAI Azt, azt.

TIVADAR (engedelmesen) Az úgy volt, hogy az Imre bácsinak a feleségét, az Irénke nénit tályoggal kezelték Pesten. Ott álltak a peronon, a soproni pályaudvaron, az Imre bácsi meg beugrott újságot venni. Aztán hall valami dörrenést az égből, fogja az újságot, és visszamegy a vonathoz. De ott már nincs a vonat.

SÜTŐ Elment?

TIVADAR Nem ment az el. Ott volt. Csak a kráterben. Abban volt a vonat, meg a kéttonnás bomba.

CSORNAI (átveszi a szót) Meg az Irénke néni. Már, ami megmaradt belőle.

DR. ZÁNKAINÉ Mit akar mondani ezzel, igazgató úr?

CSORNAI (Tivadar helyett) Csak azt, hogy így mentek itt a dolgok negyvenöt telén.

GRUBER De ennek a Pedruzzinak ez volt az első bevetése.

CSORNAI (szúrósan) Ott voltál talán, százados úr?

GRUBER Az Atus mondta.

CSORNAI Az Atus?! Meg se értette rendesen, amit mondott. Vagy a Pedruzzzi volt, vagy más volt. Lehet, hogy az épp nem a Pedruzzzi volt, de biztos vagyok benne, hogy ő is megtette volna.

TIVADAR Hozzá kell tennem, háborús helyzetben azért másként mennek a dolgok. A parancs, az parancs, ugyebár.

CSORNAI (atyáskodva átkarolja Tivadar) Te egy szelíd ember vagy, Tivadar. Ezért szeretünk. De ha a lányod feküdt volna a kráterben, akkor is ezt mondanád?

DR. ZÁNKAINÉ Abban kétségtelenül van valami bizarr, hogy ha úgy vesszük, megint csak egy ellenségnek állítunk itt szobrot.

CSORNAI Az apja legalább hős volt. De ez? Ez az alkoholista elbassza az évfordulós ünnepségünket. Élő adásban! Akarjuk mi, hogy az egész ország rajtunk röhögjön?

TIVADAR Hogy akarnánk, Palikám?

SÜTŐ (dühösen, Csornainak) Én mondtam, hogy baromság az egész.

CSORNAI A lófaszt mondtál te.

SÜTŐ Hagyni kellett volna azt a kurva szovjet szobrot. Kit zavart? Negyven évig nem zavart, most meg mit zavart?

CSORNAI Nyugodjál már le! A nyavalygás nem játszik. Valami megoldás kell.

GRUBER Letartóztathatom egy napra. Zánkainé?

DR. ZÁNKAINÉ Garázdaság, csendháborítás, hatósági személy elleni erőszak.

CSORNAI (a fejét csóválja) És mit mondunk a tévéseknek? Tessék, a riportalany a börtönben van? Más kell.

TIVADAR (félszegen) És ha megmondanánk neki?

CSORNAI (megrezzsen, Tivadarhoz lép) Micsodát?

TIVADAR Azt a bizonyos... igazságot.

CSORNAI Kiét, Tivadarom? Mindenkinek van egy igazsága. Nekünk a magunké a fontos. Az pedig az, hogy holnap nem lehet ott a Főtéren.

(Pillanatnyi csend. Angyal száll át felettük. Vagy egy gondolat.)

SÜTŐ Kár, hogy a tévések már látták, hogy itt van.

GRUBER És ha közben meggondolta magát?

CSORNAI Hazautazott. Vagy bárhová. Az ő dolga.

(Sütő bólint, a raktár felé megy.)

10. jelenet

KÉT HÁZ MÖGÖTTI TÉR, ESTE

Pedruzzzi Polyákék háza előtt áll. Egyre részegebb, egyre meghasonlottabb. Meghúzza a flaskáját, káromkodik. Ekkor észreveszi, hogy valaki figyel őt. Polyákné az. Pedruzzzi pillanatra megnyugszik. Két idegen ember, akik semmit sem értenek egymásból, de valami láthatatlan kapocs köti össze őket.

POLYÁKNÉ (halkan, gyengéden) Menj haza, fiam. Vissza, Amerikába.

(Pedruzzzi Polyáknéhez lép.)

POLYÁKNÉ Itt csak bajba sodrod magad. Jobb lesz neked is, mindenkinek.

(Pedruzzzi nem érti, mosolyog. Csendes, intim pillanat.)

POLYÁKNÉ Nem mész?

(Pedruzzzi megvonja a vállát. Polyákné elgyengül, a kabátjából előhúzza egy nagyon régi, kopott szájharmonikát. Pedruzzzi döbbenet nézi. Az apjái volt.)

POLYÁKNÉ Akkor tessék.

PEDRUZZI The father's harmonica!

(Polyákné átadja Pedruzzsinak a szájharmonikát, aki egy ideig nézi, forgatja. Polyákné vá-

ratlanul szájon csókolja. Pedruzzzi megdöbben. Polyákné mintha valami kábulatban lenne, megfogja Pedruzzzi kezét, és bevezeti a házba.

11. jelenet

POLYÁK HÁZ, ESTE

Polyák és Atus ülnek a sötétben. Polyák egykedvűen, szórakozottan babrálja a gépet. Atus füstölög.

ATUS Ha tizenharc lesz, egyből elmegyek innen.

POLYÁK Szerintem meg igaza van az apádnak. Tanulni kell.

ATUS Nem akarok tanulni. Nem akarom azt csinálni, amit az a fasz akar.

POLYÁK Hogy beszélsz az apádról?

ATUS Magának könnyű, Pista bácsi. A maga apja hős volt. Az amerikaié is! De az enyém meg csak egy fasz!

POLYÁK Vigyázz a szádra! Engem ilyenért az apám...

ATUS (dühösen) Tudom, megverte volna!

(Polyákné lép be, mögötte Pedruzzzi. Polyák ledöbben.)

POLYÁK Megint mi ütött magába! Most meg idehozza az amerikaiat?

(Polyákné nem válaszol, leül az asztalhoz. Pedruzzzit bámulja, aki a kezében tartja a szájharmonikát.)

POLYÁKNÉ Játssz valamit. Amit karácsonykor is. '44-ben.

POLYÁK Mi ez az örütség! Megbolondult?

(Pedruzzzi játszani kezd. Ezúttal egy lírább számot. Polyákné behunyja a szemét, úgy hallgatja. Atus és Polyák értetlenül nézik. Ekkor kopogás. Polyák felpattan.)

POLYÁK Mi van itt, az istenit?

(Kinyitja az ajtót. Csornai áll ott, Sütő, Gruber, elszántságnak tűnnek.)

CSORNAI Az amerikaival akarunk beszélni.

POLYÁK Mit akartok tőle?

SÜTŐ Kint kell beszélünk vele.

(Polyákné bizonytalanul feláll, Pedruzzzihoz lép védelmezően.)

POLYÁK Itt mondjátok. Elegendem van a titkolózásból.

CSORNAI Jöjjön a műhely mögé, ott beszélünk.

(Csornai Grubernek int, aki Pedruzzzihoz lép, megfogja a kezét. Polyákné sikít, átkarolja az amerikaiat. Csornai és Sütő közelítenek felé. Polyák megragad egy vascsővet. Ekkor kivágódik az ajtó. Az öreg Sütő az. A falnak támaszkodik, liheg.)

SÜTŐ BÁCSI Állatok vagytok! Mind állatok. Ti sem lettetek különbek nálunk.

(Sütő megdöbbenve az apjához lép, és egy székre ülteti. Sütő bácsi beszélni kezd. Nehézléggésszel, szinte minden szó a nehezére esik.)

SÜTŐ BÁCSI Elfogyott a levegő. Ennyi volt. Itt hagyom a terhem. Nyomasszon tovább titeket, megérdemlitek. (egy pillanatra elhallgat, levegőért kapkod, majd folytatja) A kocsmában hallgattuk a Nagysorja felől érkező robbanásokat. Ittunk veszettül. (Polyáknak) Aztán apád is megjelent dühösen... napok óta pletykálta a falu, hogy anyád... És a pilóta, szóval hogy összeszűrte a levét.

(Atus döbbenetesen néz. Pedruzzzi Atust figyel, fordít-e neki.)

POLYÁKNÉ Ne a gyerek előtt...

SÜTŐ BÁCSI Azt mondtuk, lepottyan az égből ez az amerikai, etetjük, bujtatjuk, ez meg összefekszik az asszonyainkkal.

POLYÁKNÉ Miért nem fullad már meg, vénember?

SÜTŐ BÁCSI Kurvázkodott, hát kurvázkodott. Maga is tudja.

POLYÁKNÉ Maga meg gyilkos, mint a többi.

SÜTŐ BÁCSI (Csornainak) Akárcsak a te apád. (Polyáknak) Meg a te apád is. A tied ütött először. Nagydarab, masszív katona volt az amerikai. Hárman is alig bírtunk vele. Máig is hallom a recsenést, amikor a Polyák a torkára lépett.

POLYÁKNÉ Mit beszél itt a gyerek előtt.

SÜTŐ BÁCSI ...mindenki... egyre nagyobbakat ütött... aztán már nem kiabált, csak hörgött, véres hab jött a száján... itt ástuk el, a főtéren. Ahol a szobor. (pillanatra megáll, erőt gyűjt) Jobb lett volna neki is, nekünk is, ha ott pusztul a többivel, a roncsok között. (Polyákhoz) Apádnak is. Hát nem, fiam? Mert amúgy tényleg jó ember volt, egész életében.

(Polyák, aki eddig vészjósló némasággal követte a jelenetet, az anyjához lép.)

POLYÁK (csendesén) Hazudik. Az én apám nem tett ilyet.

POLYÁKNÉ Igazad van, fiam. A te apád nem volt ilyen. (hangja hátborzongatóan nyugodtnak tűnik) Ő egészen más volt. Kedves volt, figyelmes, még azokban a szörnyű időkben is. Szépen beszélt, bár egy szót sem értettem belőle. Harmonikázott, és közben mindig engem figyelt. Mosolygott mindig. Még amikor a láz rázta, akkor is. Ilyen mosolyt azóta sem láttam, senkitől. (előbb az értetlen Pedruzzzira néz, majd a fiára) Ilyen ember volt a te apád.

POLYÁK Micsoda? Megőrült maga?

(Jéghideg csend borul a műhelyre. Polyák pedig, mint egy oroszlán a ketrecében, fel-alá kezd járni, egyre gyorsabban. Most eszmél, mit hallott.)

POLYÁK Mit ki nem találnak maguk... mit összebeszélnek...

(Pillantása a földön fekvő propellerre esik, majd egy hirtelen mozdulattal felkapja, és elkezdi a rugógyártó masinának ütni. Öblösen, fülsiketítően kong a propeller, betölti az egész műhelyt. Polyák egyre nagyobbakat üt, minden dühét a propelleren és a gépen tölti ki. Sütő bácsi, Polyák néni, Pedruzzzi és Atus némán figyelik a tombolást, majd azt, ahogy a Vasember lassan minden dühét kiadja magából, és végül csak kimerülten zihál.)

POLYÁKNÉ (csendben) Nyugodt lehetsz, fiam. Nem örököltél tőle semmit. Te olyan lettél, mint a Polyák.

(Pedruzzzi megfogja Atus kezét, kérdően néz. Mi történik itt? Atus elkeseredettnek tűnik, könnyezik.)

12. jelenet

POLYÁK HÁZ, NAPPAL

Kora hajnalban ugyanott. Pedruzzzi egy sarokba vackolva alszik a műhelyben. Ruhástul, egy takarót terítettek rá. Polyák lép be, megvárzza. Pedruzzzi bódultan eszmél.

POLYÁK Ébresztő.

(Pedruzzzi felül, ébredszik. Polyák leül mellé. Megilletődött csend. Pedruzzzi a zsebébe nyúl, előhúzza a fémflaskát, letekeri a kupakot, szertartásosan önt bele, és Polyáknak adja, a flaska meg nála marad.)

POLYÁK Köszönöm, nem.

PEDRUZZI C'mon.

POLYÁK Hát jó. Csak egy kicsit.

(Pedruzzzi nekikoccintja a flaskát a kupaknak. Polyák azonban, aki életében nem ivott alkoholt, prüszkölni kezd, félrenyel. Sokáig fuldoklik, krárog a félhomályban, Pedruzzzi

íjedten feláll, hátba veregeti Polyákot, aki erre dühösen reagál.)

POLYÁK Menj már, tűnj el, hallod!

(Pedruzzi fogja a táskáját, az összes holmiját, és zavartan kikóvályog a műhelyből. Polyák krákog.)

13. jelenet

KÉT HÁZ KÖZÖTTI TÉR

Az ünnepséget látjuk. A letakart szobor a Fő-tér közepén. Előtte egy pódium, rajta Csornai, kezében papír. Mellette Atus, ugyanolyan öltönyben, mint az apja. Arca érzelem-nélküli. És még egy pap a szentelés eszközeivel, vala-mint egy nagykutya a minisztériumból.

A közönség Polyák néni, Gruber, Dr. Zánka-iné, Tivadar, Sütő. Valamint a stáb, amely a kamera mögött áll. Kisiskolások kórusa énekel, akiket nem látunk a színpadon.

KISISKOLÁSOK KÓRUSA

*Tavaszi szél vizet áraszt, virágom, virágom.
Minden madár társat választ, virágom, virágom.
Hát én immár kit válasszak, virágom, virágom.
Te engemet, én tégedet, virágom, virágom.
(Mindenki tapsol. Csornai a mikrofonhoz lép, megkocogtatja.)*

CSORNAI És most felkérem jegyzőnket, doktor Zánkainé Attner Rózsát.

(Zánkainé a szoborhoz lép, megfogja a lepe-dőt, megrántja. Lemegy a fény.)

VÉGE

A mű a Bárka és a Békéscsabai Jókai Színház által 2017-ben, a rendszerváltoztatás megidézésére meghirdetett drámapályázat egyik díjazott alkotása. Eredetileg Mennyből az angyal címmel érkezett, később, az átdolgozás során kapta a jelenlegi címét.

SIKLÓS ZSUZSA ◀

Egy tányér nyomában

A békéscsabai Próféta vendéglőtől a kispesti kőedényig

Egy békéscsabai–budapesti család őrzi azt a kisebb tárggyegüttest, mellyel a család és egy békéscsabai vendéglő kapcsolatát dokumentálják. De számunkra a legfontosabb az két fennmaradt lapostányér, melynek szegélyén körbefutó levonóképes díszítés látható, valamint egy négyzetbe zárt, egészen modern, az 1920-as évek második felére jellemző betűtípussal megjelenített „Próféta vendéglő” felirat. A tányér fenekén pedig egy máz alatti gyári jelzés, egyenlő szárú háromszögben megjelenő PKKK betűk, valamint alattuk, GRANIT felirat. Ez a tányér adta az apropóját cikkünk megírásának.

A történet azonban 180 km-rel távolabb kezdődik, Kispesten, és az akkor még vele egységben létező Pestszentlőrincen.

A főváros vonzáskörzetében az 1870-es évektől új települések jönnek létre. Kispest, Pestszentlőrinc és Pesterzsébet Budapesttől délre, az egykori Grassalkovich-birtokból jöttek létre. Kispest, Budapest központjától 9–10 kilométerre fekszik, így a községnek megvolt a lehetősége arra, hogy gazdasági és igazgatási központtá nője ki magát. 1909-ig Kispest és Pestszentlőrinc egy település volt. Kispesten, bár közel volt Budapesthez, a közlekedés hiánya az 1880-as évekig gátja volt a település kibontakozásának. Az 1880–1889-es évtized meghozta a közlekedési infrastruktúra kiépülését. Elkezdődött a Budapest–Lajosmizse vasútvonala építése és az üllői országút mentén egy belső szállítást biztosító, először gőzvontatású vonal

kiépítése. A közlekedés sínpályákra való helyezésével lehetőség nyílt a gazdasági élet fellendítésére, nagyobb üzemek és gyárak megtelepedésére.

Azok az ipari jellegű üzemek, melyek megtelepültek a szűken vett kispesti területeken 1870 és 1900 között, inkább kisipari, középüzemi szinten mozogtak. Azonban a „...századforduló idejétől a Budapest környéki községek és helységek a főváros elővárosaivá válnak, nagy részük a fővároshoz kapcsolódó ipari övezetté alakul át, és rohamos fejlődésnek indul.” Serkentette ezt a fejlődést az a tény is, hogy Budapest főváros tiltani kezdte a belső területén gyárüzemek létesítését, működését.

Az 1900-as években Kispesten két jelentős gyár települt meg, éppen az említett vasútvonalak mentén. A könnyűipar fellegettevé váló Kistext (1907) és a nehéziparon belül kiemelkedő szerephez jutó Hofherr-Schranz, a mezőgazdasági gépgyár, a későbbi Vöröscsillag Traktorgyár. Ebben a sorba fog illeszkedni az 1922-ben létrejövő Porcellán-, Kőedény- és Kályhagyár Rt. A gyár létrejöttéhez vezető úton fontos kiindulópontok voltak a Pestszentlőrincen létrejövő téglagyárak.

Téglagyár születése a Pusztaszentlőrinczi Lónyai-birtokon

Gróf Lónyay Menyhért az 1870-es években jelentős földterületet szerzett Pusztaszentlőrincen.

szentlőrinczen. Kapcsolatai révén elérte, hogy 1875-ben a Cegléd–Szolnok vasútvonalon „Pusztaszent Lőrinc Nyaraló” néven vasútállomást létesítsenek. Lónyay Menyhért 1881-ben tárgyalásokat kezdeményez egy téglagyár alapításáról. Szakértőnek felkéri a kor egyik kiváló mérnökét, Wojczek Jenő Henrik építész, aki vizsgálatok sorát végezte el a lőrinczi területen. Wojczek Jenő a talajrétegek vizsgálata után javaslatot tett a téglagyár alapítására. A kor követelményeinek megfelelő korszerű téglagyár felépítését tűzték ki célul, és a téglagyártásra szolgáló modern körkemencét kívántak üzembe helyezni. Wojczeket azért is kereste meg Lónyay Menyhért, mert ismert volt a mérnök által szabadalmazott kemencék jó hatásfoka. Lónyay Menyhért meg is bízta a gyár felépítésével és az építkezés felügyeletével. A téglagyár 1882-re elkészült, és elindult a termelés. 1882-ben a Szentlőrinczi Téglá- és Terracotta gyár részvénytársasági formában kezdte meg üzemszerű működését. A részvénytársaság elnöke gróf Lónyay Menyhért lett. „Az 1882. évi március 1-én tartott alakuló közgyűlés által gr. Lónyay Menyhért, Pucher József, Gerőfi Arnold, Salm Henrik és Hegedűs Béla választottak meg, kiknek cégjegyzési jogosultságaik egyidejűleg bejegyeztettek.”

A téglagyár két körkemencével égette ki a téglát, mely iránt a kereslet a fővárosi építkezések megindulásával egyre nagyobb lett. 1883-ban tűz keletkezik a gyárban, az elpusztult építmények pótlása lehetőséget teremtett a gyár bővítésére is. Új épületeket emeltek, bővült a telep és a részvénytársaságnak volt gazdasági ereje arra is, hogy új gépeket szerezzen be. 1884 novemberében váratlanul elhunyt a részvénytársaság elnöke, gróf Lónyay Menyhért, mely nagy csapást jelentett a jól prosperáló üzemnek. A téglagyár 1884. évi bruttó nyeresége 11.348 Ft volt. A gróf halála felbolygatta a részvénytársaság igazgatóságát és működését. 1885-től a részvénytársaság akadozva az egykori alelnök, Pucher Károly vezeté-

sével különböző formációkban működött. A Magyar Compass a téglagyár tevékenységéről ebben az időben csak azt tudta lejegyezni, hogy nem küldenek adatot, amely már abba az irányba mutatott, hogy elkerülhetetlenné válik a felszámolás megindítása. Bár voltak kísérletek arra, hogy a részvényesek egyedül vagy bérlet formájában vigyék tovább az üzem ügyeit. 1886-ban a Szentlőrinczi Téglá- és Terracotta gyár részvényesei közül Gerőfi Arnold és Hegedűs Béla a Budapest–Szentlőrinci helyi érdekű vasút kiépítésére új vállalkozásba is belekezdett. A téglagyárnak problémát jelentett a fejetlen közlekedési hálózat, így a téglák szállítása is. „...a téglák beszállítása nagy nehézségekbe ütközött, mert a tengelyig homokos, gidres-gödrös Üllői úton csak nem lehetetlen volt a közlekedés.”

Ennek a kis gyárnak igazi jelentősége a téglagyártáson túl a köré szerveződő infrastruktúrának a kiépítésében keresendő. A téglagyár kiszolgálását segítették ezek a közúti üzemek, ezért tűnt jó befektetésnek a már lefelé ágban járó Szentlőrinci Téglá- és Terracotta gyár telepének a felvásárlása. 1887-ben a cég felszámolás alá került. Új néven és új részvényesi körrel 1899-ben Budapest Szentlőrinczi Téglagyár Rt. néven születik újjá, és marad a téglagyártás piacán.

A Budapest Szentlőrinczi Téglagyár Rt. első évei

A részvénytársaság 1889-ben, 134 fővel kezdte meg működését. A Budapest Szentlőrinczi Téglagyár Rt., mely a Magyar Hitel Bank érdekkörébe tartozott, növelni kívánta kapacitását, így 1909-ben megvásárolta a lajosmizsei vasútvonal mentén fekvő ún. Szemere-féle téglagyárat. A Szemere-féle téglagyár, már ebben az évben csökkentette, illetve szüneteltette termelését. A gyár évente hétmillió darab téglát állított elő. A Budapest–Szentlőrinczi Téglagyár

300.000 koronáért vásárolta meg az üzemet és a földterületet. A gyár vásárlásával tulajdonjogot is szerzett erre a területre. Vezérigazgatója Gáldi Marcell lett, aki a hivatali ranglétrát végigjárva a könyveléstől jutott el az igazgatói posztig. A téglagyár termelését, árúpalettáját 1911–12-ben bővítette, így a téglán kívül már cserép, virágcserep és cement, valamint betonáru gyártásával is foglalkoztak.

A Budapest Szentlőrinczi Téglagyár Rt. új gyáregység létesítésébe fog

1920-ban kezdték meg Koncz Imre-keramikus vezetésével az edénygyártási kísérleteket a Budapest–Szentlőrinci Téglagyárban. A Szemere-féle gyáregység lett a bölcsője annak a kísérlet sorozatnak, amelyen keresztül a háztartási edényáruk gyártására egy új, önálló gyárat alapítanak majd két év múlva 1922-ben. A kísérletek során arra voltak kíváncsiak, hogy a téglagyári alapanyagok és égetőkemencék lehetővé teszik-e a nagysorozatú háztartási edények gyártását. A kísérletek biztatóak voltak ugyan, de az már látszott, hogy új technológiára lesz szükség a sorozatgyártáshoz. A téglagyár az új üzem kialakítása érdekében partnereket keresett, és kísérletek eredményeire alapozva az új gyáregység alapító tervezetét benyújtották az érdeklődést mutató részvénytársasági körnek. Az események felgyorsultak.

A Porcelán-, Kőedény- és Kályhagyár Rt. néven létrehozandó gyár alapításának tervezetét 1922. október 22-én írták alá. A cégbíróság 1922. december 9-én jegyezte be az üzemet. A részvényjegyzők: Budapest–Szentlőrinci Téglagyár Rt., Tatai Cserép- és Téglagyár Rt., a Hardtmuth L. Co. Rt. (amely 1921 óta Kályha- és Agyárgyár Rt. néven volt jelen a magyar piacon), Magyar Általános Hitelbank, Magyar Általános Kőszénbánya Rt. A cég első igazgatója Gáldi Marcell lett.

A gyár első igazgatósági ülésén a kísérletek eredményeit figyelembe véve az eredetileg megrendelt körkemencék helyett „... egy 80 m hosszú Tunell-kemencét rendeltek a Tunellofenbau-Gesellschaftnál”. Felgyorsult a gyár építésének előkészülete. Az építkezés elindítása volt az egyik legfontosabb feladat, a tervek és munkálatok felügyeletével Jónás Dávid építész kívánták megbízni az igazgatósági jelentés szerint. Nem tudjuk azonban, hogy a kiváló építész ténylegesen részt vett-e az új gyár építésénél felmerülő feladatokban. A pénzügyi eszközök bővítése érdekében állami hitelfelvétel lehetőségén gondolkodtak. A gyár műszaki vezetésébe tapasztalt szakemberek bevonását kezdeményezték, műszaki technológiai ügyek intézését dr. Basch Lipót mérnökre bízta. Az állami hitel felvételének szigorú előírásai egy modern gyár létrejöttét vetítették előre. Az állam nemcsak a részvénytársasági tőke nagyságát, a gépek beruházási értékét határozta meg, hanem szigorú előírásokat tartalmazott az alkalmazottak tekintetében is.

Megindul a termelés

Az 1922. december 9. cégbejegyzést követően egy folyamatosan fejlődő, a technológiai megújulások sorozatának időszaka válik nyomon követhetővé. A kísérleti gyártás 1923. október 1-jén kezdődik meg, és már 1924 júniusában bemutatkoznak a Városligetben megrendezett árumintavásáron. 1924-től termékeik megnevezésében a „GRANITPORCELLAN” elnevezést használják. Az addigi gyakorlattal szemben, mely a kis sorozatú, különleges díszítésű tárgyak előállítására törekedett, a kispesti gyár jó minőségű, nagy sorozatú gyártásra kívánt berendezkedni.

A gyár filozófiájának középpontjába elsősorban tömegfogyasztásra szolgáló olcsó fajansztermékek előállítása került. Az újonnan létesült gyár Európa egyik legnagyobb

Lapostányér Próféta felirattal, alján jelezve, F: 511, 24 cm átmérőjű máz alatti levonóképes díszítéssel

kőedénygyaraként jött létre, elsősorban nagy mennyiségű és jó minőségű kőedény gyártására szakosodott. Legkorábbi árjegyzékük arról tanúskodik, hogy a háztartásokba szánt edények mellett törekedett kiszolgálni nagyobb volumenű megrendeléseket, pl. konzerv- és likörgyáraktól. Az asztali edények, asztali és vendéglői készletek és edények nagy forma- és méretválasztékban voltak kaphatók. Érdemes megjegyezni, hogy a minőséget négy árkategóriában határozták meg.

A kor ízlésének megfelelő, szép formatervekkel előállított teás-, kávé- és csokoládés készletek, szendvicstartók már a kezdetektől ismertté tették a gyárat. Újításnak számított, hogy nem készletként értékesítették ezeket, hanem olyan terméksaládokként, amelyeket egyenként is meg lehetett vásárolni, így az esetleg eltört darabok könnyen pótolhatóvá váltak. Gáldi Marcell nem mulasztott el egyetlen alkalmat sem, melyben a legszelebb kör számára mutatathatta be a gyárat. 1924-ben Kispeszt Város tanácsa és a képviselő-testület tagjai ismerkedhettek meg a gyár épületével és a termelési folyamatokkal.

1928-ban autóbusszal szállította ki a Magyar Építőmesterek Egyesületének tagjait a gyárba, ahol a látogatás során a résztvevők láthatták a nyersanyagtól a kész áruig zajló munkafolyamatokat.

A gazdasági válság megtöri a gyár lendületes fejlesztését, új, a háztartási edények gyártásán kívül további lehetőségek beemelésén gondolkodnak. Átalakítják, és egyben bővítik a gyár termékpalettáját, és szaniter termékek gyártásába is belefognak.

Változás a gyár részvényesi és műszaki vezetésében

1928-ban a Magyar Általános Készé-
bánya Rt. növeli részvényei számát a Budapest Szentlőrinci Téglagyár rovására. A téglagyár 1934-re teljesen kiszorul az általa létrehozott leányvállalatból. A gyár irányítójává és főrészvényesévé a MAK csoport válik, és már csak rövid időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy kizárólagos tulajdonossá lépjenek elő. Gáldi Marcell utóda 1936-tól Vida Jenő lesz.

1932-től a gyárnak új műszaki főigazgatója lesz Schulzer Vilmos személyében. Schulzer igazgatása alatt a gyár modern, gyorsan alkalmazkodó, a kor divatirányzataira reagáló háztartási készletek előállításával lendíti fel a gyár termelését és eladásait.

1938-ban megváltoztatják az üzem nevét. A névváltozással – Gránit Porcelán- és Kőedényárugyár – az addigra ismertté vált márkanév belekerült az elnevezésbe, a végül sohasem gyártott kályhacsempét viszont elhagyta a gyár vezetése.

A Gránit gyár kereskedelmi és üzleti tevékenysége

A sorozatgyártásra törekvő üzem eredményessége hordozott némi kockázatot. 1924 és 1928 között a gyár nem tudott nyereségesse válni, annak ellenére, hogy növelni tudták eladásai számát. A belföldi kereskedelmi tevékenységük eredményeként 1926-ban már 134 vevővel álltak kapcsolatban, 1928-ban a készáru 65%-a a magyar piacon kerül elhelyezésre, míg a külföldi eladásai is jelentősmértékben emelkedtek. Minden lehetőséget kihasználtak, jelen voltak a magyar és nemzetközi vásárokon, azonban ez még kevésnek bizonyult ahhoz, hogy a gyár valóban nyereségesse váljék.

A gyár kereskedelmi osztálya jelentős „marketing” tevékenységet folytatott. Mint már szó volt róla, az évenként megrendezésre kerülő iparvásárokon, később a Budapesti Nemzetközi Vásárokon is jelen voltak. A vállalat mintatermet rendezett be Budapesten és Bécsben, állandó résztvevője volt a nemzetközi árumintavásároknak. Igyekezett a kor számottevő sajtóorgánumain keresztül reklámozni a gyárat és termékeit. 1935-ben az *Üvegesek lapja* számol be arról a gyárban tett látogatásról, melyen a gyár vezetősége a kereskedelem számára nyilvánvalóvá tette, hogy minden megrendelést 4-5 nap alatt teljesíteni tudnak, és hogy „... sikerült a gyárnak a kőedénnyel szemben

fennállott előítéletet megszüntetni és elérni, hogy ma a legtöbb háztartásban, a jó polgári körökben is a kőedény, a kispesti Gránit edény és készletek nagy kedveltségnek örvendenek. De ehhez az kellett, hogy legyőzze a fejlett külföldi gyártás versenyét, hogy formában, kivitelben és minőségben utolérje, sőt felülmúlja, mert ma már ott tart, hogy helytáll a legfokozottabb követelményeknek is, és a legszigorúbb kritikát is elbíra. Ennek elérésére a gyár vezetősége fáradságot és költséget nem kímélve azon volt, hogy a vásárlóközönség ízléséhez, igényeihez és anyagi teljesítőképességéhez alkalmazkodva egymásután egész sorozatokat hozzon a piacra azokból a közszükségleti, díszes háztartási cikkekből, amelyekből ma már minden üveg- és porcelánkereskedés egész raktárt tart. A kispesti gyár Gránitgyártmányai minden irányban a haladás és a kulturált divat úttörői igyekeznek lenni.”

A Nemzetközi Vásár alkalmával az *Üvegesek lapja*-ban jelentettek meg egy hosszabb terjedelmű írást a gyár tízéves tevékenységéről. A hagyományosan ismert termékeik mellett, „Gránit” reklámtárgyakat is szerepeltetnek. A Gránit kőedénygyártás eddig kiaknázatlan területe volt ez – írják ismeretűjünkben, miközben a modern vállalati kultúrában a legelőkelőbb és a leghaladóbb szellemű vállalatok már felismerték ezeknek a reklámtárgyaknak a fontosságát, melyet a gyár a legszelebb termékválasztékkal igyekszik kielégíteni. A fényképekkel illusztrált reklámanyagukkal főleg a kereskedő cégeket célozták meg, kérve további támogatásukat, gyártmányaik mind szélesebb körben való elhelyezéséhez.

A harmincas évek végére szívesen jelentek meg képes hirdetésekkel, melyek megtalálhatóak voltak a *Színházi Élet* oldalain. Speciális díszítéssel vadsültek tálalásához készült Hubertus készletüket reklámozták, vagy az ugyanebből az időszakból származó étkező és teás-, moccakészletük is, a reklám alján elhelyezett szigorú felirattal: „Csakis „Gránit” védjegyű árut kérjen”. Ugyancsak

A kisperesti gránitgyár háztartási áruai

A köznyelven „Kisperesti kőedénygyár” vagy „Gránit gyár” – az egyszerűség kedvéért a továbbiakban mi is így hivatkozunk rá –, 1923–24-ben épült azzal a céllal, hogy az országban hiányzó kőedényipart meghonosítsa, és az akkori elgondolás szerint – a hazai alsóbb néposztály háztartási-edény szükségletét belföldi gyártmánnyal ellássa.” – olvashatjuk a gyár vegyészmérnökének 1942-es visszaemlékezésében¹. A kezdetekor Porcellán-, kőedény- és kályhagyár Rt., majd 1938-tól Gránit porcelán-, és kőedényáru Rt. 2003 óta egyik fő kutatási területe a Kisperesti Helytörténeti Gyűjteménynek.

Több kiállításon igyekeztünk bemutatni történetének főbb állomásait, a gyári életet, a gyár termékpalettáját, ideértve a nagyon jelentős szaniteráru gyártást is, de a legnagyobb hangsúlyt ismertebb tervezőinek bemutatására, díszműáruira tettük minden alkalommal.

Mindig mostohán bántunk a háztartási edényáruk bemutatásával, megismertetésével, pedig darabszámba szinte biztos, hogy azt állított elő a legtöbbit, sőt napjainkig tartó népszerűségét is ezeknek a tárgyaknak köszönheti. A hétköznapi konyhai edények, az egyszerűbb asztali terítékek világa jól mutatja egy korszak tárgykészletének kíváncsiságait, a gyári tervezés során kialakított formák, dekorok pedig a viszonylag olcsón beszerezhető esztétikumot jelentették a háztartások számára. Korszakunkat tekint-

ve a Gránit gyár termékein túl, viszonylag jelentős mennyiségben maradt fenn a Zsolnay, a Hollóházi, vagy a Városlódi üzem edényáru kínálata is.

A XX. századi magyar polgári háztartások, a nők szerepének változásait taglaló tudományos munkák (disszertációk, tanulmányok, könyvek)² hívták fel első körben a figyelmünket arra, hogy a téma igenis érdekes lehet számunkra, hiszen komoly adalékkal szolgálhat például ahhoz, hogy hogyan is képzeljünk el egy konyhát, melybe ezeket a tárgyakat tervezték. A sokszor 6–8–10 különböző méretben gyártott, egymásba illeszkedő társorozatok már nem a tágas úri-polgári konyhák méreteit tükrözik, sokkal inkább a kisebb, szellősebb, praktikusabb lakásokhoz igazodó, bútorgyári konyhaszekrény méreteit. A korszak gazdasági nehézségei és a modernizáció első hallásra ellentételezik egymást, mégis kéz a kézben jártak. A gazdasági nehézségek arra készítették a tehetősebbeket, hogy praktikusabb életre, kisebb személyzetre rendezkedjenek be, és e jelenségek több szempontból változtatták meg a magyar városi kispolgári, polgári élet hétköznapiját. Az 1920-as, 1930-as évek Európa szer- te nagy változásokat hoztak a mindennapi élet területén is. A régi, lassú, nehézkes úri életet felváltja a gyorsuló világ. A nagy, se- lyemfüggönyös kávéházakat az eszpresszók, a nehéz, szivarfüstös beszélgetéseket a pik- niquek, többé nem úri hóbort a sport, szinte minden néposztály sportolni kezd, divattá

¹ KHGY iratanyag 79.544.12 Sulcz Vilmos visszaemlékezése, 1942

² Elsősorban dr. Peterdi Vera (Sallayné), Sedlmayr Krisztina munkássága

a *Színházi Élet* hasábjain jelent meg egy érdekes fényképes reklámhirdetésük, melyben a Gránit gyár egyik komplett étkészle- tét reklámozzák, azonban a fotó mellé il- lesztett szöveg az V. kerületi Akadémia utca 18. sz. alatti központjuk nevében továbbra is a Porcellán-, Kőedény- és Kályhagyár Rt. nevet szerepeltetik. Katalógusaik, üzletkö- töik az ország minden pontjára eljutottak. A gyár nem zárkózott el az egyedi megren- delések elől sem. A vendéglők igényeinek maximális kiszolgálása tehette vonzóvá a békéscsabai Próféta vendéglő számára a Kisperesti Gránit gyárat.

Próféta vendéglő

Békéscsaba 1919 óta város, és bár nem volt megyeszékhely, mégis jelentős szerepet töltött be a régió gazdasági, kulturális éle- tében. Szép számban voltak vendéglátásra berendezkedő helyek, melyek egyben a civil szerveződések, asztaltársaságok, egyesü- tek és az általuk szervezett rendezvények helyszínei is voltak. A Próféta vendéglő épülete a város tulajdonában állt. A ven- déglőt üzemeltető bérlők jó üzletet láttak a város központjában elhelyezkedő étterem üzemeltetésében, mely már 1879 óta fo- gadta vendégeit. A Prófétát a város is fon- tos adóbevételi forrásnak tekintette, éppen ezért a bérlet lejártakor mindig hatalmas vi- tát gerjesztett az új bérlő kijelölése és a bér- leti díj megállapítása. A vita tárgya a bér- leti díj, illetve a vendéglős által felajánlott fejlesztési összeg volt. 1922-ben az étterem üzemeltetési jogának elnyerésére 11 pályá- zat érkezett. *A Békésmegyei Közlemények és Körös Vidéke* című lap nagy teret szentelt ennek a kérdésnek. A bérlet általában két évre szólt. Az épületet állandóan felújítot- ta az éppen aktuális bérlő, azonban a hír- adásokból úgy tűnik, hogy erre kétfévente mindig újból és újból szükség volt. A bérlő által felújított épület változásait adja hírül a helyi újság. Az új étterem megnyitását

követően beszámolók jelennek meg a cso- dálatosan megújított fogadóterekről. Fon- tos volt a terített asztal, szép szervizkész- let, a kiszolgálás, mert ez biztosította azt a szándékot, hogy a Próféta vendéglő elegáns polgárságot vonzó hely legyen. Itt terített asztal mellett lehetett étkezni, üzletet köt- ni, és a családokat is arra buzdították, hogy szívesen látogassák a helyet. 1926-ban az addigi bérlő, Pataki Ferenc vendéglős újra fel kívánja újítani az éttermet, és 1927-ben már olyan ajánlatot tesz a városnak, hogy az épület külső és belső átalakításával emelné az addigra parkírozott Kossuth tér elegan- ciáját is. Azonban a város szigorúan eluta- sítja az ajánlatot, és az épületet felújításra alkalmatlannak minősíti. A Próféta ven- déglő üzemeltetői a város megbecsült tagjai voltak, általában régi vendéglős dinasztiá- ból származtak. Az Ipartestület megalaku- lásával vezető szerepet vittek a testület élén. 1927-ben Pataky Ferenc vendéglőst és Papp Gábor vendéglőst, kik jelentős szerepet vit- tek a Próféta étterem üzletvezetésében, al- elnöknek választották. A Próféta étterem körül azonban nem csitulak a kedélyek, 1928-ban a *Békésmegyei Közlöny* jelentős teret szentel az étterem körüli harcoknak. A bérlő úgy látja, hogy az étterme mellett felépült Iparos székház és a piac elhelyezése jelentős veszteséget jelent számára. Közben elkezdték felépíteni az ún. „Kispróféta” ét- termet is, mely a Széchenyi utcán kezdte meg tevékenységét. 1929–1932 között a vendéglőt az Ipartestület jeles tagja, Papp Gábor üzemeltette. Papp Gábor a vendég- lős szakosztály elnöke volt. A Kossuth té- ren elhelyezkedő vendéglő épületét végül a város már nem vendéglőként adta bérbe, hanem 1933 januárjában a már az – előző évben szerveződő – Vegykísérleti Állomás vette birtokba, ezzel lezárva a vendéglő kö- rüli bonyodalmakat. Békéscsaba lakossága azonban nem maradt Próféta nélkül, az étterem a Munkácsy Mihály Múzeummal szembe költözött át.

válí az egészségmegőrzés, általánossá válik a gyümölcsfogyasztás. A tömeges munkaerőt egyre modernebb gépek segítik, akár kiszorítva is őket. A régi szabályszalmonokat felváltja az áruházi konfekció, az áruházak szinte mindent kínálnak, ami csak szükséges lehet egy úriember, egy úrhölgy és gyermekeik számára, sőt, amire csak szükségük lehet lakásuk összes helységeiben. Kínálatuk megszabja a divatot, mai szóval, az aktuális trendeket. Általánossá válik a villany, a gáz, a telefon. Háztartási gépek lépik el a polgári otthonokat. Egyre több autó jár az utakon, hatalmas neonreklámok világítanak az üzletek, mozik, lokálok portáljain. És egyre népszerűbbé válik egy aprócska szó: „modern”. A „modern”, „újszerű”, „valami más”, „valami érdekes”, amire mindenki vá-

gyik, amilyen mindenki lenni akar.³

A Gránit gyár vezetősége felvette a kor fordulatszámát, nyilvánvaló volt, hogy legalábbis határainkon belül, megkerülhetetlen gazdasági tényezővé akarnak válni. Már 1923-ban megalkották a gyár logóját, megegyezve abban, hogy a „Granit” szót, mely akkor még nem szerepelt a gyár nevében, teszik meg védjegyévé. A Granit szó, mely később, még egyértelműbben, „GRANITE-ként”⁴ jelenik meg az Angliába és Hollandiába szánt exporttárgyakon, egyértelműen jelezte, hogy kőedénygyártásban⁵ gondolkodnak, mely éppen nagy fellendülésben volt Európa szerte, de főképp Németországban.

Az üzem főmérnökének Basch Lipót⁶ tot nevezik ki. Basch Lipót⁶ csehországi

szakember volt, számos munkaerőt hozott magával, akik biztosították a gyári munka szakszerűségét.

Első gyártmányaik a korban általánosan használt edényárak. Bögrék, teás- és kávéscsészék, kakaós csészék, tányérok, főzőedények, tálak, vizeskorsók, zsíros- és lekváros bödönök, levesestálak, fűszertartók, szószos tálak, tojástartók, valamint a háztartásokban használt tálalóedények. Ezek a tárgyak az általános használati edények stílusának jellemzőit viselik magukon, melyek egész Európában általánosan ismertek és használatosak voltak. Anyagában félrelief, domború kalász mintázattal ellátott tányérjaik, vagy kétfülű, hasas zsírosbödönjeik semmiben nem különböznek a Zsolnay háztartási árujától, fedeles edényeik, sótaróik pedig megtalálhatók minden európai kőedénygyártó cég kínálatában.

Két tervezőt ismerünk a Gránit gyár korai korszakából. Egyikük Koncz Imre keramikus⁷, akivel megkezdtek a gyártási kísérleteket 1923-ban. Meg kell említenünk, hogy 1925–1926-ban a gyárban dolgozott Stricker-Polányi Éva, a később világhírűvé vált Eva Zeisel⁸. Az ekkor még a pályája elején tartó fiatal nő legalább 15 tárgyat tervezett a gyárnak, főképp vázákat. Ezek a tárgyak a Gránit korai időszakának leg-szebbjei.

A gyár kezdeti időszaka 1923/24-től 1934-ig tartott, ebben az időszakban a Gránit megjelent az országos iparvásáron, nevét és termékeit bevezette és ismerttette a belföldi piacokon, valamint meghódította a dél-kelet európai piacokat.

Az 1925-ös párizsi világkiállítás után nyilvánvalóvá vált, hogy egy új stíluskor-szak következik. Ez a mindent átható, az építészettől a plakátokig, a szobrászattól a tipográfiáig ható irányzat, az art deco. A stílus elterjedése és gyáripari megjele-

nése Magyarországon is divatot teremtett. A kispesti gyár, úgy tűnik, nagyjából az 1930-as évektől kezdi gyártani azokat a főként tea-, és kávészervizeket, a tálaláshoz szükséges asztalneműket, melyek e stílus jegyében készültek. Mind formavilágát tekintve, mind dekorukban megfelelnek az art deco kívánalmainak, melynek egyik fontos tényezője az attraktivitás, a letisztult formavilág. A Gránit termékek e körét szinte biztos, hogy iparművészekkel terveztették, egy-két név fel is merül, ám erre megbízható forrás még nem áll rendelkezésünkre. Érdekes tény, hogy a kispesti gyár 1931-ben megállapodik Kozma Lajossal⁹, az akkori kor egyik legjelentősebb tervezőjével, hogy dísztárgyakat és dekorációs termékeket tervezzen a gyárnak. Egyelőre nem tudjuk, hogy ténylegesen tervezett-e a Gyárnak, és ha igen, milyen darabokat. Ám Kozma személyének felbukkanása a gyári iratokban mindenképp elgondolkodtató. Hiszen Kozma Lajos a korszak legnagyobb élharcosa a gyári tervezés fontosságának. Az általa propagált Magyar Műhely Szövetség egy évvel később, 1932 áprilisában alakul meg, melyet rengeteg neves iparművész ír alá, és ami szintén fontos: több gyáros is. „Azért alakult, hogy a legkiválóbb tervezők, gyárosok és iparosok közös és együttműködésének szervezésével, széles körű propagandával és oktató-felvilágosító munkával a hétköznapi élet használati tárgyainak, az ipari munkának megnevelését elérje. [...]”¹⁰

A „Gránit” modernbb, art deco jellegű készleteire is jellemző az egyszerű vonalvezetésű, geometrikus formaalkotás, de-
korban pedig a folytatott mázakkal elért hatások, illetve a festékszóró-pisztolyokkal felvitt dekorok, melyek a futurizmus jegyeit is mutatják. A háztartási áruk szintjén a forma nem, jellemzően csak a dekor változik. A dekor itt nem valami konkrét minta,

³ Szécsy–Gera: A modern budapesti úrinő (1914–1939). Európa Kiadó, Budapest, 2017. Előszó.

⁴ Az angol Granite szó a keménykőcserépre utal

⁵ A kemény kőedény (németül Hartsteingut) magas anyagszubsztancia tartalmú alapanyagból készül, melynek nyersége 1250–1300 °C-nál, mázas égetés pedig a mázösszetétel szerint, de leginkább 1000–1100 °C-nál foknál történik. KHGY 79.534.1.

⁶ A gyár műszaki vezetője korábban svájci és angliai egyetemeken működött. Kezdetben a gyár alkalmazottainak 20%-a, később 10%-a volt csehországi vagy szudéta-német. Káplonai Iván: A Gránit gyár 50 éve, FIM Gránit, Budapest, 1972. p. 30.

⁷ Káplonai, 1972. 29. p.

⁸ Lucie Young: Eva Zeisel Cronicle Book, San Francisco, 2003

⁹ KHGY Gránit iratanyagai

¹⁰ http://www.epa.hu/01600/01615/00003/pdf/29kiss_eva_407_414.pdf

A Gránit gyár fülezőműhelye

vagy ha igen, akkor is jellegzetesen elmosódó vonalai erőteljes dinamizmust sugallnak, optikailag erőteljes hatást keltenek, rendkívül látványosak.

Marco Deluchi *A futurizmus lenyomata a magyar iparművészetben* című tanulmányában¹¹ hívta fel először a figyelmet ezekre a dekorokra a hazai háztartási árukon. Szerinte az erőteljes olasz futurizmus hatott a magyar iparművészetre, azokon a képzőművészekre keresztül, akik egyrészt kapcsolatban álltak a futurizmussal, másrészt pedig iparművészeti tevékenységet (is) folytattak. Ám sokkal valószínűbb, hogy ez a hatás sokkal inkább a németországi kőedénygyárak kínálatából került át a magyar kőedénygyártásba. A németül spritzdecor (angol airbrush) technika absztrakt, geometrikus formákkal operál, melynek egyszerű, gyors megvalósíthatóságát Arthur Henning expresszionista festő alkotta meg 1926-ban a bunzlaui felsőbb kerámiaiskola részére, stencilt és festékszórópisztolyt

alkalmazva (a hagyományos kézfestés helyett). Az ötlet, mivel egyszerű, gyorsan és könnyen kivitelezhető volt, hamar megtetszett a gyáraknak, ahol igen keresettek lettek Henning tanítványai. Ezek a dekorok megállíthatatlan sikertörténetté váltak, hiszen a világot átható új esztétizmusok, a modernség igénye hatással voltak az emberekre. A háziasszonyok előszeretettel vették, hiszen igen olcsón, igazán modern darabok tulajdonosai lehettek. A trend a lipcsei vásárról indult 1929-ben, ahol 90 gyár mutatta be termékeit, s mely árumintavásár a legjelentősebbek között foglalt helyet Németország kerámiai iparában. Rohamos terjedése Németországban kezdődött, Csehszlovákiában folytatódott, és divatja igen gyorsan elérte Magyarországot is. A kispesti Gránit gyár előszeretettel alkalmazta ezt a technikát, bár jóval visszafogottabb kivitelben.¹²

Sulczer Vilmos, aki 1932-ben, főmérnökként kerül a gyárba, ilyen minőségében

szinte évente jár külföldi tanulmányutakra a nagy európai gyárakba, üzemekbe; a lipcsei, prágai iparvásároakra, a párizsi világkiállításra. Erről írott jelentései 1933 és 1937 között a kortárs szemével rögzítik a jelent, a tendenciákat. Beszámolóit, gyárlátogatásait, úti jelentései a gyár gyártmányaira vonatkozó legfőbb forrásunk. Jelentései a Gránit kiterjedt nyugat-európai kapcsolatairól árulkodnak, főként a Carstens Konzern egyes üzemeivel. Az 1930-as évek vége felé, szinte egyik évről a másikra véget ér a spritzdekorok divatja. Az absztrakt, kubista, futurista hatásokat mutató mintavilág eltűnik a gyárak kínálatából, és újra felerősödnek a hagyományos minták, jellemzően a virágminták, csokrok. Ekkor jönnek létre a modern, art deco formákon (teás- és kávéskannák, vajtartó, bonboniere etc.) a stílusidegen matricák, a kis virágcsokrok, majd kicsit később az erőltetetten magyaros témák, a mézeskalács, magyaros ruhában megjelenő szerelmespár, kis galambokkal, sokszor nemzeti színű szelfestésekkel a tárgyakon.

A Gránit gyárháztartási áruit, a fűszertartók, olaj- és ecettartók, tálak, korsók, kancsók, bögrék, csészék, lekváros- és zsírosbödönök, torta- és gyümölcstálak, húslapok, kávé- és teakészletek, szendvicskészletek, étkészletek; valamint a különféle, más iparágakat kiszolgáló konzervteglerek, tartók; a reklámcikkek mutatják az ipari gyártás mennyiségi, ám mégis, minőségre és némiképp egyediségre is törekvő hódítását. A formák sokfélesége mellett a minták naprakészségének, modernségének bemutatása volt elsődleges célunk. A korai, máz alatti díszítés, a sablon segítségével fűjt festékszórós díszítmények elterjedése, később pedig a máz feletti dekorálás sokféle ízlést hivatott kiszolgálni. Akár a modern, újonnan épült lakások tárgyaivá váltak, akár a vidéki otthonok, konyhák szükségleteit kellett figyelembe venni, a Gránit mindenkori igyekezett a magas minőséget és árait egyensúlyban tartani. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy az ipari termelésben egyszerre működött és működik ma is az innováció és a hagyomány. A gyárak egyszerre igyekeztek mindenkori kielégíteni, az egyszerűbb, hagyományosabb ízlésvilágú és a modernebb, a kor kihívásaira azonnal reagálni képes, trendekre érzékeny közeget. Az 1940-es évekre az art deco érzékeny, finom világa is eltűnik. Az izgalmas spritzdekorok helyett visszatérnek a hagyományos minták, a fehérre égetett mázon jól mutató, ritkásan elhelyezett, összerendezett virágminták. A háború évei megakasztották Magyarországon azokat a folyamatokat, melyek a gyáripari termelés és a művészet innovatív együttműködését tovább szorgalmazták volna. Újabb felvirágzása majd csak az 1960-as években kezdődhet meg.

¹¹ Deluchi: *A futurizmus lenyomata a magyar iparművészetben*, ford. Madarász Klára. In: *Magyar Műhely*, 2011. 154. sz.

¹² Rolf Achilles: *How Degenerate Airbrushed Ceramics, 1928–1938 Came to Be*

► BEDECS LÁSZLÓ

Ennyi volt a forradalom

Szinte minden, a kötet szerzőjéről szóló írásban szóba kerül, hogy egy hosszú szünet után, nagyjából egy évtizeddel ezelőtt indult újra Markó Béla költői pályája, és amiben kevesen hittek: képes volt ebben a második szakaszban is jelentőssé válni, megújulni. A történet jól ismert: egy tehetséges költő és befolyásos szerkesztő alig negyvenévesen, a rendszerváltás hajnalán bekerült a politika sűrűjébe, és ahogy ott egyre magasabb pozíciókat nyert el, úgy halkult a költészete, és került ki ő maga is az irodalmi életből. Az ezredforduló környékén fel is függesztette irodalmi tevékenységét, és csak a politikára koncentrált, miniszter, majd miniszterelnök-helyettes lett, pártot vezetett, tárgyalt, utazott, nyilatkozott, az addig kiteljesedőben lévő irodalmi ambícióiról pedig alighanem lemondott. Majd a folyamat megismétlődött, visszafelé, Markó kihátrált a politikából, és szép lassan visszatért a vershez. De már nem pont oda, ahol egykor abbahagyta: a korábbi kötetek ironikus, lázadó hangvételét a komolyabb témák és az ehhez hangolt zárt formák, főleg szonettek és haikuk vették át. Az elmúlt évtizedben több mint húsz kötete jelent meg, de ezekben szembenéz a hallgatása alatt történt általános poétikai változásokkal is – merthogy nemcsak ő és az ő versvilága, de a magyar költészet is sokat változott ez idő alatt.

Az új kötet azonban egy új hang megjelenését és néhány új téma felbukkanását hozta, némi meglepetésre, bár nem teljesen előzmények nélkül. Az eddigi zárt, szigorú formákat felváltották a hosszabb, sőt, néha

kifejezetten hosszú, 80–100 soros szabadversek, a korábbi rímes, dallamos szonettek a prózába hajló, terjedelmes sorokkal dolgozó, még csak nem is jambikus lejtésű versmondatok, a korábban a maga visszahúzódását a természet közelében, a család közegében, a sétákkal, a szemlélődéssel és a beszélgetésekkel elképzelt lírai alanyt a kifejezetten közéleti és politikai kérdéseket kereső beszélő. Az újrakezdés utáni, elégius, de alapvetően mégis békés Markó-költészet alapkérdése, az öregedés, és az idős korban megtalálható boldogság, sőt, szerelem témája továbbra is jelen van, ahogy a kert és a természet képrendszere és metaforikája is, és Markó továbbra sem szakad el a kifejezetten erdélyi témáktól és helyszínektől sem (*Házsongárdi kalauz*, *Halottak napja Transsylvániában*, vagy a mindezt emlékezetesen összegző *Erdélyi nyár*), de ezek a témák is más fénytörésbe kerülnek a közéleti versek szomszédságában.

A kötetben szereplő jó néhány alkalmi vers közül kiemelkedik a *Száz év hiány*, az Ady halálának centenáriuma írt (egyik) tisztelő vers, mert azt az ötletet bontja ki, hogy ugyan elmaraszthatjuk Adyt az ellenzékiességért, az éles hangú publicisztikáiért, az egyházzal szembeni kirohanásaiért és még a züllött életmódjáért is, csakhogy ha ezek közül egy is hiányzott volna a gondolkodásából és a karakteréből, nem születtek volna meg azok a versek sem, amelyekért Adyt a legnagyobbak, Markó pedig egyenesen a „legjózanabbnak” tartja őt. Ady politikai állásfoglalásai, harca Tisza Istvánnal száz év után, a későbbi történeteket és az

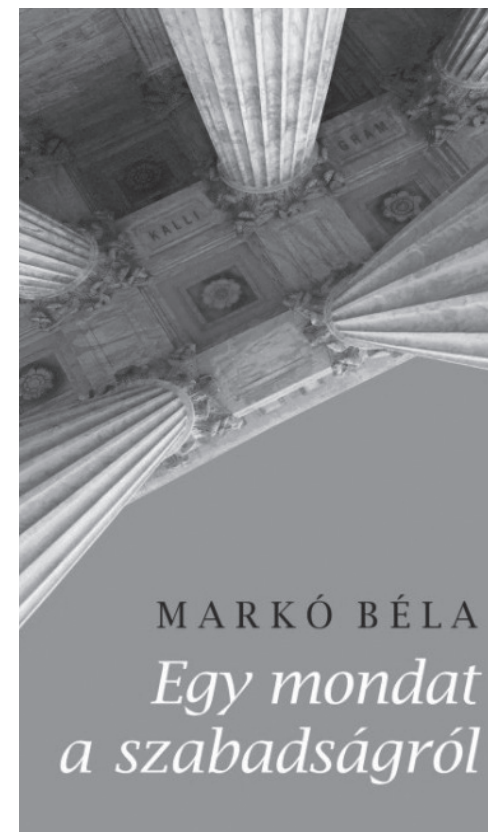
akkori kényszereket, világtörténelmi szükségességeket figyelembe véve megkérdőjelezhető, akár el is ítéltető, de, mondja a vers, ez Ady részéről indokolható, logikus és tisztességes kiállás volt. Ami pedig még fontosabb: ugyanaz a személyiség állt mögötte, amelyik a magyar kultúra egyik legfontosabb életműve mögött is áll. Ady az ismertségét, a költészete súlyával megszerzett tekintélyt tette a közéleti állásfoglalásai mögé – ahogy Markó Béla is azért válhatott a romániai magyarság politikai vezetőjévé, mert előtte költőként tekintélyt szerzett, ahogy ma mondanánk: felépítette magát. Nem nehéz észrevenni, hogy a szerző saját sorsát, élettörténetét Adyéhoz hasonlítja a versben, szerencsésen éreztetve, hogy költőként kevesebbet, közéleti szereplőként viszont többet ért el, mint nagy, egyébként szintén a mai Románia területéről származó elődje. Azaz egyfajta kérés is ez: bocsássuk meg minden költőnek, ha

a politika közelébe keveredve esetleg számunkra elfogadhatatlan nyilatkozatok vagy törvények mögé áll. A vers a fontosabb és a maradandóbb, de a közéleti szerep ezzel összefügg, és végső soron egyik sincs a másik nélkül. Ahogy Adyból, úgy Markóból is csak egy van, a személyiségük teljességét kell elfogadni vagy elutasítani. Talán el tudunk képzelni egy másfajta politikát követő Adyt is, csak akkor el kell képzelnünk egy másik Ady-életművet mellé, amely szinte biztosan nem lenne olyan jelentős, mint amelyik a

valóságban megszületett. És, mondja szerényen a Markó-vers a Markó-olvasóknak: a Markó-költészet sem lenne az, ami, ha egy másként gondolkodó, más politikai értékrendet követő Markó Béla állna mögöttük.

A közéleti, politizáló költészet a rendszerváltás előtt, például Petri György verseiben, élte az egyik aranykorát, aztán a 2010-es évek elején volt egy újabb hullám, amikor a költők bátrabban nyúltak a közélettel kapcsolatos, esetleg ideológiailag is meghatározott, politikai állásfoglalást is megkövetelő témákhoz. Az Édes Hazám antológia 2012-ben össze is gyűjtötte az azt megelőző években született közéleti versek legjobbjait, és bár abban is szerepel Markó-vers, akkoriban ez nem volt jellemző erre a költészetre. Viszont a politika Magyarországon továbbra is megosztott, időről időre előkerülnek éles tiltakozásokat, felháborodást és hangos állásfoglalást ébresztő nyilatkozatok, döntések mindkét oldalon,

gyakran írók, költők részéről is. Nem ritkán mindez valamiképp a művekbe, az irodalomba, és azon belül elsősorban a versbe is bekerül. Azaz egyáltalán nem csoda, hogy az egykor nagyon magas és felelősségteljes politikai szerepet is betöltő költő, Markó Béla is megszólítva érzi magát ebben a térben, hiszen minden más költőnél jobban, belülről ismeri a politika világát, a manipuláció ottani technikáit, a hatalomgyárak működését, az elvek és a jelszóként használt politikai termékek viszonyát, a zászlókra írt

Kalligram, Budapest, 2020

nagy szavak természetét, ezek szándékolt jelentésváltozásait, és általában a szójelentések változékonyságát. Azt is megtanulhatta politikusként, hogy a szavaknak micsoda ereje van, hogy minden egyes szót és mondatot kétszer meg kell gondolni a kimondás vagy a leírás előtt, mert karrierük törhetnek ketté egy nem elég PC megfogalmazás miatt. És persze a támogatók, a szavazók megnyerése is egy retorikai, nyelvi tett – tehát, bármennyire távolinak tűnik ez a két terület, nagyon is van közös metszete, ez pedig épp a nyelv műveléséhez kötődik. A politikus is nagyon tudatosan használja a nyelvet, még ha nem is alkotó módon (bár egyébként még ez is megtörténik néha).

Vagyis amikor Markó az *Egy mondat a szabadságról* címen ír verset, majd a kötetének is ezt a címet kölcsönzi, pontosan tudja, hogy ebbe a térbe lép be, és még a Petrinél is korábbi hagyományhoz, az ötvenes évek politikai költészetének emlékéhez nyúl vissza, egész pontosan, természetesen, Illyés klasszikusához, a Rákosi-korszakban született *Egy mondat a zsarnokságról* címűhöz. Tudjuk, a szabadság kérdése évszázados filozófiai és politikai kulcsprobléma, de jól tudjuk azt is, hogy ennek most is van aktuálpolitikai felhangja, hiszen idehaza a közéleti viták az elmúlt tíz évben pont arról szólnak, hogy zsarnokság felé halad-e Magyarország, vagy megmarad jogállamnak és demokráciának. Markó a címmel ebbe a vitába, ennek a vitának a kontextusába helyezi a verseit. És bár ő Romániában él, azaz bizonyára a román politikai helyzetről is beszél, sőt, egy még aktuálisabb kérdést, a járvány miatti szabadságkorlátozásokat is érintheti, mivel magyar nyelven íródtak, és jelentős részben a járvány kitörése előtt születtek, mégiscsak a magyar közéleti szembenállások mentén olvasandók. Persze mindig szem előtt tartva, hogy versekről, és nem politikusi nyilatkozatokról vagy publicisztikákról van szó, és hogy jó esetben a napi politikától elemelkedett, általánosabb jelentésekkel, metaforákkal is dolgozik.

A címadó vers és a *Vaktöltény* ciklus egésze például azt tárgyalja különféle nézőpontokból, még egyszer: poétikai, és nem publicisztikai eszközökkel, hogy a szabadság korlátozása voltaképp mindennapos, a társadalom nem is működhet anélkül, hogy a közösség ne korlátozza a tagjait – az együttélés íratlan szabályaival, a közlekedés szabályival, a törvényekben megszabott korlátokkal mind-mind ezt teszi. De ezeket az állampolgárok elfogadják, mert az ő érdekük is, hogy rend és kiszámíthatóság, és főleg biztonság legyen körülöttük. Ez a klasszikus társadalmi szerződés: mindenkinek érdeke betartani a közösen hozott szabályokat, aki mégis megszegné őket, azt a közösség megbünteti. És ez természetesen igaz a mindenkori hatalomra is, hiszen a jogállam épp azt jelenti, hogy a hatalomban lévők sem szeghetik meg a szabályokat, mert ha megteszik, a közösséget képviselő rendőrség, ügyészség és bíróság őket is meg fogja büntetni. Amikor ez a büntetési-számonkérési lehetőség csökken, ha ez a folyamat jelentősen sérül, akkor lehet zsarnokságról beszélni. Ez ellen a nép fellázadhat – ahogy ez történt Markó és sokunk meghatározó történelmi élményekor, Ceaușescu bukásakor. Sok-sok versben felidéződnek azok a napok.

A 2018-as *Bocsáss meg, Ginsberg* című kötetben olvasható egy nagyon is idevágó, a mostani kötetet előlegező nagy vers, a *Milyen egy forradalom?*, amelynek a párverse az ebbe a mostani kötetbe került *Mikor leszünk forradalmárok?* Mindkét vers kérdése az, hol a határ egy szokványos tüntetés és egy forradalom között, egy tüntető és egy forradalmár között. A versek retorikája arra játszik rá, hogy a forradalmárok többségében egyszerű, hétköznapi emberek, és legyenek bármilyen sokan is, végeredményben a társadalom egészéhez képest mindig kevesen vannak. Amikor például a versek a hétköznapiakból egyszer csak előbukkanó változást próbálják megragadni, muszáj leírnia, hogy a tüntetőknél sokkal

nagyobb tömegek, akár a lakosság 95%-a a forradalom napjaiban is éli a megszokott életét, dolgozik, tanul, 1989-ben például a karácsonyra készült, vagy épp disznóvágáson vett részt egy székelyföldi faluban, ahol még a tévét sem lehetett élesen fogni. Markó versbeli válasza tehát az a fenti kérdésre, hogy a hatalom túlzottan erőszakos fellépése az a pont, amikortól a tüntetés jogosan válhat forradalmivá: „azt kiabálták, hogy szabadság (...) / rohantam vissza a fötérre, és még oda is értem azelőtt, hogy / belelőttek a tüntető tömegbe”. „Akkor leszünk forradalmárok / amikor az utca túloldaláról / a kiskatona ránk fogja a kalanyikóvot”. Vagyis ha a hatalom elzárkózik a párbeszédtől, ha lehetetlenné teszi, hogy a társadalomban felgyülemlett feszültséget polgári módon levezessék, akkor ezzel belekényszeríti az embereket, hogy csak elkergetni tudják a hatalom képviselőit. Markó költészete tehát évek óta ezt a kérdést járja körül, próbálja saját, újra megtalált, vagy inkább újra kialakított versnyelvén megfogalmazni és megválaszolni. Elnyomás, harc az elnyomás ellen, a szabadság kivívása, majd a szabadság megőrzéséért folyó munka adja az ide tartozó versek tematikus ívét.

A versek aktualitása pedig a csalódottság. A versek azt sugallják, kárba ment, elfelejtődött az 1989-es hősiesség: „Ennyi volt a forradalom. Egy mondat. / Ezt a mondatot csúfoltátok meg. Ezt a mondatot / tetétek tönkre.” (*Egy mondat a szabadságról*). Illyés verse a rákosi, majd a kádári diktatúra elleni legfontosabb verssé vált, Markó verse a kelet-európai rendszerváltás felemelő éveit és utána a csalódást hozó, illúzióromboló évtizedeit kéri számon. Azt, hogy hová lett a szabadság és a demokrácia reménye a térségben, mennyire másként alakult az egyes országok politikájának és társadalmának története, mint ahogy 1989-ben az akkori fiatalok és rendszerváltók képzeltek – talán naivan, álmodozva, a realitásoktól már akkor elszakadva. Lehetne persze körültekintőbb: nem mindenki éli meg Kelet-Európában az illúziók elvesztéseként a mai politikai-társadalmi folyamatokat, másrészt elegánsabb lenne épp neki „a tetétek tönkre” helyett az önironikus „tettük tönkre” formulát használnia. Helyesen írja, hogy ahogy nincs félzsarnokság, úgy nincs félszabadság sem, csak hogy félfelelősség sincs – se neki, se nekünk, senkinek.

Képekben a lényeket

„A fotográfia képes azon pillanat érzését felerősíteni, amit akkor éltem meg, amikor exponáltam. A fényképnek nincs is más választása. A fotográfia nem lát a jövőbe. Meg persze a múltba sem. Egy kép mindössze az a pont, ahol a jövő összeér a múlttal. Ha úgy tetszik: a folyamatos jelen.” Miközben Péntek Orsolya *Hóesés Rómában* című könyvét olvastam, gyakran eszembe jutott Bartis Attila regénye, *A vége*. Talán azért mert mindkettő tekinthető művészregénynek, fejlődésregénynek, apa-regénynek, mindkettő hátterét a XX. század második felének magyar történelme szolgáltatja, és nem utolsósorban nyilván azért, mert az egyik főszereplő, Júlia ugyanúgy sikeres és elismert fotóssá válik, mint Bartis művének főszereplője, Szabad András. A fenti idézet viszont különösen passzol Péntek Orsolya regényéhez, hiszen a *Hóesés Rómában* konkrét dátumokkal ellátott fejezetei úgy működnek, mint a fotók, az egész regény pedig mint egy nagy családi fotóalbum. A szerző 1951-től 2000-ig évente kiválaszt egy-egy napot ötven fejezetcímeként – az utolsó kettő dátuma 2016. december 16. és 2020. január 23. –, mint amikor a fotókat látjuk el dátumokkal. Ám ezekben a fejezetekben, azaz ezeken a napokon „a jövő összeér a múlttal”, számtalan előre- és visszautalás formájában egy egész év vagy akár még korábbi események szemtanúi leszünk.

Tehát Péntek Orsolya könyve tulajdonképpen családregegye, és mivel a szerző két korábban megjelent alkotása, *Az Andalúz lányai* és a *Dorka könyve* ugyanennek a családnak a történetét meséli el más néző-

pontokból, a három kötet regénytrilógiát alkot. A *Hóesés Rómában* egyik főszereplője Borka, annak az Eszternek és Dorkának az édesanyja, akik már a korábbi kötetekben is szerepeltek, a másik főszereplő pedig, aki az előző két regényben csak mellékszereplőként tűnt fel, Borka unokatestvére, Júlia. Ám csak a könyv végén derül ki, hogy a *Hóesés Rómában* elbeszélője Eszter, és itt egy kicsit meg is botlik a narráció, hiszen az író olyan információkat is közöl, amelyek ismerete Eszter pozíciójából megkérdőjelezhető (például Borka soha meg nem írt leveleiről Júliának, vagy Júlia csöndjéről, amit a világ bármely pontján ki tudott feszíteni, csak Pesten nem). Másrésztől amikor néhány fejezetben Eszter megjelenik, ergo magáról beszél, akkor azt ugyanúgy egyes szám harmadik személyben teszi, mint minden más szereplővel kapcsolatban, egyedül az utolsó két fejezetben szólal meg első személyben.

Péntek Orsolya eredeti ötlete – nevezetesen hogy az ikrek, Eszter és Dorka ugyanazt a történetet vagy az apjukhoz fűződő viszonyukat hogyan mesélik el a különbözőségükből fakadóan másképp –, nagyon izgalmas vállalkozásnak bizonyult a korábbi kötetekben. Ám ez most kiegészült Borka nézőpontjával is. A *Dorka könyvében*: „Anyá vagy fél éve késő este, olykor éjszaka járt haza, és ha főzött, csapkodta a lábosoakat és a késeket. Nem egyszer volt nyers a krumpli a főzelékben, sótlan a hús és kemény a rizs. Egy idő óta inkább én főztem, amit tudtam, iskola után. Azt hazudtam, hogy szeretném megtanulni, hogy segítsék

anyának, hogy segítsék mindannyiunknak, és ne legyen belefőzve abba a félig főtt krumpliban, hogy ők már nem szeretik egymást, és nem tudnak velünk mit kezdeni.” Ugyanez a momentum a *Hóesés Rómában* kötetben, Borka szemszögéből: „Elfelejtette, hogy le fog járni a réteslap és elfelejtette az alsó fiókban a gombát. Dorka nem felejtette el.” „Dorka továbbra is szinte láthatatlan volt. Néha kitakarítva találta a konyhát, máskor egy szalvéta alatt hókiflihalom emelkedett, mire hazajött...” Lazább kapcsolatot teremt a könyvek között a hó-hóesés vagy a fekete-fehér színkombináció. A történetmesélés mindenesetre annyira mozaikos, hogy a regények külön-külön is olvashatóak, sorrendiséget nem érdemes felállítani, hiszen ebbe a családtörténetbe bármelyik könyv segítségével belekezdhetünk.

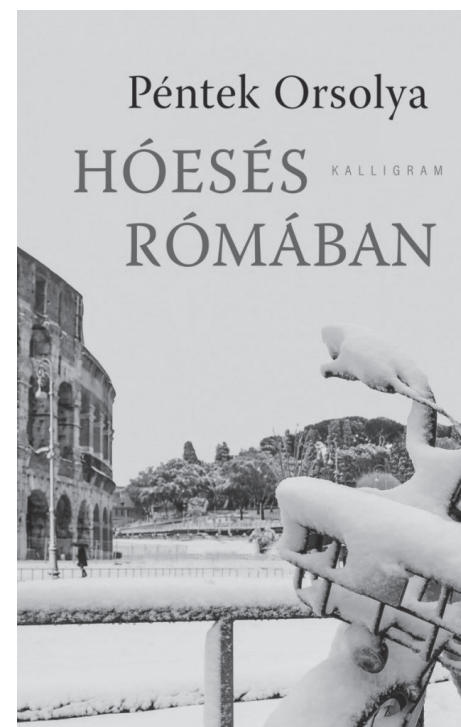
A *Hóesés Rómában* alapvetően nő-regény, két párhuzamos történetet mesél el. Júlia és Borka unokatestvérek, de mintha ikrek lennének, olyannyira hasonlítanak, illetve annyira szorosan kötődnek egymáshoz. A közös családi gyökerek, a monarchiás múlt (Júlia magát önironikusan monarchiás korcsként definiálja külföldön) miközben ezer szállal kapcsolja össze, meg is különbözteti őket másoktól, például a két lány iskoláskorában azon viccelődik, hogy nekik anya- és apanyelvük is van. A soknyelvű, intellektuális, művészi hajlammal megáldott család élesen eltér az 1950-es, 1960-as évek magyar valóságától, ami erre gyanakvással vagy agresszióval reagál. A lányok sorsa merőben másképp alakul: Júlia apja

1956 végén emigrál, tehát ő apa nélkül és egy traumatizált anya mellett nő fel, majd végül maga is disszidál Olaszországba, ahol fotósként szép karriert fut be, de mivel fél kötődni a férfiakhoz, családot nem tud alapítani. Borkának megadatott a teljes család, a nagyszülők közvetlen jelenlétével együtt az ötvenes évek lakásproblémái miatt, Ma-

gyarországon marad, antikváriumban, majd titkárnőként dolgozik, férjhez megy, gyerekeket szül, mindennek hátterét pedig a Kádár-rendszer szolgáltatja a maga korlátaival. Két különböző sors, és egyikük sem boldog. Nem mintha bármelyik szereplő maradéktalanul boldog lenne ebben a regényben. A fejlődés, az eszmélés, a tisztánlátás képessége Júlia esetében vitathatatlan, de ez legfeljebb a dolgok elfogadásához elég. Eppen emiatt nem beszélhetünk arról, hogy a két főszereplő egymással ellentétes utat járna be, csupán másképp döntöttek: az egyik fotós

szeretett volna lenni, a másik anya – egyik választás sem jobb vagy rosszabb, egyszerűen csak más. Az ő alakjuk mindenesetre kitűnő lehetőség volt Péntek Orsolya számára, hogy bemutasson és összevegyen egy disszidens és egy Kádár-kori női életutat.

A családtörténet természetesen nem nélkülözi a titkokat és az elhallgatásokat. Hogy Júlia anyja zsidóként egy szekrényben bujkálva hogyan élte túl a második világháborút, hogy Júlia apja miért is emigrált valójában, hogy Borka apját miért vitte be az ÁVO, és hogy került haza – ezekre a kérdésekre nem kapunk konkrét válaszokat. Júlia anyja, Lola még a saját testvérét is titkolja a

Kalligram, 2020

„...egy természetes, szelíd gyógymód”, a biblioterápia

A biblioterápia közelről.
„A szentendrei modell” (Szerk: Bartos Éva)

A PONT Kiadó időről időre közép-pontba állítja magát az olvasást és ezáltal a biblioterápiát is, sőt, ezen túlmenően a kiadó szakmai munkájával támogatja is a biblioterápiát a felkészüléstől a megvalósításig a *Fordulópont* című periodikájával.

Ez év márciusáig több hónapon keresztül tartottam továbbképzéseket a gyermekvédelemben dolgozóknak. Az egyik képzésen egy sokat tapasztalt kolléga egy igen summás, már-már diagnosztikus megjegyzést tett: „Amikor elkezdtem dolgozni, akkor voltak a késes gyerekek, aztán jöttek a drogos gyerekek..., most meg vannak a nyomkodós gyerekek... – ezek nem állnak szóba még az Istennel se. Csak nyomkodnak. Minek küldjem őket pszichológushoz? Úgyse beszélnek vele, csak nyomkodnak...”

2020. március közepén az iskolák, a könyvtárak, a közösségi terek be kellett, hogy zárjanak. Ekkor olvastam a kötetet. Az iskolások otthonról tanulnak online eszközökkel. Ahogy egyik fiam magyar szakos osztályfőnöke a tavaszi szünet előtt megírta, 100 gyerek magántanára lett gyakorlatilag egy pillanat alatt. Ebbe az „üzemmódba” hogyan lehet becsempészni a biblioterápia eszközeit, főleg a „nyomkodós”, a youtube-rek világán élő, a facebooktól már eltávolodó, az „Instán” a követőket gyűjtő fiatalok és kamaszok számára?

Aztán a kötetbe belelapozva, rögtön jöttek a megnyugtató válaszok is: „*Nevelőotthonokban, kórházak daganatos betegeket gyógyító gyermekosztályain, lakótelepeken, főiskolákon és aluljárókban, határon innen és túl is kipróbálhattuk magunkat és a módszert.*” (26. o.) Talán a daganatos betegek esetében már-már a helyzet hasonlatos a mai otthontanuláshoz, hiszen a fizikai kapcsolat a daganatos beteggel sokszor nehézségbe ütközik. De talán a karanténba is el lehet jutni – a kötet egyik tanulmányának mottóját kölcsönvéve – „*azt a szót, ami segít rajtad, de magadtól nem tudod kimondani*” (97. o.).

A könyvet Szávai Ilona interjúja nyitja, amely Bartos Évával, a könyvtári biblioterápia magyarországi megalapozójával készült, s 2014-ben a *Fordulópont*-ban publikált, mely túl azon, hogy történeti áttekintést ad e területről, felhívja a figyelmet arra, hogy „*Felelőtlenség volna [...] a könyvekben, az irodalomban és a könyvtáros személyében rejlő lélek-gyógyító erőt kiaknáztatlanul hagyni [...]*” (12. o.).

Az interjút Bartos Éva, Horváth Judit és Magyarné Fekete Katalin visszaemlékezései követik arról, miként kezdték, miként formálták a könyvtári biblioterápiát, hogyan fejlődött a képzés. Ezeket a visszaemlékezéseket Dr. Oláh Andor orvos, természetgyógyász gondolata ihlette, aki Magyaror-

lánya előtt, mintha azzal, hogy nem beszél róla, meg nem törtéنتé tudná tenni a múltat. Ebben a családtörténetben nagyon sok minden nincs ki/megbeszélve, ez pedig egy olyan generációs probléma, amelyre Péntek Orsolya nagyon érzékenyen rátapintott. A második világháborút túlélők nem beszéltek az átélt borzalmakról, mert tovább kellett élni, és ezt a hallgatást átörökölték gyermekeikre is. A háború okozta traumák így feldolgozatlanok maradtak, amit tovább súlyosbított a kommunista diktatúra miatti kényszerű elnémulás. Borka egyáltalán nem tud beszélni sem a férjével, ami miatt a házasságuk kudarcba fullad, sem a lányával – ők négyen mintha négy egymástól elszigetelt és különböző világot képviselőnek. Júliának is nehezebb esik beszélni, beszélgetni, inkább színekben, hangokban, ízekben, illatokban tudja megragadni az érzéseit: „Talán csak a lekvár ízeire emlékezett igazán jól, és a besűrűsödött, becukrosodott kemény rétegre az üveg nyakán, és ahogy rákente a kanállal a kemény, félig kihűlt kukoricakására. Aztán megértette, amikor másodszor is belekortyolt a magával vitt üdítőbe: a savanykás, édes, vizes íz ugyanaz volt, mint azé a régi lekváré. Akkor belekapaszkodott az ízbe, amelyben összefutott az egykori és a mostani Júlia, Buda és Róma, az egész, ami volt, és ami van, aztán szétbomlott megint.” Csak jóval később, a szabadabb környezet és az abban nevelkedett emberek hatására próbálja szavakba önteni az érzéseit, ahogy a kedvesének, Matteónak, de az is esetleges és suta marad.

Júliának tehát a verbalitás helyett maradnak a fotók, a látvány, Péntek Orsolya pedig rendkívül szuggesztív erővel képes verbalitásba önteni mindezt. A színek, fények, illatok megjelenítésével szenzibilissé, már-már líraivá teszi a szöveget. A terek, utcák vagy csak egy szoba leírásában, amelyet előnt a délelőtti napfény, egy jó fotós szemével képes megragadni a lényegét, és az adott pillanat érzését felerősíteni: „...fél-ni kezdett Lisszabontól, a várostól, amely

olyan idegen és ismerős, és ahol egy évtized után először sírt, egy idegen nő előtt. Vacsora után kilépett a szobája franciaerkélyére. Langyos volt a levegő. Bámulta fentről a fehér utcaköveket, amelyek még nedvesen fénylettek, mintha belülről könnyeznének azok is.” Ugyanakkor túllép azon, hogy a hangulatot egyszerűen kivetítse a tájra, rendszerint valamilyen látványhoz kapcsol egy sejtelmet, egy zsigeri megérzést, amelyen a buddhista filozófia szűrődik át: „az apja szülőháza előtt közönyösen állt meg, csak amikor bepillantott a furcsa, zárt kertbe, akkor fogta el az előzőhöz hasonló érzés, mintha egyszerre lenne ott Júliaként, és valaki más alakjában is, egy másik időben. Mintha valaki más emlékeire emlékezne.” A nézőpontok sokaságával való játék, az objektivitás hiánya szintén buddhista szemléletmódra enged következtetni, ám ezzel Péntek Orsolya egyelőre nagyon óvatosan bánik.

A *Hőesés Rómában* az éghajlati adottságok miatt egy kivételes pillanat, a szerző pedig egy család életéből villant fel ritka, de annál jelentősebb pillanatokat, élethelyzeteket, amelyek a családtagok kapcsolatainak alakulására kihatással vannak. A két főszereplő felmenőin keresztül mintha vissza akarná vezetni a döntéseket, okokat és következményeket, amelyek hősnői életét alakították. Mert Péntek Orsolya nem zárja le a történetet, mintha azt sugallná, hogy minden folytonos alakulásban és változásban van. Talán ezért tud annyira távolságtartó maradni, hogy az ítékezésnek nyoma sincs a regényében, még akkor is ügyesen kikerüli ezt, amikor olyan eseményhez kapcsolódik egy-egy fejezet, amely a mai napig neurálgikus pontnak számít a XX. századi magyar történelemben (zsidóüldözés, 1956, Kádár-korszak vagy a rendszerváltás). Péntek Orsolya ugyanis hétköznapi emberekről ír, akik ugyan nem alakították a történelmet, de a történelem alakulása az ő életükön is komoly nyomot hagyott.

szágon úttörő jelleggel honosította meg a biblioterápiás gyakorlatot gyógyító munkájában: „*A biblioterápia nem jelent mást, mint tudatosítani és módszerré alakítani át saját tapasztalatunkat, élményeinket és mindazt, ami észrevétlenül valósult meg eddig.*” A személyes elköteleződések is tartalmazó visszaemlékezések, visszatekintések azt is bemutatják, miként formálódott a rogersi szemléletű, a dramatikus elemekkel mint „*a tiszta kommunikáció művészetével*” (30. o.) megfűszerezett biblioterápiás irányzat, a „*szentendrei modell*”, amely jól körülhatárolt, megalapozott képzési tematikával is rendelkezik. A kötetnek ezt a részét Gulyás Enikő írása zárja, mely részletesen bemutatja a Magyar Biblioterápiás Társaság honlapját, ahol adatbankot építenek a szakmafejlesztési szándékkal.

Miért lényeges mindez? A „*szentendrei modell*” az embert a maga teljességében nézi, nem egy-egy tünetre fókuszál vagy egy fejlesztendő területre, hanem a személyiség teljességére, a személyiség növekedésére. Nem véletlen a mottóként beszúrt rogersi idézet: „*Érdekes paradoxon, hogy amikor képes vagyok elfogadni magamat olyan-
nak, amilyen vagyok, akkor válok képessé a változásra.*” (23. o.) A „*szentendrei modell*” ezt az önelfogadást és az így generálódó személyiségfejlődést szeretné elérni a terapeuták és a terápián részt vevők esetében.

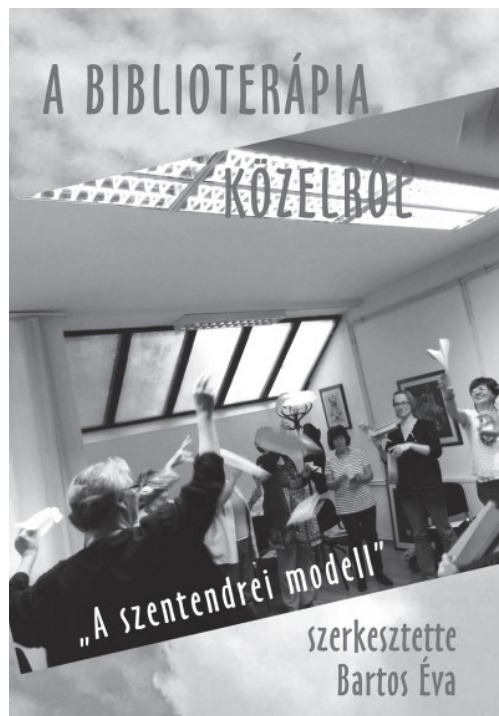
A bevezető interjú és a visszaemlékezések választ adnak arra is, hogy miért éppen „*szentendrei modell*” lett ennek az irányzatnak a neve. A már említett dr. Oláh An-

dor haláláig, 1994-ig Szentendrén praktizált, a képzést pedig a szentendrei Pest Megyei Könyvtár fogadta be, ott alakult, formálódott a módszer hosszú évek során. A „*szentendrei*” megadja ennek az irányzatnak az önazonosságát, kiemeli egyediségét. Mára már több lett annál, hogy Szentendrén kezdtek meg tevékenységüket az alapítók.

Az első rész nemcsak a tudománytörténet iránt érdeklődőknek hasznos, hanem a gyakorló szakembereknek is. A történeti beágyazottság ugyanis egy-egy, a biblioterápia iránt érdeklődő ember számára jó referencia, ami segítheti a terápiában való részvételt, vagy azt, hogy gyermekét egy biblioterapeuta „*kezebe adja*”.

A kötet második részében tizenegy tanítvány írását olvashatjuk. Ezen írások némelyike tanfolyami záródolgozat, különböző korosztályok számára készített biblioterápiás foglalkozási terv, forgatókönyv, műelemzés – ezek jól strukturált jógyakorlatok, foglalkozásleírások, tematikák, melyek továbbgondolása, adaptálása sok segítséget nyújt nemcsak a biblioterápiát művelő

szakembereknek. A tizenegy tanítvány írása között szerepel továbbá a biblioterápiás ismereteknek a művészeti oktatásban való alkalmazhatóságát bemutató tanulmány. Olvashatunk személyes vallomásokot a tanfolyami részvétel során megélt érzelmekről és gondolatokról. És természetesen átfogó szakmai tanulmányok is megjelentek a tanítványoktól.

PONT Kiadó, Budapest, 2020

A tanítványok írásainak egyik fontos üzenete, hogy a biblioterápiát csak kellő önismerettel lehet művelni, és a biblioterápiás foglalkozás az önismeret egyik fejlesztő eszköze. Ehhez segítenek hozzá a képzés tematikus elemei. A szerzők személyiségfejlődésére vonatkozó önreflexív elemeket is olvashatunk, melyek még hitelesebbé teszik az Első részben olvasottakat.

Kuntler Edit a biblioterápiát szociális érzékenyítésre is próbálja használni: „*A biblioterápiának akár az is lehet a feladata, hogy megláttassuk a nyomor világát, hogy ott is emberek élnek, ott is mindenki értékeket és lehetőségeket keres, ki ahogy tud.*” (85.o.)

Visszatérve a mai fiatalokra, érdekes megállapítást találunk a szentendrei modell megalkotóitól, Bartos Évától, Horváth Judittól és Magyarné Fekete Katalintól: „*A könyv, az olvasás, az irodalom hatásáról való lemondás azért is értelmetlen, mert szinte évezredek emberi tapasztalatáról mondanánk le.*” (32. o.). Vajon a „nyomkodók”, a nemolvasók önkéntesen mondtak-e le, vagy in-

kább lemondatták, leszoktatták (rá se szoktatták!?) őket? Hány iskolai kudarc után vágja a gyerek a könyvet a sarokba? Ez már az oktatási rezsim felelőssége is. A fejlesztő biblioterápia a gyermekek és fiatalok segítségével lehet abban, hogy kezdjenek olvasni, s tartsanak ki a könyvek mellett, maradjanak is meg olvasó embereknek, s fejlesszék önismeretüket.

A fejlesztő biblioterápia a könyvtárak és a közösségi terek jövője lehet és kell is, hogy legyen – mindamellet, hogy szervezősülnie kellene az alap- és középfokú iskolai oktatásba is –, mert a biblioterápia segítségével „*[...] a gyerekek érzelmileg és értelmileg fogékonyabbá válnak mások szempontjainak figyelembe vétele iránt; fejleszti problémamegoldó képességüket, ezáltal kreativitásukat, mely tanulási teljesítményükben is kamatozik; segíti őket a személyes célok felismerésében, kitűzésében és azok elérésében, vagyis egy céltudatosabb jövőkép és a hozzá vezető út kialakításában.*” (35. o.) Mindezekre társadalmunknak igen nagy szüksége van.

► KOLOZSI ORSOLYA

Közel hajolni a honvágyhoz

Tompá Andrea: Haza

A dolgokhoz vagy nagyon közel kell hajolni, vagy távolról kell szemlélni őket, jegyzi meg már az első oldalakon Tompa Andrea negyedik regényének narrátora. Ha távolról nézünk valamit, láthatóvá válnak az összefüggések, ha pedig közel hajolunk, a legapróbb részlet is felfedi magát. A rendkívül szép és elegáns borítóval megjelent *Haza* ez utóbbit kísérli meg – a közelhajlás regénye lesz, témája pedig a címben is jelölt haza, a honvágy, az idegenség tapasztalata. A szöveg tulajdonképpen részletes, alaposan végiggondolt és több oldalról megvilágított válasz arra a kérdésre, melyet egy fiatal, amerikai lány tesz fel a főhősnek: „And what’s your story? (És mi a te történeted?)” A könnyednek szánt kérdésre végül nagyon komoly válasz születik, a főszereplő egész életét felgöngyölíti; emlékeit, osztálytársainak, szüleinek történeteit mutatja be, első sorban a hazához való viszony tükrében.

A *Haza* Tompa Andrea első három regényéhez képest elmozdulás a pályán, egyrészt mert nem (vagy csak az életrajzi olvasat erősítésével) illeszthető az író eddigi Erdély-regényei közé, másrészt a megszokott cselekményesség most eltűnik, a külső történések jelentéktelenné válnak a belső utazás, a haza jelentése utáni „nyomozás” mellett. A tudatfolyam kiindulópontja egy konkrét utazás: az ötvenéves főhős egy osztálytalálkozó és egy ott tartandó beszéd miatt tér vissza szülőhazájába. A hosszú úton emlékeket idéz, végiggondolja saját történetét, emigrációját, valamint az otthon

maradottak és a világban szétszóródottak történeteit, megpróbálja feldolgozni saját gyökértelenségét, hazátlanságát és permanens honvágyát. Az új hazából tart a régi felé (a konkrét helyek, országok megnevezését kerüli a könyv), miközben a fejében végigpörög egész addigi élete. A regényben gyakran emlegetett Odüsszeusz hazautjának egyfajta kifordítása, inverze ez a szöveg, a hazajutást ez esetben nem fizikai akadályok nehezítik, sokkal inkább mentális gátak, a tudatban keletkező görcsök és elakadások. Bár a hazatérés egyszerűnek tűnik, mégsem jóleső megérkezés, sokkal inkább egy be nem gyógyuló seb újbóli feltárása. A regény főhőse egész fiatalon hazát vált, de ennek a váltásnak a terhét még ötvenévesen is cipeli, a honvágy, az elvesztett közeg kínzó hiányától nem tud szabadulni. Ilyen behatóan talán Oravecz Imre *Kaliforniai fűrj* című regénye foglalkozott a honvágy, a haza elhagyásának és az új környezetben való újrakezdésnek az élményével (az ő hősei Magyarországról Amerikába költöztek), de nem annyira direktben és analitikusan, mint a kolozsvári születésű író.

A *Haza* középpontjában egy olyan szubjektum áll, aki rendkívüli kitarással, szívóssággal, már-már kényszeresen igyekszik megérteni saját, hazához fűződő érzéseit. Mint író, minden apró mozzanatra reflektál, minden mozdulatot, mondatot és hangsúlyt elemez, saját élményei mellett számba veszi az emigrációban élő írók írásait, hazát

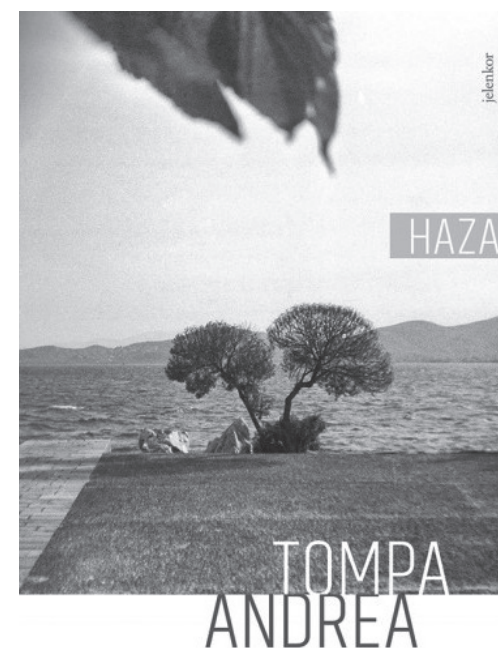
váltó barátai elbeszéléseit, szülei történetét is. Hatalmas mennyiségű anyagot hord egybe, mégsem képes egyértelműen fixálni a körülírni kívánt fogalmakat, érzéseket, nem képes nyugvópontra jutni, felszámolni saját idegenségét. A haza, az otthon jelentésének vizsgálatakor ráébred arra, hogy a szülőföld nemcsak egy térbeli pont, egy jól körülhatárolható hely, hanem érzések és benyomások tömkelege, valójában csak a lélek számára létező táj, de az is lehet, hogy a testben, a zsigerek szintjén keresendő: „Az északi város számára nem térbeli valóság, aminek szélességi fokai vannak, hanem fogalom, könyvek és vágyak testetlen helyszíne. A világot nem térképen, hanem a saját testében akarja bejárni.” Az otthon sem a térképen keresi, még csak nem is sok száz kilométer után az autóból kiszállva, hanem belül, saját magában. A haza (amit mindig otthon, szülőföld értelemben használ, nem ragad

rá semmiféle politikai ideológia) ráadásul nemcsak tér, hanem idő is, az a valamikor volt, soha vissza nem szerezhető idő, mely az adott helyhez kötődik. És nemcsak tér és idő, hanem az anyanyelv is alapvető része. Az anyanyelv az „igazság nyelve”, melyen kimondani a dolgokat mindig erőteljesebb és elevenebb, mint bármiféle fordítás: „Mennyivel boldogítóbb franciául, angolul, akár oroszul is kijelenteni valakinek magáról, hogy vége van, mint az anyanyelvén. Mert az anyanyelven mintha tényleg vége volna.” A nyelv, a megnevezés, a világ nyelv

által megértése nagyon fontos témái a szövegnek, a nyelvfilozófiai gondolatok párhuzamosan, szorosan összefonódva jelennek meg a haza fogalmának vizsgálatával. A főhős szerint a nyelv képes egyedül arra, hogy benne magunkkal vigyünk valamit az otthonból, hogy biztonságra leljünk: „Vagy aki elmegy, magával viszi a helyet, legalább

a nyelvben.” A regény elsődleges hőse nehéz küzdelmet folytat érzelmeivel, de láthatóvá válik, hogy a hazához való viszony ezenkívül is nagyon sokféle lehet. A rövid időre felbukkanó, lehetséges sorsváltozatokat képviselő szereplők különböző magatartásformákat jelenítenek meg. Van olyan, akinek a haza elhagyása nem jelent egész életen át tartó problémát, meg tudja vetni a lábát az új helyen és látszólag könnyedén dolgozza fel a hazaváltással járó traumát. A főhős édesanyja már időskorában, majdnem hetvenévesen hagyja el szülőházát, ő már nem is

szándékozik megszokni, hazaként kezelni új életterét, nincs már ideje arra, hogy befejezze, lezárja a megérkezést: „A test elmegy, de nincs már ideje megérkezni.” Olyan is van, aki egész életében nem mozdul ki szülővárosából, demens idősként azonban mégis a hazát keresi: a főszereplő tanítónője kényszeresen haza akar menni, pedig otthon van. Mintha egy megérkezésbe, egy elképzelt biztonságba vágyna, de az nem az a haza, ahol éppen van, ahol leélte az egész életét. Vannak aztán olyanok is, akiknek – talán mert soha nem kellett elhagyniuk – az

Jelenkor Kiadó, Budapest, 2020

Szürke eminenciások

Horváth László Imre: A Kicsi embere

A második világháború utáni néhány év a kommunista államhatalom kiépülése Magyarországon: egyszerre elborzasztó és kíváncsiságot felkeltő beszámolók, események, legendák övezik ezt az időszakot, amely egy több évtizeden fenntartott diktatúrát hozott létre, számos tönkrement sorssal és élettörténettel. A sok hírhedt rendszerépítő közül Péter Gáboré az, ami a kirakatpereket, kínzásokat, fekete autókat és természetesen a ma múzeumként üzemelő Andrassy út 60-at juttathatja eszünkbe. Alakja azért is lehet rémisztő és izgalmas egyszerre, mert ő sem tudta elkerülni a hatalmi gépezetet: 1953-ban koncepciók perben ítélték el, hogy aztán 1959-ben egészségügyi állapotára tekintettel szabaduljon, majd nyugdíjazásáig egy textilipari vállalat könyvtárában dolgozzon. Ami a mai olvasónak még elképesztőbb lehet: 1993-ban úgy hunyt el, hogy sosem vonták felelősségre a politikai rendőrség élén hozott döntései miatt. Alakjának és pályájának 2017-ben Müller Rolf szentelt monográfiát, Az erőszak neve: Péter Gábor című kötet egyértelműen hiánypótló feladatot végzett el, amikor a lehető legteljesebb módon tárgyalta az ÁVH egykori vezetőjének életét.

Ezek adják a háttérét és előzményét is Horváth László Imre frissen megjelent regényének, ami azzal az izgalmas fogással él, hogy Péter Gábor ezúttal csak mellékszereplő. A Kicsi embere főhőse ugyanis a század elején született névtelen gyermek, aki a különböző háborúkban sodródik és pró-

bál talpon maradni. Ezeket a tapasztalatokat önti emlékiratformába, amely 1912-től egészen 1956 nyaráig mutatják be az életét. A regény fülszövege szerint a főhős „nevét és viselt dolgait, kényes és titkos szolgálatait hiába keresnénk az iratokban.” A kiindulópont tehát az, hogy az elbeszélő leleplez, felfed, kibeszél, ebből a szempontból elsőrangú pletykaszituációnak teremti meg a kereteit. A leleplezés tárgya pedig nem más, mint – az utóbbi időben elkoptatott kifejezéssel élve – a háttérhatalom. A bevezető fejezet alapján azonban ennél többre törekszik az elbeszélő: „És amit mesélek, jobban mondván, amiről hangosan beszélek magamban, a történelemtől szól, bűnözők története lesz, az egyik bűnöző pedig én magam vagyok.”

A fülszöveg azt sugallja, hogy az elhallgatott, kitörölt, és ezáltal örökké hozzáférhetetlen események az amorális kalandor memoárja révén kerülnek napvilágra. Az igaz történet retorikaikonvenciójával a szöveg közelít a populáris regiszterek műfajához: A Kicsi embere a kémregényekkel is mutat közös vonásokat. Bizonyos cselekményelemek pedig olyan klasszikusokat idézhetnek fel, mint a Twist Olivér fordított nevelődésregénye, vagy éppen Julien Sorel karrierizmusa a Vörös és feketében. Maga a regény sem mulaszt el viszonyítási pontokat adni az olvasónak. A mottó Plutarkhosz Párhuzamos életrajzából származik, valamint kiemelt jelentőséggel bír Niccolò Machiavelli A fejedelem című ér-

otthon nem kérdés, hanem magától értetődő természetesség: „Próbáltam a gyerekektől megkérdezni, de csak vonogatják a vállukat. Klassz, mondják, és kész. Lehet, hogy ennyi az egész. Ez a haza nekik. Klassz, és kész. Talán nem érdekes nekik. Ott van. Mindig kéznél van. Az övük.” A haza – paradox módon – talán épp azt köti magához legerősebben, aki elmegy: „Mintha a hely odakötné, kötözné azt, aki elhagyja.”

A regény lapjain vizsgálódás zajlik; lelki, szellemi és érzelmi síkon is, ez a vizsgálódás azonban nincs elrejtve a cselekménybe, hanem nagyon is közvetlen, tulajdonképpen a szöveg legfontosabb vonulata, minden más alárendeltje ennek a bölcséleti nyomozásnak. A Haza ennek megfelelően egy tudatfolyam, melyben a főhős nézőpontjába néhol mások elbeszélései, történetei illeszkednek be, de a meghatározó fókusz mindig változatlan. Sok az eszmefuttatás, az aforizmaszerű tanulságokra kifutó gondolatmenet, rengeteg az esszészerű betét, sokszor úgy tűnik, a hatalmas téma, a körüljárhatatlan problémakör maga alá temeti a cselekményt és a szereplőket is, de az arányok kiváló kezelése miatt ezt szerencsésen elkerüli a regény, nem roppan bele ebbe a megszállott feltárási kísérletbe. A főhős története mellett apró kis történetdarabkák sejlenek fel: a megfigyelt apa története, aktáinak előkerülése, ennek feldolgozása; az anya költözése, a főhős és fiának viszonya, az egyes osztálytársak történetei, vagy például az egyik nagy hatású középiskolai tanár vagy egy idős festőművész sorsának felskiccelése mind további árnyalatokkal gazdagítják ezt az önértést, a megbékélésre tett kísérletet. A múlttal (és ezen keresztül természetesen a jellel) való küzdelem dokumentálása a szöveg, melynek egyik alapvetése, hogy a múltat vagy feldolgozni, vagy kiégetni lehet. A kiégetésre a főhős alkatilag képtelen, így a feldolgozással dolgozik hosszasan, részben azon az úton,

mely visszafelé vezet őt; abban a korban (ötvenévesen), amikor az ember már *homme fini*, azaz befejezett ember, aki már alig hoz döntéseket, de aki kénytelen szembenézni addigi döntéseivel és azok eredményeivel.

Mivel Tompa Andrea egy író választ főhősnek, nagyon sokat beszél az írásról, reflektál az írással kapcsolatos kérdésekre, betekintést enged írói műhelyébe, saját működésének alapjaiba. Az önmagát íróként azonosító főszereplő nemcsak saját praxisáról, de más írókról is sokat elmélkedik, így a Haza lapjain rengeteg az irodalmi utalás, allúzió. A már említett homéroszi eposzon túl főleg az orosz irodalom kerül középpontba, de érthető módon nagyon nagy érdeklődést mutat a nyelvvaltozó írók iránt is, mint amilyen Nabokov vagy Beckett. A regény legfontosabb mondatai egy orosz írótól, Jurij Mamlejevától származnak (már ha mondott, írt ilyet egyáltalán, a főhős ugyanis nem lel nyomára a sokat idézett mondatoknak, csak egyik professzorától hallja): „Elmenni lehet, de visszatérés nincs. Nincs visszatérés tehát, csak a kudarc tér vissza.” A hazába való visszatérés lehetetlenségéről beszél, vagy azért, mert az elmenetelt nem lehet visszacsínálni; vagy pedig azért, mert nincs is olyan, hogy elmenetel, hiszen aki elmegy, az is ott marad. A visszatérés így is, úgy is lehetetlen, mint ahogy egy idő után (és véleményem szerint, ha nagyon halványan is, de az életközépi válság könyve is ez a regény) már semmit nem lehet visszacsínálni, és nem új döntésekből áll az élet, hanem az egykori döntésekkel való megbékélésből, annak elfogadásából, akivé ezeken a döntéseken keresztül lettünk. Egy ilyen megbékélési kísérletnek a lenyűgöző, mikroszkopikus részletességgel megragadott bemutatása a szerző negyedik regénye, melynek kérdései valószínűleg hatalmas hullámokat vetnek minden olvasó fejében és szívében egyaránt.

tekezése, amelyet 1532-es megjelenése óta a hatalomtechnika alapvetéseként tartunk számon. Az eddig felsorolt számos párhuzam és kontextus érzékeltetheti, hogy nem lett egyértelmű a regény végére, hogy az elbeszélő melyik hagyományt és regisztrert választja.

A szélsőséges ideológiai rendszerek között megélni próbáló ember történetét már sokszor olvashattuk, Horváth azzal adhat új lendületet az ismert szüzsének, hogy egy olyan időszakot és egy olyan közeget választott, amely eddig ritkaságnak számított a magyar irodalomban. A főhős inkább kalandorként jelenik meg a regényben, akinek néha abszurd és hihetetlen, néha ijesztően hiteles epizódjai révén elevenedik meg egy történelmi korszak az olvasó előtt. Az abúzált, túlélésre vágyó kisgyermek cinikus felnőtté érését követhetjük nyomon, amikor családja szét hullása után Budapestre szökik, hogy itt

a szárnya alá vegye Medák és nővére. Ezek a fejezetek kiszámítható módon mutatják fel a családi tragédia, és a simlismaffiózók-ból kialakított új család toposzait. Az elbeszélő mintha gondosan ügyelne arra, hogy semmit ne áruljon el a pusztá élettrajzi tényeken túl. Ez a narrációs technika viszont azt eredményezi, hogy szikár eseménytörténetet olvashatunk, a későbbi Utisz szenvtelen krónikásként funkcionál. A második világháborút csempészként átvészelő fiatal bűnöző 1944 után lesz a hatalom peremén meghúzódó háttér ember, aki egyben kö-

zelről, vagy legalábbis közelebbről láthatja a hatalmat gyakorló legendásan kegyetlen, szinte embertelen alakokat. Ez teszi ki a regény jelentősebb részét, és mindenképp izgalmas ötlet, hiszen Péter Gáborról és társairól alkotott képünk tele van legendákkal és mendemondákkal.

A narrátor kívülálló voltát erősíti, hogy mindenkiről maró gúnnyal nyilatkozik. Ahogyan a kommunisták által kizsigerelt mindennapi embert ostobának tartja, úgy az ÁVO tagjait sem kíméli. „A pénz sokféle mesehőssé teszi az embert, hiszen a mesék zömében is pénzt talál a szegény főhős. Amikor megkapták, amit akartak, olyanok lettek, mint a mosolygó, mocskos disznók egy rózsavizes márványkádban, mert ugyan ők is sokféle állat voltak, főleg ragadozók, erős vagy rafináltan kegyetlen húsevők, de a pénztől mind disznókká váltak, átkozottul nevetségessé.” Nemcsak a hatalomban lévők

pénzhez való viszonya sokatmondó a regényben, hanem az is, ahogyan a kultúra bizonyos szegmenseit értik, vagy nem értik. Erre az eljárásra kiváló példa a narrátor neve. Az évek során elsősorban funkcionális neveket választ, azonban a háború után az Utisz László nevet veszi fel, amely a korábbiakkal ellentétben jelentésszerű, ugyanis gyermekkori példaképére, Odüsszeuszra utal. A kapcsolódó mitológiai történet szerint az ithakai hős a küklpsz szigetén ezt nevet mondta, így amikor eljött a menekülés lehetősége, akkor a küklpszot társai

Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2019

hiába kérdezték, ki bántotta, a válasz csak az Utisz volt, ami azt jelenti: senkise. Ez a névválasztás – amely nyilván nem független Medáklklubjától, a Küklpsz barlangjától, ahol gyermekességét töltötte –, azért is fontos a szövegben, mert egy olyan műveltségre utal, amellyel nem feltétlenül rendelkezik mindenki. Ezzel tisztában van az elbeszélő is: „Az útleveleket viszont egy héttel később Fjodor Belkin adta át személyesen. Ekkor találkoztam vele először, szintén Péter irodájában. Ő ismerte a név jelentését, ezért érdekelttem.” A beszélő név felismerése egy szintre helyezi Belkint a narrátorral, ellentétben a körülötte mozgó karakterekkel, akiket műveletlennek és ostobának tart az elbeszélő. Ezek egyben a leggyakoribb jelzők is a formálódó kommunista állampárt jellegzetes alakjaival kapcsolatban, akik elől saját intellektusát az ostoba végrehajtó álcája mögé rejti: „Igyekeztem elhinni magamnak, úgy bocsátott el, hogy megbízható, sőtlan, lényegében ostoba fickónak ismert meg, akitől nem kellett tartani.”

A szöveg a jól ismert szereplők mellett a történelmi eseményeket is más megvilágításba helyezi, hiszen amíg a 20. századi történelmet könnyű fekete-fehérben látni, illetve jó és rossz oldalak szembenállására redukálni, addig Horváth az árnyalatokra, átfedésekre helyezi a hangsúlyt, olyan szituációkra koncentrál, amelyekben nem születhetnek jó döntések. A történelmi re-

gényeknél mindig érzékeny kérdés a történelmi háttér szerepe és tere a szövegben, A Kicsi embere esetében az elbeszélés hangsúlya néha eltolódik az eseménytörténet felé, emiatt a regény több helyen újramestelt történelemkönyv hatását is keltheti, például Rajk László temetése ilyen epizód. Ennek ellenpontját képzik a csempészeteket tárgyaló fejezetek, amelyek tökéletesen illeszkednek a leleplező emlékirat kereteibe, hiszen olyan eseményeket mutatnak meg, amelyeket sejteni lehetett, azonban nem voltak felfedve.

A narrátor végig a szenvtelen krónikás hangnemét használja, róla magáról mindössze az legszükségesebb biográfiai adatokat tudjuk meg, a nevét azonban sosem. A személyesség hiánya egyrészt illeszkedik az államban működő állam történetéhez, és ahhoz a koncepcióhoz, hogy ezeknek az embereknek a tudása, sőt létezése is veszélyt jelent. Másrészt az emlékiratnak éppen a személyesség a meghatározó jellemzője, ezért a távolságtartó elbeszélő története szükségszerűen nem lehet teljes leleplezés.

A történelmi háttér egyenetlen volta miatt a regény fő mozgatórugója számomra inkább az volt, hogy az elbeszélő vállaltan együttműködő, cinikus hozzáállása és világszemlélete olyan etikai kérdéseket vet fel, amelyeket néhány évtizede nem kell megválaszolnunk, ezért lehet érdemes belevágni A Kicsi embere olvasásába.

Az előző számunk tartalmából

Zalán Tibor, Simai Mihály, Karácsonyi Zsolt, Tompa Gábor, Jász Attila–Csendes Toll, Győrei Zsolt, Darvasi László, Lövétei Lázár László versei

Kovács Dominik–Kovács Viktor, Márton László, Bene Zoltán prózái

Grecsó Krisztián versei a Papírhajó rovatban

Trianon – 100-összeállítás:

Vári Fábián László tárcája, Kollár Árpád, Bíró József versei, Erdész Ádám recenziója, Márki Sándor naplórészletei, Láng Zsolt-beszélgetés, képzőművészeti esszé Banner Zoltántól, tanulmányok Sárkány Győző kiállításáról, színházkritika a Nemzeti Színház Tizenhárom almafájáról.

Kritikák Láng Zsolt, Szilasi László, Barnás Ferenc, Lakatos Mihály könyveiről

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Seregi Zoltán igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrassy út 1–3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerk@gmail.com; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft.

Terjeszti a LAPKER Zrt.

Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.